
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

21. évfolyam 6. szám

2012. június

Tartalom

Könyvtárpolitika

- A könyvtárak – az információ- és az inspirációszerzés legfontosabb forrásai.
Az EBLIDA állásfoglalása 3
- Pegán Anita:** Önkéntesség és könyvtár. Interjú Gulyás Lászlónéval, a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár munkatársával, az MKE Borsod Megyei Szervezetének elnökével 6

Műhelykérdések

- Ásványi Ilona:** Észrevételek az egyházi könyvtárak szakfelügyelete kapcsán.
Beszámoló a teljesség igénye nélkül a 2009 és 2011 közötti időszakról ... 13

Konferenciák

- Rózsa Dávid:** Kulturális javak Virtuáliában. A közgyűjtemények és a digitális tér 33
- Horváth Sándor Domonkos:** Digitalizációs ködfoltok – avagy eltévedtek a csodák az úton? 37

Évfordulók

- Filip Gabriella:** Homálynok, a könyvtáros. Kálnoky László születésének 100. évfordulójára 41

Köszöntő

- Borus Gábor:** Hűség és szolgálat (II.) 46

Napló

- Bartók Györgyi:** Irodalmi délután 51

Könyv

- Pogány György:** Crescit eundo. Tisztelgő tanulmányok V. Ecsedy Judit 65. születésnapjára 54
- Csóka-Jaksa Helga:** Klimo György püspök és kora 59
- M. L. M.:** Eger városának történetei 63

From the contents

Anita Pegán: Opportunities for voluntary work in libraries. An interview with Ilona Gulyás (County Library, Miskolc) (6);

Ilona Ásványi: Professional supervision in church libraries (2009–2011) (13);

Dávid Rózsa–Sándor Domonkos Horváth: Conference on the digital preservation of intellectual heritage (33)

Cikkeink szerzői

Ásványi Ilona, a pannonhalmi Bencés Főapátsági Könyvtár igazgatóhelyettese; *Borus Gábor*, a hódmezővásárhelyi Németh László Városi Könyvtár munkatársa; *Csóka-Jaksa Helga*, a Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár munkatársa; *Filip Gabriella*, a miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár munkatársa; *Horváth Sándor Domonkos*, a győri Galgóczi Erzsébet Városi Könyvtár igazgatója; *Pegán Anita*, az Országgyűlési Könyvtár munkatársa; *Pogány György*, a pilisi Kármán József Városi Könyvtár igazgatója; *Rózsa Dávid*, a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára munkatársa

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária,
Dancs Szabolcs, Fülöp Attiláné**

Szerkesztik:

Bartók Györgyi és Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bánkeszi Lajosné**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 6,0 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az
Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet
Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.
HU–ISSN 1216-6804

A könyvtárak – az információ- és az inspirációszerzés legfontosabb forrásai

Az EBLIDA állásfoglalása*

„Az Európai Unió nem csupán egy gazdasági folyamat vagy egy kereskedelmi hatalom, hanem sokak – joggal – példa nélküli és eredményes társadalmi és kulturális projektnek tekintik.” (Az európai kulturális menetrend a globalizálódó világban)

Európa könyvtárai fontos szerepet játszanak ebben a „társadalmi és kulturális projektben”. Az európai könyvtárakban rejlő lehetőségeket mindmáig nem sikerült teljességgel kiaknázni az Európai Unió fejlesztése érdekében, amelynek alapértékei a sokszínűség és a kultúrák közötti párbeszéd tisztelete, a szabad véleménynyilvánítás, az emberi méltóság, a szolidaritás és tolerancia.

Az elmúlt évtizedekben megváltozott a könyvtárak szerepe: hatóságszerű intézményekből, amelyekre kizárólag a nyomtatott dokumentumok jellemzőek, a városok vonzó és élő középpontjaivá fejlődtek, amelyek a nyomtatott és virtuális információk teljes körét kínálják.

Ma a használó van a központban, és az információkhoz való ingyenes hozzáférés a legfontosabb alapelv. Az Európában található 90 ezer könyvtár az egyéni ötleteket és a kreatív szellemet támogatja, ösztönző és biztonságos helyszínt nyújt a munkához és a tanuláshoz. A könyvtárlátogatókat szakképzett személyzet segíti képzéssel és iránymutatással az információs technológia és a tájékoztatási szolgáltatások használatában.

A közkönyvtárak, a felsőoktatási és a nemzeti könyvtárak a multikulturális társadalom részei, és fontos helyet foglalnak el szolgáltatásaik és termékeik kínálatával a kulturális iparon belül. Európai és világhálózatot alkotnak, és támogatják kulturális partnereiket abban, hogy kibontakoztassák inspirációs potenciáljukat. Ezáltal a könyvtárak Európa demokratikus, kulturális, oktatási és társadalmi fejlődésének zálogai.

---

* A jelen állásfoglalást az EBLIDA kultúrával és információs társadalommal foglalkozó szakértői csoportja (EGCIS) fogalmazta meg. Az EBLIDA az európai országok könyvtári, információs, dokumentációs és levéltári egyesületeinek és intézményeinek független ernyőszerkezete, tagjain keresztül 90 ezer könyvtárat képvisel az Európai Unió tagállamaiból és a többi európai országból.

Európa polgárainak a következőkre van szükségük:

1. olyan európai könyvtári irányelvekre, amelyek a korábbi könyvtári finanszírozásra és beruházásokra épülnek, és hatékonyan használják a meglévő infrastruktúrát;
2. támogatásra az európai könyvtári hálózat megerősítéséhez;
3. a könyvtárak fenntartható finanszírozására és politikai támogatására (például egy új Kultúra-program révén), európai szinten;
4. az Európai Unió tagországaiban egymással összehangolt kivételekre a szerzői jogi szabályok alól.

Ha ezek a feltételek teljesülnek, akkor tölthetik be a könyvtárak fontos és sokszínű szerepüket:

- **Az alkotókészség és az információhoz való hozzáférés támogatása.** A könyvtárak ösztönzik a kreativitást és közvetítik az információkat; ezt a szerepüket erősítik azok a lehetőségek, amelyek a legkülönbözőbb partnerekkel való együttműködés során nyílnak meg előttük. A könyvtárak pont ott találhatóak, ahol szükség van rájuk – közel az állampolgárok minden csoportjához, a városközpontokban és a külvárosokban; ráadásul mindenki előtt nyitva állnak.
- **A kreativitás segítése az oktatásban.** A könyvtárak fontos partnerek az élethosszig tartó és informális tanulásban, a kultúrák közötti párbeszédben, a közösségépítő tevékenységekben, a nyelvtanulásban, az IT-készségek elsajátításában, a tudásalapú társadalomban.
- **A kulturális tevékenységek és termékek népszerűsítése a közönség legkülönbözőbb rétegei körében.** A könyvtárak a sokrétű közönség számára virtuális és fizikai helyszínként szolgálnak a kulturális tevékenységek és termékek népszerűsítéséhez. Ezáltal segítik – egyebek között – a bevándorlók integrációját, a kulturális értékek közös élvezetét és a kultúrák közötti párbeszédet. Nem üzleti jellegű intézményekként a könyvtárak semleges, szakszerű és használó-központú hozzáférést biztosítanak az információkhoz Európa minden polgára, intézménye és üzleti vállalkozása számára.
- **A regionális fejlesztés elősegítése.** A könyvtárak elősegítik a regionális fejlesztést a vidéki területeken, azáltal, hogy támogatják az innovációt, az üzleti vállalkozásokat és a közösségi életet. Közreműködnek a régió identitásának és nyelvének megőrzésében, és egyúttal tájékoztatási és képzési lehetőségeket kínálnak ahhoz, hogy a régió megnyílhasson a globális hálózat előtt.
- **A kulturális sokszínűség biztosítása Európában és világszerte.** A könyvtárak már sok évvel a kulturális kifejezési formák sokszínűségének védelméről és előmozdításáról szóló, 2005. évi UNESCO-egyezmény elfogadása előtt fontos „hídszerepet” játszottak Európa helyi közösségeiben és a globális, multikulturális társadalomban.
- **Az erőforrások fejlesztésének támogatása a kulturális szektorban.** A kapacitások bővítéséhez a könyvtárak a következőkkel járhatnak hozzá: a finanszírozási lehetőségekről, a munkaerő-piacról és a megfelelő európai uniós szabályozásról szóló korrek információk felderítésével, például a vezetési kompetenciák fejlesztésének érdekében, továbbá a továbbképzési le-

hetőségekhez és információs forrásokhoz való hozzáférés biztosításával. A könyvtárak már meglévő, kiterjedt európai hálózata eleve garantálja a hozzáférést ezekhez az információkhoz. Ezeken kívül a könyvtárak fizikai teret is kínálnak a találkozáshoz, beszélgetéshez és tanuláshoz. Eligazítanak a gazdag és sokrétű információs kínálatban, és lehetőséget adnak annak önálló felfedezésére.

- **A kreativitás segítése a szerzői jogi kivételek szabályozása révén.** Az alkotáshoz szükség van az inspiráló tartalom elérésére: a kreatív emberek tevékenysége elődeik munkájára épül; legyen szó akár a kreatív ipar keretében, akár a széles értelemben vett társadalomban, akár az képzésben vagy a kutatáson belül megvalósuló tevékenységről. A tartalomhoz való hozzáférés normáit ma már a web határozza meg: elvárjuk, hogy a szükséges információ számítógépünkön, online álljon rendelkezésünkre. Amikor Európa más részébe utazunk vagy ott dolgozunk, elvárjuk, hogy ugyanazokhoz a forrásokhoz férhessünk hozzá, amelyekhez otthonról. Ennek az ideális állapotnak a megvalósítása akadályokba ütközik, közülük jelenleg a legkomolyabbat a nemzeti szerzői jogi szabályokba foglalt egyes korlátozások jelentik.
- **Európa gazdag és sokszínű kulturális örökségének népszerűsítése.** A könyvtárak építik föl az Európai Könyvtárat, az „Europeanát”, így válnak hozzáférhetővé az európai kulturális örökség körébe tartozó könyvtári gyűjtemények.
- **A könyvtárak meglévő hálózatának felhasználása az EU prioritásainak alátámasztására.** A könyvtárak előnyei, amelyeket Európa számára jelentenek, jobban érvényre jutnának, ha kiválasztanák, rögzítenék és támogatnák a bevált gyakorlat módszereit, és ezáltal megerősítenék az európai könyvtári hálózatot. A korábbi könyvtári beruházások eredményeit és a meglévő infrastruktúrát hatékonyan fel lehetne használni az Európai Unió prioritásainak támogatására.

Fordította: Hegyközi Ilona

Pegán Anita

Önkéntesség és könyvtár

Interjú Gulyás Lászlónéval,
a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár munkatársával,
az MKE Borsod Megyei Szervezetének elnökével

Az Európa Tanács egy 2009. évi határozata alapján 2011 az Önkéntesség Európai Éve lett. Természetesen Magyarország is csatlakozott a kezdeményezéshez, amelynek – többek között – az egyik eredménye az lett, hogy elkészült a „Nemzeti Önkéntes Stratégia 2011–2020” tervezete.

Magyarországon az önkéntesség jogi háttérét az „A közérdekű önkéntes tevékenységről szóló 2005. évi LXXXVIII. törvény” adja, amelyben az Országgyűlés elismeri a társadalom tagjainak szolidaritásán alapuló, az állampolgárok öntevékenységet kifejező, a személyeknek és közösségeiknek más vagy mások javára ellenszolgáltatás nélkül végzett önkéntes tevékenységét. E törvény meghatározza a közérdekű önkéntes tevékenység alapvető szabályait, továbbá kedvezmények és garanciák biztosításával ösztönözni kívánja az állampolgárok és szervezeteik részvételét a társadalom előtt álló feladatok megoldásában, a közcélok elérésében.

A kultúra területén az önkéntességben a múzeumok járnak legelől. A Múzeumok Éjszakája népszerű programon sok önkéntes segíti a rendezvények lebonyolítását. Több múzeum (például a Petőfi Irodalmi Múzeum, a székesfehérvári Deák Képtár, a szegedi Móra Ferenc Múzeum) rendszeresen foglalkoztat önkénteseket. A Szépművészeti Múzeumnak már 2006 óta van jól szervezett önkéntes programja, amelyről honlapjukon is tájékoztatást nyújtanak. Az önkéntesek a feladattól függően egyszeri vagy folyamatos képzésben vesznek részt. Munkaterülettől függetlenül havonta minimum nyolc órát dolgoznak. Például a múzeum előcsarnokában található információs pultot kizárólag nyelveket beszélő önkéntesek működtetik. A múzeum könyvtárában is dolgoznak önkéntesek.

Ezzel el is érkeztünk a könyvtárakhoz. Könyvtárainkban még nem számottevő az önkéntesek alkalmazása. Több helyen dolgoznak segítő kezek, de rendszereszerűen nem alakultak ki az önkéntesek alkalmazásának keretei.

Miskolcon viszont 2011. november 18-án tartottak „Önkéntesség a kultúrában, a közművelődésben” címmel egy konferenciát. Szervezője Gulyás

Lászlóné, Ilona, a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár munkatársa és az MKE Borsod Megyei Szervezetének elnöke volt.

– *Ili, hogy kerültél kapcsolatba az önkéntességgel?*

– Érdekelt a téma. Soha nem végeztem még önkéntes munkát, például úgy, mint te, de sokat hallottam róla. Tavaly a televízióban láttam a *London civilben* című kisfilmet, amely a londoni önkéntességet mutatta be. Nagyon szimpatikus volt a szellemisége. Jó volt látni, hogy Angliában az állam ösztönzi az embereket az önkéntességre. Szabadnapot kapnak azok, akik önkéntes munkát végeznek. Nem kötelező ilyen munkát végezni, de sokkal nagyobb a támogatottsága a társadalomban, mint nálunk. Ott már a középiskolások is önkéntes munkát végeznek. Megszokott az is, hogy az iskola elvégzése után önkéntesként helyezkednek el először (akár egy évig is), és utána kezdenek dolgozni. A film láttán megfogalmazódott bennem, hogy ahhoz, hogy Magyarországon valóban széles körben elterjedjen az önkéntesség, nekünk, a kultúra terén dolgozóknak kellene példát mutatni. Jó lenne, ha a könyvtárakban dolgozhatnának önkéntesek, és a könyvtárosok is többet tudnának erről a dolgról. Megkerestem Bakos Klára elnök asszonyt, hogy megkérdezzem, mi az MKE álláspontja az önkéntességgel kapcsolatban, és egyben segítségét kérem népszerűsítésében. A beszélgetésünk időpontjában igazi, kész stratégiával az egyesület még nem rendelkezett, de ötletünket felkarolta és támogatásáról biztosított bennünket. Akkoriban éppen a megyei közgyűlés pályázatot írt ki szakmai rendezvényekre. Úgy gondoltam, hogy az önkéntesség témájában, már csak az Önkéntesség Európai Éve miatt is, rendezni kéne egy olyan szakmai tanácskozást, amely az önkéntes munka lehetséges könyvtári befogadásával és hazai népszerűsítésével foglalkozna. Az MKE Borsod Megyei Szervezete közel ötven évvel ezelőtti megalakulása óta számtalan vitaülést, konferenciát rendezett már. Miskolc háromszor adott otthont a Vándorgyűlésnek, ezért nem jelentett akadályt egy teljesen újszerű téma népszerűsítését felvállalnunk. Mindenképpen lehetőséget akartunk biztosítani a könyvtárosoknak, hogy megismerkedjenek az önkéntes munka jogi hátterével, az ilyenfajta tevékenységben rejlő lehetőségekkel. Ehhez támogatást a Borsod-Abaúj-Zemplén Megye Közgyűlése 2011-ben kiírt *Mecénás* pályázatától reméltünk. A szervezetünknek otthont adó II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár igazgatónőjének támogatását is élveztük, így pályáztunk, és nyertünk is százezer forintot. A szerény támogatásnak is nagyon örültünk, hiszen sok pályázó között a megyei szervezet végül is sikeresen közreműködött.

– *Hogyan kezdted a munkához? Hogyan szervezted a szakmai napot?*

– Mint minden pályázatnál, itt is közölnünk kellett egy tervezett programot. A szervezéshez olyan előadókat kerestem, akik a hazai önkéntesség népszerűsítésében már évek óta tevékenyen részt vállaltak. A tájékozódásban gyors és hiteles segítséget számomra az internet nyújtotta, mivel szűkebb környezetemben, sőt a hazai könyvtári szakirodalomban sem találtam aktuális és még releváns adatokat tartalmazó magyar nyelvű híradást. Sok segítséget kaptam a Szépművészeti Múzeum könyvtárosától, Illés Esztertől. Ő hívta fel a figyelmemet arra, hogy a hazai közgyűjtemények közül a múzeumi önkéntesség elfogadott, elismert tevékenységnek számít. Már a II. világháború előtt szokás volt a díjtalan gyakornokok, önkéntesek – akár több évig tartó – alkalmazása. Ha valaki megállta a helyét, megfelelő tudást,

tapasztalatot szerzett, akkor alkalmazták a gyűjteményi osztályokra. A kulturális területen tulajdonképpen a múzeumokból indult az önkéntesség. A többi előadót igyekeztem úgy kiválasztani, hogy többféle szempontból közelítsük meg a témát. Az Önkéntes Központ Alapítvány honlapján is regisztráltuk a rendezvényt. (Ők koordinálták, népszerűsítették Magyarországon az Önkéntesség Európai Évét.) Egyértelmű volt számomra, hogy a téma tolmácsolásának az egyik nélkülözhetetlen szereplői közé számítanak. F. Tóth András, az Önkéntes Központ Alapítvány ügyvezető igazgatója szívesen állt rendelkezésünkre. Ugyanakkor fontosnak tartottam egy helyi civil szervezetekkel foglalkozó előadó meghívását is, hiszen náluk jobban a megyei civilek munkáját senki nem ismeri. Ez volt a legegyszerűbb feladat, hiszen a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Civil Szolgáltató Központtal – CISZOK – évek óta tartottam a kapcsolatot. Akkoriban, amikor felvettem velük a kontaktust, még szó sem volt az önkéntes munkáról. Úgy gondoltam, jó ha ott vagyunk... A könyvtár mégiscsak egy szolgálat, és hátha idővel formálisan is bekapcsolódhatunk az önkénteseket foglalkoztatók táborába. Most eljött ennek is az ideje. Így kerestem és kértem segítséget a konferencia megszervezéséhez Papp Mónikától, a CISZOK irodavezetőjétől. A Magyar Könyvtárosok Egyesületének önkéntességgel foglalkozó koncepcióját eredetileg Bakos Klára elnök asszony ismertette volna. Teljes programot az akkori fenntartónk egyik alelnökéhez igazítottuk, aki végül is nem tudott eljönni. A többszöri időpont-módosítás miatt sajnos, elnök asszony sem vehetett részt a programunkon, helyette az egyesületet Fehér Miklós főtitkár képviselte.

– *Ahogy említetted, a könyvtári szakma területén még nem terjedt el az önkéntesség. A konferencián mégis bemutattatok néhány jó gyakorlatot. Honnan ismer-tél ilyeneket?*

– Nos, igen... Az egész szervezés egyik legnehezebb feladatát a jó könyvtári példákat bemutató előadó megtalálása jelentette. Módszertanosként persze tudtam, hogy megyénkben hol kell keresgélni. Az Ózdi Művelődési Intézmények Városi Könyvtárában, ha nem is hivatalosan, de tudtak ilyen példával szolgálni. Az ózdi kollégák rendkívül kreatívak, nyitottak mindenre, ezért utólag köszönöm Jakab Krisztinának, a könyvtár vezetőjének, hogy vállalta saját gyakorlatuk bemutatását. A kevés helyi jó példa mellett mindenképpen szerettem volna, olyan szervezet tevékenységét bemutatni, amelyik szociális területen foglalkoztat jelentős számú önkéntest. Az egyik kolléganőm a miskolci Páli Szent Vince Társaság Szeretetszolgálatánál dolgozik önkéntesként. Az ő példamutató munkája ihletett arra, hogy meghívjam a szolgálat magyarországi vezetőjét, Tóth Józsefnét is.

– *Hogy sikerült a rendezvényetek?*

– A visszajelzésekből is tudom, hogy az előadások többsége jól körbejárta az önkéntesség témakörét. Ugyanakkor kicsit szomorúan tapasztaltam, hogy a kulturális területen még formálisan sem vagyunk felkészülve az önkéntesek fogadására. F. Tóth András, az Önkéntes Központ Alapítvány ügyvezető igazgatója *Eredmények és kihívások az Önkéntesség Európai Éve kapcsán* címmel tartott előadást. Arról beszélt, hogy az önkéntesség mindig is jelen volt a társadalomban, de a 2000-es évekig nem került a figyelem középpontjába. Magyarországon 2005-ben történtek komolyabb lépések, amikor is törvény született az önkéntességről, megalakult az

Önkéntes Központ Hálózat, elindult az ÖTLET program, és önkéntes menedzsment-képzői körök kezdték meg működésüket. Beszéltek arról, hogy az Önkéntesség Európai Éve kezdeményezés európai célja az, hogy az önkéntességet támogató környezet alakuljon ki az Európai Unióban, hogy az önkéntes tevékenységek szervezőit megerősítsék az önkéntes munka minősége javításának fontosságában, s emellett célja e tevékenység elismertsége, értékének és fontosságának tudatosítása is.

Papp Mónika, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Civil Szolgáltató Központ irodavezetője – aki nagyon segítőkészen állt a programunkhoz – beszámolt az Önkéntesség Európai Évében szerzett tapasztalatokról. Elmondta, hogy egyre többen próbálják ki magukat önkéntesként. Beszéltek az *Önindító* programról, ami az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával, a hazai Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP 5.5.2) keretében megvalósuló projekt. Legfontosabb célja, hogy megfelelő infrastruktúra jöjjön létre országosan az önkéntesség elterjesztésére és támogatására. Elmondta, hogy az önkéntesség a társadalmi aktivitás egyik legfontosabb megjelenési formája, amelynek fejlesztésére minden korábbinál nagyobb szükség van, hiszen a hagyományos közösségi támogató funkciók gyengülnek, a társadalom egyre erősebb jelensége az elmagányosodás. Fontos, hogy e jelenségekkel szemben alternatívákat tudjunk felmutatni, és erősödjének az emberek összefogásán alapuló közösségi, civil kezdeményezések.

Fehér Miklós, az MKE főtitkára ismertette az egyesület álláspontját. Úgy érzem, hogy az MKE koncepciója, legalábbis az előadás és az eddig olvasottak alapján, még nem kiérlelt. Úgy gondolom, hogy az MKE-nek, illetve az egyes könyvtárak vezetőinek továbbra is szükséges foglalkoznia azzal, hogyan alkalmazhatnak a könyvtárak önkénteseket. Felmerült a kérdés, hogy veszélyt jelent-e a könyvtárosokra az önkéntesek foglalkoztatása. Szerintem ez a kérdés azokban fogalmazódhat meg, akik nincsenek teljesen tisztában az önkéntes munka lényegével. Nem hinném, hogy az önkéntesek veszélyt jelentenek a könyvtárosokra. Fehér Miklós előadására Paszternák Ádám a blogjában elég kemény kritikával reagált. Bár tény, hogy erős hangnemet használt helyenként, de több pontján egyet kell, hogy értsek vele. Egyben szomorú az, hogy egy pozitív, jó kezdeményezés – mint amilyen ez a konferencia volt – a szakmában ilyen stílusú vitába torkollik.

A konferencián többségünk számára nagyon megható előadást hallottunk Tóth Józsefnétől, a Páli Szent Vince Társaság Szeretetszolgálatának elnökétől, aki az önkéntes munkában a hátrányos helyzetű emberek megsegítéséről beszélt. A szolgálatnál az adománygyűjtésen kívül lelki támogatást is nyújtanak, illetve az élet különböző területein felmerülő ügyekben segítenek, adnak tanácsot. Jó lenne tanulnunk tőlük.

Jakab Krisztina, az Ózdi Művelődési Intézmények Városi Könyvtár intézményegység-vezetője a náluk folyó önkéntes munkáról tartott előadást. Könyvtárunkban pedagógusok vállalnak önkéntes munkát kézműves foglalkozásokon, mesefelolvasó délutánokon, olvasótábori programokon. Rendhagyó irodalomórákat tartanak és rendezvényeiken zsűriznek. Könyvtári rendezvényeken többször tartanak előadásokat különböző szakterületen dolgozó emberek. Több éve tartó kapcsolatunk van a Kézenfogva Szociális Szolgáltató Központ – Szenvedélybetegek Nappali Intézményével. Emellett a könyvtár munkatársai is vállalnak önkéntes munkákat. Például egyes városrészek rendezvényeiben aktívan közreműködnek, vagy a helyi civil kezdeményezésekben segítenek, programjaikat színesítik.

Egyébiránt nem tudományos konferencia rendezése volt a célunk, csak egy kicsit felhívni a könyvtárosok figyelmét a témára. Egy dologban mindenképpen igaz volt Fehér Miklósnak: az önkéntes munka elterjedéséhez, elismeréséhez bizonyos fokú jólét szükséges. Azt hiszem, a nyugat-európai országokban ennek is hagyománya van, amire építhetnek. Mi még csak most kezdjük ezt a munkát. Az elhangzott előadásokat bárki megtekintheti az MKE Borsod Megyei Szervezetének honlapján.

– *Milyen feladatokat láthatnának el önkéntesek a könyvtárakban?*

– Nem teljes munkaidős, szakmai feladatokról beszélek, hanem például kistelepülések könyvtári ellátásában végzett munkáról, könyvek házhoz szállításáról (például idős, beteg emberekhez), határon túli magyar könyvtárak számára nyújtott segítségéről, felolvasásról (erre van is néhány könyvtárban már példa), előadások, gyerekfoglalkozások, zeneterápiás foglalkozás, korrepetálás tartásáról a könyvtárban.

Például itt a városban volna is egy hölgy, aki szívesen jönne önkéntesnek, de még nem állunk készen a fogadására. A közérdekű önkéntes tevékenységről szóló törvény figyelembevételével a közeljövőben szeretném kidolgozni a könyvtárunk önkéntességgel kapcsolatos tervét, valamint összeállítani az önkéntesek kódexét, amely az önkéntes munkát vállalók jogait és kötelezettségeit is tartalmazza majd. Főleg most, hogy 2012. január 1. óta a könyvtárunk fenntartója az állam lett. A túlszabályozás sem tesz jót az önkéntességnek, de sajnos, ez vele jár. Jó, ha tudjuk, hogy a törvény hatályán kívül is végezhető és szervezhető önkéntes tevékenység, ám a törvényben meghatározott juttatásokat a fogadó szervezet csak akkor nyújthatja járulégmentesen – az önkéntes számára pedig adómentes módon –, ha bejelentkezik a törvény hatálya alá, vagyis a közérdekű önkénteseket fogadó szervezetek nyilvántartásába. Ahhoz, hogy a közérdekű önkéntes foglalkoztatása révén járó kedvezményeket igénybe tudja venni az intézmény, be kell jelentkeznie a Nemzeti Erőforrás Minisztérium nyilvántartásába. Erről a <http://www.onkentes.hu/cikkek/informaciok-miniszteriumi-bejelentkezésrol> oldalon bővebben található információ. Könyvtárunkban az önkéntesek hivatalos alkalmazási feltételeinek kidolgozásáig mindig és mindenhol terjesztem, népszerűsítom az önkéntes munkát. Mindenki tudja, hogy megyénk kistelepülései nagyon nehéz helyzetben vannak. Sok helyen a művelődési ház vagy a könyvtár az egyedüli hely, ahol az emberek még találkozhatnak, beszélgethetnek egymással. A Miskolci kistérség egyik mozgókönyvtári szolgáltatóhelyén, Radostyánban Kuttor Diána – fiatal énekművész, zenetanár – dolgozik, aki sajnos, hivatásában nem tudott elhelyezkedni. Könyvtári feladatait az elmúlt év szeptemberétől heti néhány órában, minimális juttatásért látja el. Szabadidejében a könyvtárban mesedélután, szavalóversenyt, számítógép-kezelő tanfolyamot szervez, verset, éneket tanít, zenél a gyermekeknek.

A könyvtárral kapcsolatos önkéntes munka egyik első szép példája a Magyar Elektronikus Könyvtár „építése” is. A lelkes alapítókön kívül sok támogató munkájának hála, a MEK az elmúlt évek alatt a magyar internet egyik legismertebb szolgáltatójává vált.

– *Milyen gondolatok fogalmazódtak meg benned a konferencia után?*

– Az önkéntesség népszerűsítését felvállaló szakmai napunk, remélem, elérte célját, hiszen a könyvtárakban végezhető önkéntes tevékenység számos előnnyel

járhat. Például a fiatal pályakezdők dokumentált szakmai gyakorlatot szerezhettek, kapcsolatokat építhetnek, megismerkedhetnek olyan könyvtári szoftverekkel, adatbázisokkal, amelyekhez egyébként csak a gyakorló könyvtárosként férhetnének hozzá.

Reméljük, hogy hazánkban is egyre inkább el fog terjedni az önkéntes munka. Ha az ember már fiatalon megismerkedik vele, az akár jelenheti azt is, hogy egész életében természetes lesz számára az önkéntesség. 2011-ben meghirdették a Társadalmi Szolidaritás programot (TÁRS-program). A Nemzeti Erőforrás Minisztérium oktatásért felelős, valamint szociális, család- és ifjúságügyért felelős államtitkársága középfokú nevelési-oktatási intézmények számára írta ki ezt a pályázatot. A célja az volt, hogy a felnövekvő nemzedékek körében szemléletváltás következzen be a szűkebb és tágabb környezetükhöz, a rászorulókhöz és a közjóhoz fűződő viszonyuk tekintetében. Meggyőződésük volt, hogy ezzel a fiatalok lehetőséget kapnak az aktív állampolgári létre való felkészülésre. A program lényege az volt, hogy 9–12. évfolyamon tanuló diákok pedagógus vezetésével egyénileg vagy csoportosan, személyenként minimum 30 óra közösségi szolgálatot – amelyből a felkészítés és feldolgozás legfeljebb 5-5 óra lehetett – vállaljanak és teljesítsenek tanórán kívüli foglalkozás keretében. A pályázatra 355 iskola jelentkezett, közülük 146-ot támogattak.

A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény 6. § (4) szerint „Az érettségi bizonyítvány kiadásának feltétele ötven óra közösségi szolgálat elvégzésének igazolása.” Ez az előírás 2016. január 1-től lép életbe. A törvény közösségi szolgálat fogalmán szociális, környezetvédelmi, a tanuló helyi közösségének javát szolgáló, szervezett keretek között folytatott, anyagi érdektől független, egyéni vagy csoportos tevékenység és annak pedagógiai feldolgozását érti. Ezek szerint a fiataloknak lehetőséget kell adni az önkéntes munkavégzésre. Reméljük, hogy a könyvtár lehet és lesz az egyik helyszíne ennek!

(Az interjú 2012. március 2-án, Miskolcon készült.)

IRODALOM

2011 – Az Önkéntesség Európai Éve.

Online: <http://booksandsoul.wordpress.com/onkentesseg-2/2011-az-onkentesseg-europai-eve/> (Letöltés ideje: 2012. 03. 03.)

Fehér Miklós: Az MKE önkéntességgel kapcsolatos koncepciója.

Online: <http://mke.info.hu/tevekenysege/projektek/#onkentesseg> (Letöltés ideje: 2012. 03. 04.)

Információk a minisztériumi bejelentkezésről.

Online: <http://www.onkentes.hu/cikkek/informaciok-miniszteriumi-bejelentkezésrol> (Letöltés ideje: 2012. 03. 03.)

A Nemzeti Önkéntes Stratégia 2011–2020 elfogadásáról és az abból fakadó középtávú feladatokról szóló kormány-előterjesztés tervezete.

Online: <http://www.kormany.hu/hu/nemzeti-eroforras-miniszterium/hirek/a-nemzeti-onkentes-strategia-2011-2020-elfogadasrol-es-az-abbol-fakado-kozeptavu-feladatokrol-szolo-kormany-eloterjesztes-tervezete> (Letöltés ideje: 2012. 03. 03.)

Önkéntes program a PIM-ben.

Online: <http://www.pim.hu/object.e0e4613a-41e9-4351-a082-c07be3f32151.ivy> (Letöltés ideje: 2012. 03. 03.)

„Önkéntesség a kultúrában, a közművelődésben” című konferencián elhangzott előadások anyagai.

Online: <http://kvt96.lib.uni-miskolc.hu/mke/hirek/hirek.html> (Letöltés ideje: 2012. 03. 04.)

Önkéntesség a kultúrában. Köznevelés Online.

Online: <http://koznev.hu/cikk/kozneveles-online/onkentesseg-a-kulturaban/#> (Letöltés ideje: 2012. 03. 03.)

Önkéntesek az iskolákban, múzeumokban? = Fejér Megyei Hírlap, 2011. október 14.

Online: http://finh.hu/cimlapon/20111014_onkentes_tanarok (Letöltés ideje: 2012. 03. 03.)

Pályázati felhívás. Társadalmi Szolidaritás programra (TÁRS-program).

Online: http://www.pafi.hu/_pafi/palyazat.nsf/ervdocidweburlap/ED99AA1534A5E429C1257801004FE21B (Letöltés ideje: 2012. 03. 03.)

Paszternák Ádám: Harmadikán, borítékban.

Online: <http://psztrnk.net/harmadikán-boritekbán> (Letöltés ideje: 2012. 03. 04.)

A Szépművészeti Múzeum önkéntesek információs portálja.

Online: <http://www.onkentes.szepmuveszeti.hu/> (Letöltés ideje: 2012. 03. 03.)

Észrevételek az egyházi könyvtárak szakfelügyelete kapcsán

Beszámoló a teljesség igénye nélkül
a 2009 és 2011 közötti időszakról¹

Az egyházi könyvtárak szakfelügyelete 2006-ban kezdődött el. Évente általában 5, (2010-ben 7) könyvtár vizsgálatával ebben a könyvtártípusban a munka lassan a végéhez közeledik.²

A kísérleti évről (2006) a *Könyv, Könyvtár, Könyvtárosban* olvashattunk beszámolót,³ majd az első három évről (2006–2008) összegző írás jelent meg az Oktatási és Kulturális Minisztériumnak a könyvtári szakfelügyeletről kiadott kötetében.⁴ Az alábbiakban a 2009 és 2011 között eltelt három év tapasztalatait kívánjuk összefoglalni az egész „projektre” vonatkozóan, tágabb összefüggésben szemlélve az elvégzett munkát.

Vizsgált könyvtárak

Az egyházinak mondott könyvtárak – ha a felekezeti különbségeket mint szempontot figyelmen kívül hagyjuk – az alábbi csoportokba sorolhatók: egyházmegyei könyvtárak, egyházkerületi-gyűjteményi könyvtárak, „országos hatókörű” könyvtárak, szerzetesi könyvtárak, kicsi „gyülekezeti” könyvtárak és egyéb, a fenti csoportokba nem sorolhatók. Egyházinak mondhatók még az egyházi oktatási intézmények könyvtárai (középiskolai és felsőoktatási könyvtár), de ezek vizsgálata az iskolai, illetve a felsőoktatási könyvtárak szakfelügyelete során történik.

A *Könyv, Könyvtár, Könyvtárosban* megjelent különböző vezető szakfelügyelők jelentéseiből és a már említett minisztériumi kiadványból (ld. 2. jegyzet) kitűnik, hogy a különböző könyvtártípusoknál különböző szempontok szerint válogatták ki a vizsgálandó könyvtárakat. Vannak, akik a „problémás” könyvtárakban vizsgálgódtak először, mások azokban a könyvtárakban kezdték a munkát, amelyek „rendben” működtek, van, ahol földrajzi szempontok szerint haladtak előre stb.

Az egyházi könyvtárak esetében a kísérleti évben, 2006-ban, de 2007-ben is arra törekedtünk, hogy a fent sorolt „egyházi könyvtári” típusok közül lehetőleg mindegyik csoportból legyen egy könyvtár, ahol vizsgálatot végzünk. 2008-ban inkább „földrajzi szempontok szerint” válogattunk.

2009-ben a „területi és a csoportos” szempontokat is figyelembe vettünk a könyvtárak kivizsgálásánál. Ebben az évben egy református egyházkerületi-gyűjteményi, két katolikus egyházmegyei és két szerzetesi könyvtárat vizsgáltunk.

2010-ben úgy válogattunk a még vizsgálandó könyvtárak között, hogy a több könyvtárat fenntartó ferences rend könyvtáraiban elvégezzük a vizsgálatot,⁵ ám más csoportból is lássunk könyvtárakat. Így 7 könyvtárat vizsgáltunk: 1 nagy református egyházkerületi könyvtárat, 5 szerzetesi könyvtárat és egy, az egyéb csoportba sorolható katolikus könyvtárat (Sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény Könyvtára). 2011-ben ismét 5 könyvtárban jártunk. Mivel az egyházi könyvtárakban végzett szakfelügyeleti munka lassan-lassan a vége felé közeledik, a még vizsgálandó könyvtárakból válogatva, 5 azonos típusú (egyházmegyei) könyvtár vizsgálatát terveztük. Ám az egyik gyűjtemény állapota miatt – igazában könyvraktár, nem is működő könyvtár – nem láttuk értelmét a vizsgálatnak. Ezért a még vizsgálat előtt álló könyvtárak közül egy református egyházközségi könyvtárat választottunk 5. könyvtárként. A 2011-ben vizsgált intézmények közül négy „homogén” – a négy egyházmegyei könyvtár (három katolikus, egy ortodox). A hasonlóság – ugyanaz a típus, csoport – sajátos összevetésekre adott alkalmat.

2009 és 2011 között 17 könyvtárban végeztünk szakfelügyeleti vizsgálatot, ezek közül 7 nyilvános könyvtár, 10 nem nyilvános.⁶

Szakértők, szakfelügyelők, tervezés, előkészületek

Egyházi könyvtárakban dolgozó munkatársak közül hat könyvtárosnak van szakértői engedélye. A szakfelügyeleti munkára 2009 és 2011 között is hárman kaptak felkérést–megbízást. (*Ásványi Ilona* vezető szakfelügyelő – pannonhalmi Főapátsági Könyvtár, *Kövécsei Ildikó* – Gál Ferenc Hittudományi Főiskola Könyvtára, Szeged, *Baranya Péter* – Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola Könyvtára.)

A kijelölt könyvtárakban a korábbi évekhez hasonlóan alapvizsgálatot és minőségi vizsgálatot végeztünk. Az elmúlt három évben azonban csak egy közös öszszegző szöveges jelentést készítettünk az alap- és a minőségi vizsgálatról, mivel a két kérdőív kérdései között átfedések vannak, és csak ismételni tudnánk magunkat.

A vizsgálatok során a települési (közművelődési) könyvtárakban használt, a Könyvtári Intézet honlapján elérhető, aktuális, a 2008-ban használt kérdőívekhez képest kissé módosított, de a más könyvtártípusokban használt kérdőívekkel lényegében megegyező kérdőíveket használtunk. (2009-től használt új minőségi kérdőíven több apróbb változtatás történt, a pontszerzési–pontvesztési lehetőségek megváltoztak, a változások egyes kérdéscsoportokat és egyes kérdéseket is érintettek.)

A 2009 és 2011 között a minisztériumnak megküldött éves jelentéseinkben évről évre jeleztük, hogy véleményünk szerint az *alapszorgalmak*kor használt kérdőív a muzeális gyűjteményekre vonatkozó kiegészítésekkel jól használható az egyházi könyvtárak vizsgálatára, mert árnyalt képet ad az adott könyvtárról, ugyanakkor a vizsgálati eredmények objektívek, összevethetők más egyházi könyvtárral, sőt más típusú könyvtárral.

A *minőségi vizsgálatok* során használt kérdőívvel kapcsolatban azonban az a véleményünk, hogy részben tartalmi okok miatt, részben mert az „eredményességet” pontokkal és százalékokkal fejezi ki, változatlanul nem alkalmas arra, hogy az egyházi könyvtárak valós állapotáról képet adjon. Sok kérdés nem is értelmezhető ezzel a könyvtártípussal kapcsolatban, nem adható egyértelmű válasz a kérdésekre, és a válasz nem tükrözi a valós helyzetet.

A minőségi vizsgálati kérdőív nehezen alkalmazható a szakkönyvtári jellegű, bár közfeladatokat is ellátó egyházi könyvtárak esetében. A kérdőív által nyújtott pontszámokban és százalékokban realizálható eredmény objektívnek tűnik ugyan, de csak az első látásra, mert az adott könyvtár sajátosságai nem jelennek meg az eredményben, és így igazságtalan minősítést adhat.

A minőségi kérdőív hangsúlyosan kérdez rá a számítástechnikai-informatikai fejlettségre és a fogyatékkal élők könyvtári ellátására. A kérdések csoportokba rendezettek. Az akadálymentesítésre vonatkozó kérdéscsoport kérdései pl. úgy vannak felépítve, hogy ha az első, az épületbe való bejutás akadálymentesítése nem megoldott, nulla pont, akkor az összes többi is nulla pont, és pontszerzési lehetőség legfeljebb az egyéb fogyatékkal élők (vakok, siketek) ellátására vonatkozóan lehetséges.

Az alapkérdőív ugyan nem számszerűsíthető, így kiértékelése is nehezebb, de hasonló helyzetben (mint például a minőségi kérdőív 6. kérdéscsoportja – hátrányos helyzetűek könyvtárhasználata) az első nem értelmezhető válasz után továbbugrik a következő mérhető adatra vonatkozó kérdésre.

A megoldásra nem tudunk javaslatot tenni, már csak azért sem, mert változatlanul a legfontosabb szempontnak azt tartottuk, hogy az egyházi könyvtárakban mért eredmény összevethető legyen más könyvtártípusokkal, ez pedig csakis azonos feltételekkel (azonos kérdőívvel) valósítható meg.

Fontos megjegyzés az egyházi könyvtárakra vonatkozóan, a siketek, halláskárosultak, illetve házhoz kötöttek könyvtári ellátásával kapcsolatban, hogy szakkönyvtári (teológia és segédtudományai) jellegüknek megfelelően e könyvtáraknak széles körben ez nem feladata. Ám ennek ellenére a jelentkező igények alapján vannak olyan egyházi könyvtárak, amelyek vállalják a vakok, gyengénlátók, mozgáskorlátozottak könyvtári ellátását. Éppen ezért számos esetben nem vontunk le pontot. Az adott vizsgálatra készülve általában számba vettük az adott egyházi könyvtár „könyvtári környezetét”. Véleményünk szerint, ha egy jól működő települési (valóban közcélú) könyvtár működik a közelben, akkor a különböző fogyatékkal élők ellátását az a könyvtár kiválóan el tudja végezni.

A vizsgálat

A szakfelügyeleti vizsgálat 2009 és 2011 között is a szokott, a közművelődési könyvtárakban végzett rend szerint, kérdőívek segítségével, beszélgetés alapján és a könyvtár működésének megfigyelésével történt. A szakfelügyelők – ahol erre lehetőség volt – a vizsgálat előtt áttanulmányozták a könyvtár történetével és működésével kapcsolatos dokumentumokat.

A vizsgálatot végző szakfelügyelők szinte mindenhol találkoztak a fenntartó képviselőjével.

A munka végétével a vezető szakfelügyelő összesítette a kérdőíveket, és megírta a jelentést. A kitöltött kérdőíveket, a szakfelügyelők jelentését, a vezető szakfelügyelő összegzését a vezető szakfelügyelő küldte meg a fenntartónak és a könyvtárosnak véleményezésre, és a véleményekkel kiegészített anyagot juttatta el a minisztériumnak.

Az egyházi könyvtárakban végzett szakfelügyeleti munkáról szóló beszámolók fontos megállapítása volt, hogy a vizsgálatok „a könyvtárra” mint intézményre

vonatkozó jellemzőket vizsgálják a közfeladatiság, a közművelődés, a közgyűjteményi jelleg szempontjából.

Az általában „a” könyvtárra vonatkozó jellemzők a különböző könyvtártípusoknál más-más módon nyilvánulnak meg. A sajátosságok a gyűjteményre vonatkozó jellemzőkben, a szolgáltatás milyenségében, a nyitvatartási adatokban, az olvasóforgalommal kapcsolatos mutatókban, a személyi feltételekben, az informatikai és számítástechnikai fejlettségben stb. mutatkoznak meg.

A szakfelügyeleti vizsgálat során szerzett általános, az egész „projektre” jellemző tapasztalatok

A 2008-ban, az addigi munkáról szóló beszámoló⁷ az egyházi könyvtárak általános jellemzőit, sajátosságait ismertette. Megállapításai napjainkban is, és a most bemutatott időszakra is (2009–2011) érvényesek. Ennek oka egyrészt az egyházi könyvtárak XX. századi történetének hasonlóságában, másrészt a rendszerváltás utáni közös sorsuk alakulásában keresendő.

Ezeknek a könyvtáraknak a rendszerváltozást megelőző több évtizedes szünet után óriási lemaradást kellett pótolniuk, és közben lépést kellett és kell tartaniuk a kor követelményeivel, hiszen a tudományos-technikai fejlődés felgyorsulása következtében a könyvtáros szakmában jelentős változások történtek az elmúlt csaknem két évtizedben. Éppen ezért az egyházi könyvtáraknak az állapota, fejlettsége, korszerűsége még a hasonló könyvtárakkal összehasonlítva is azonosságokat és egyenetlenségeket egyaránt mutat.

Az 1990-es évek közepétől kezdődően az informatikai-technikai vívmányok és eszközök a fogékony, kreatív és tevékeny könyvtárosok számára új lehetőségeket és feltételeket teremtettek a különböző könyvtártípusokban, így az egyházi könyvtárakban őrzött gyűjtemények őrzésében, gondozásában, feltárásában és szolgáltatásában.

Tapasztalataink alapján az amúgy nem nagyszámú egyházi gyűjtemények sorsa, állapota nagymértékben és elsősorban attól függ, milyenek a szakképzett személyi, valamint a feltáráshoz és szolgáltatáshoz szükséges infrastrukturális feltételek a könyvtárakban. De azt is meg kell jegyeznünk, hogy a tehetetlenségnek tűnő této-vázásnak az is oka ezen kívül, hogy az 1948-ban, 1950-ben bekövetkezett „államosítás” szóval jelölhető „ellehetetlenítés” bizalmatlanná tette az egyházi könyvtárosokat. (Az állomány védelmének az is egyik módja lehet, hogy nem mutatom meg, nem tárom a nagyközönség elé a gyűjteményemet...)

A 2009 és 2011 között lefolytatott szakfelügyeleti vizsgálatok során felismert feladatok, gondok, szükségszerűségek és lehetőségek

Az elmúlt években folyó szakfelügyeleti vizsgálatok során – illetve mert a vizsgálatot végző kollégák mindhárman maguk is egyházi könyvtárban dolgoznak, így belülről is látják ezeket a könyvtárakat – felvetődtek olyan jellemzők, gondok, lehetőségek, amelyekről az egyházi gyűjtemények életben maradása miatt beszélni kell, és a felelősökkel együtt előbb-utóbb megoldásokat kell keresnünk.

Ezek olyan kérdések, problémák, amelyek most még csak alig érzékelhetők, de ha nem gondolkodunk el rajtuk, jelentősen befolyásolhatják e könyvtárak további működését, és talán nem túlzás: a létét.

A jellemzők és problémák a következők:

- ❶ A társ (rokon) szakmákkal, tudományterületekkel való történelmi és napjainkban is valós „szimbiózis” és az ebből fakadó lehetőségek az együttműködésre.
- ❷ Az integráció lehetősége? szükségessége? a hatékonyabb működés biztosítására – példák a már működő „integrációra”.
- ❸ A rendszerváltozás után újonnan alakult egyházi könyvtárak sajátosságai, feladatai, gondjai.
- ❹ Az egyházi könyvtár mint komplex kulturális intézmény.
- ❺ A „közfeladatiság” az egyházi könyvtárakban.
- ❻ Könyvtár – műemléki környezetben – akadálymentesítés, esélyteremtés, esélyegyenlőség, fogyatékkal élők könyvtári ellátása.

* * *

❶ **A társ (rokon) szakmákkal, tudományterületekkel való történelmi és napjainkban is valós „szimbiózis” és az ebből fakadó lehetőségek az együttműködésre**

Az egyházi könyvtárakról szóló írásainkban, beszámolóinkban számos alkalommal leírtuk már, hogy az egyházi könyvtárak egyik fontos jellemzője, hogy sajátos szimbiózisban léteznek és működnek az egyházi levéltárakkal, múzeumokkal. Van, ahol mind a három szoros gazdasági, munkaszervezési, infrastrukturális stb. egységet alkot, máshol a három intézmény közül csak kettő működik közösen. Ennek a szimbiózisnak „történelmi” okai vannak: a könyvtár–levéltár–múzeum egy közös „ős-intézményből” alakult ki, vált szét három területre. Napjainkban, az internet világában, a digitális technika korában ismét egy (akár valós, akár virtuális) közös intézmény felé tartunk.

A sajátos közösség és együttműködés (gazdasági, intézményi, működési, személyi feltételek sora) nyilvánvalóan meghatározza az adott egyházi könyvtár működését, amelyből előnyök és hátrányok is származnak.

Az egyházi könyvtárak jelentős része – nem csak a muzeális teremkönyvtárral bírók – inkább múzeumnak, ritkán használt könyvgyűjteménynek, könyv vagy egyéb formájú dokumentumokat őrző archívumnak tűnik, mint könyvtárnak. Mások éppen a gyűjteményben található dokumentumok alapján inkább levéltárnak módhatók, mint könyvtárnak.

Az egyházi könyvtáraknak alapító okirata, SZMSZ-e, használati szabályzata általában van, ha egyéb dokumentumok hiányoznak is. Szakkönyvtárra emlékeztető, erősen körülhatárolt gyűjtőkörrel, alig vagy egyáltalán nem gyarapítják állományukat. A gyűjtemény zöme régi könyv, a teremkönyvtár múzeum jellegű, a könyvtárhasználók száma alacsony, az „olvasótermi férőhelyek” száma legfeljebb egy-kettő, és nem ritka, hogy egyetlen főállású könyvtáros és néhány segítő végzi a könyvtárosi munkát. Vannak olyan helyek, ahol a könyvtárosok (múzeumi) idegenvezetők is, csoportokat vezetnek, és van, ahol levéltáros végzettségű kolléga látja el a könyvtárosi teendőket is.

Az intézményeket mégis bátran nevezhetjük könyvtárnak és nem múzeumnak, mert ami a szolgáltatások, a könyvtárhasználók stb. számát illeti, ha kisebb számadatokkal, mutatókkal is, de megfelel annak az intézménynek, amelyet könyvtárnak nevezünk.

Ahogy már fentebb említettük, a szakfelügyeleti munka kezdetekor, 2006-ban lényegesnek éreztük, hogy az egyházi könyvtárak vizsgálatokor kapott eredmények összehasonlíthatók legyenek más könyvtártípusok mutatóival. Ez éppen azért fontos, hogy ezek a sok esetben inkább múzeumra vagy levéltárra (archívum) emlékeztető intézmények igazolni tudják könyvtár voltukat, és képesek legyenek megtalálni helyüket napjaink magyar könyvtári rendszerében.

A könyvtár, levéltár, múzeum közös működésének *előnye* – leginkább a fenntartó szempontjából –, hogy a működéshez, fenntartáshoz mindig kevés pénz átcsoportosítható volt a különböző területek között,⁸ több pályázati lehetőség adódott, hiszen az elmúlt években külön volt a múzeumi, levéltári, könyvtári terület, és az is igaz, hogy a fenntartó úgy-ahogy, de kevesebb kollégával el tudta látni ezeknek az intézményeknek a működtetését. Ezeken kívül az is előny, vagy inkább csak feltételesen mondhatjuk: előny lenne, hogy a levéltári, múzeumi, könyvtári anyag komplex szolgáltatása – ld. fentebb a virtuális és valóságos közös „intézmény” – a történelmi tapasztalatok alapján könnyebb lenne az egyházinak mondott könyvtárak, mint más könyvtárak számára.

Ugyanakkor e fenti szempontok *hátrányt* is jelentettek és jelentenek, hiszen a támogatás elosztásánál bármelyik intézmény hátrányt szenvedhet, ha a három területet összevonjuk. Ami az egyik fő pályázató szervezetet, az NKA-t illeti, megszűnt az eddigi könyvtári, levéltári múzeumi kollégium, és helyette a Közgűjtemények Kollégiuma alakult, amelynek működéséről gyakorlati tapasztalattal e cikk megírásának idején még nem rendelkezünk. Allítottuk, hogy az egyházi könyvtárakban a személyi feltételek rosszak, nem kielégítőek, ám a fenntartó esetleg kevesebb kollégával is működtetni képes az összevont intézményeket. Fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy a könyvtáros, a levéltáros és a muzeológus három külön szakma. Van, ahol jó, van, ahol nem igazán jó értelemben meglátszik, ha a könyvtár vezetője muzeológus vagy levéltáros. Ami a komplex szolgáltatást illeti: az ehhez szükséges informatikai-számítástechnikai stb. háttér az egyházi könyvtárak közül csak kevés helyen biztosított, ha a telematikai fejlettség a felhasználói igényekhez képest kielégítő is.

Fontos jellemzője a magyarországi egyházi könyvtáraknak, hogy a környező, volt szocialista országokhoz képest egyedülálló módon az egyházi könyvtárak – egy-két kivételtől eltekintve – megmaradtak az egyház tulajdonában. Más kérdés, hogy 1948, 1950 után Magyarországon az egyházi könyvtárak többsége nem működött, raktári sorba süllyedt, vagy félig megszűnt: a fenntartó nem fejlesztette a könyvtárat, de nem is keresték fel olvasók, kutatók, vagyis nem is jelentkeztek felhasználói igények. Az egyházi könyvtárak közül a legtöbb csak a rendszerváltozás után tudott újraéledni. Bár minden könyvtár fenntartása – bármilyen könyvtártípusról beszélünk – elsősorban fenntartói feladat, az egyházi könyvtárak működtetése állami feladat is, hiszen ezek a könyvtárak a nemzeti kulturális vagyoni részét őrzik, ami közös (nemzeti) kincs. Ennek szolgáltatására az egyházi fenntartók egyedül nem is képesek.

② **Az integráció lehetősége? szükségessége? a hatékonyabb működés biztosítására – példák a működő „integrációra”**

A magyar könyvtári hálózatban már az utóbbi időben több könyvtár esetében felmerült az integráció kérdése.

Ami az egyházi könyvtárakat illeti: már most is vannak olyan könyvtárak, amelyek egyféle „integrációt” alkotnak. Erre a szerzetesi könyvtárak között látunk példát, illetve gyülekezeti–iskolai könyvtárak között is megvalósult bizonyos integráció.

Meglévő és működő, mégiscsak idézőjelben merjük leírni „integrációt”, vagy inkább könyvtárak sajátos közösségét alkotja két *szerzetesrend* (ferencesek, karmeliták) több könyvtára. A könyvtárak közül – természetesen rendenként – egy a központi könyvtár, amelyhez tartozik (bizonyos értelemben letétként) még egy-két földrajzilag távoli könyvtár. A praktikus gyakorlat alapján volt olyan gyűjtemény, amely beleolvadt a központi könyvtár állományába.

Ez a sajátos „integráció” látható a 2010-ben vizsgált ferences rend könyvtárai között, amely egyrészt „történelmi szükségszerűség” következménye, másrészt a praktikusság ezt diktálta.

A történelmi Magyarországon az első ferences provincia megalakulását (1232) követően öt tartomány jött létre. Trianon következtében a jelenlegi országhatáron kívülre került a tartományok és székházak nagy része. A Trianon utáni Magyarországon két rendtartomány működött (Marianus, Kapisztránus), néhány házzal. 1950-ben, a szerzetesrendek feloszlásakor a Marianus tartományt megszüntnek nyilvánították, a Kapisztránusok két középiskola vezetésére kaptak engedélyt (Esztergom, Szentendre). 1950 után könyvtári szempontból a Kapisztránus tartományhoz tartozó budapesti, gyöngyösi, szécsényi és esztergomi műemlékkönyvtárat tartottunk számon, mint korábbi ferences könyvtárat. Közülük három (Budapest, Szécsény, Esztergom) raktári sorba süllyedt, belső használatra létezett, a gyöngyösi könyvtár sorsa (államosítás, állami fenntartás) ismert.

1989-ben mindkét tartomány (Marianus, Kapisztránus) újjászervezte közösségét. A Kapisztránusok könyvtárai ismét könyvtárként működtek, ha nem is vállalták a nyilvánosságot; a gyöngyösi könyvtárat is visszavette a ferences rend. A négy könyvtár (Budapesten, Gyöngyösön, Szécsényben és Esztergomban) egy fenntartóval, egy könyvtáros vezetésével, gazdasági és szervezési–vezetési közösségben működik a rendszerváltozás óta. Ez a könyvtár(ak) névválasztásban is megmutatkozik. A Marianusok könyvtára nem éledt újjá.

2006-ban a Kapisztrán Szent Jánosról Nevezett Ferences Rendtartomány és a Szűz Máriáról Nevezett Magyar Ferences Rendtartomány Magyarok Nagyszászonyáról Nevezett Ferences Rendtartomány néven egyesült. A rendszerváltozás óta újból számon tartott egykori „kapisztránus könyvtárakat” ez nem érintette, az egykori Marianus provincia könyvtárának, könyvgyűjteményének sorsa a szakfelügyelet számára a mai napig ismeretlen.

A Magyar Ferences Könyvtár napjainkban Budapesten, a Margit körúton, a ferences rend központi épületében található, a ferences rend központi könyvtáraként működik. A központi könyvtárhoz három vidéki könyvtár tartozik: Magyar Ferences Könyvtár *Esztergomi* Műemlékkönyvtára, Magyar Ferences Könyvtár *Gyöngyösi* Műemlékkönyvtára és a Magyar Ferences Könyvtár *Szécsényi* Műemlékkönyvtára. Az Esztergomi Műemlékkönyvtár állománya a közelmúlt-

ban beolvadt a budapesti központi könyvtár gyűjteményébe; a másik két vidéki könyvtár eredeti helyén működik a központi könyvtár sajátos letéteként. A gyöngyösi és szécsényi könyvtárak az adott rendházakban találhatóak. A gyöngyösi könyvtár múzeumkönyvtárként látogatócsoportokat fogad, a szécsényi rendház könyvtára pedig csak a rendtagok számára hozzáférhető, mivel a klauzúrában, a kolostor másoktól elzárt részén kapott elhelyezést. A Magyar Ferences Könyvtár és Levéltár kezelésébe tartozó könyvtárakban (Gyöngyös, Szécsény) a kutatás a Központi Könyvtáron keresztül lehetséges.

Egy *gyülekezeti és egy iskolai–kollégiumi könyvtár együttműködésére* láttunk példát a 2006-ban vizsgált Kecskeméti Református Egyházközség Könyvtárában és a 2011-ben vizsgált Kiskunhalasi Református Egyházközség Thúry József Könyvtárában. Ez utóbbi könyvtár nevét hallva arra gondolunk, hogy ez a könyvtár egy református gyülekezeti könyvtár, ezért is került az egyházi könyvtárak szakfelügyelete „projektbe”⁹, és nem az iskolai könyvtárak szakfelügyelete programba.

A kiskunhalasi könyvtárban lefolytatott vizsgálat során kiderült, hogy a Thúry József Könyvtár kettős feladatot lát el. Egyrészt a református gyülekezeti könyvtárként, másrészt iskolai könyvtárként is működik – ez utóbbi funkció a domináns. A könyvtár helyileg is a református gimnázium épületében található.

A kiskunhalasi könyvtár némiképp a 2006-ban vizsgált Kecskeméti Református Egyházközség Könyvtárára emlékeztet, amelynek fenntartója a Kecskeméti Református Egyházközség Presbitériuma. Elnevezése alapján gyülekezeti könyvtárnak gondolnánk, de „báziskönyvtárként” működik: bizonyos értelemben még három könyvtár: az általános, a középiskolai és az internátusi könyvtár is hozzá tartozik. Az internátusi könyvtár ugyan külön épületben van, az általános és középiskolai könyvtár azonban egy épületen belül található a gyülekezeti könyvtárral. A Kecskeméti Református Egyházközség Könyvtárának is feladata a tanulóifjúság kiszolgálása is.

A kiskunhalasi könyvtár – szintén hasonlóan a kecskeméti könyvtárhoz – igen jó eredményt ért el a minőségi vizsgálaton (Kiskunhalas 89%, Kecskemét 82,5%). Ezzel az eredménnyel nagy múltú és gyűjteményüket tekintve is jelentős könyvtárakat hagytak maguk mögött. A szép eredmény valószínűleg annak is köszönhető, hogy a minőségi kérdőív az informatikai és számítástechnikai fejlettségre kérdez rá fokozottan, és ez a rendszerváltozás után újonnan indult vagy újra indított egyházi oktatási intézmények könyvtáraiban – esetünkben ebben az iskolai könyvtárként is működődő könyvtárban – jobb, mint más, több szempontból is tradicionális, „muzeális” egyházi könyvtárban.

Egyéb egyházi könyvtárak között is találunk olyanokat, amelyek esetében érdemes lenne elgondolkodni az *integráció lehetőségén*. Az összevonás bizonyos *egyházmegyei és (hittudományi) főiskolai*, illetve *egyházmegyei és szemináriumi* (papnevelő intézeti) könyvtárak összevonását jelenthetné. (Lehetséges és megfontolható lenne még gyülekezeti–egyházközségi és egyházi iskolai könyvtárak összevonása is, ám mivel ez utóbbiak vizsgálata nem tartozik bele az egyházi könyvtárak szakfelügyelete programba, javasolnunk nem illik. Ám mert munkánk során ilyenre is volt példa, úgy véljük, mégis felvethetjük az integráció lehetőségét.)

A hittudományi főiskolai vagy szemináriumi könyvtárak közül vannak olyanok, amelyek az egykori püspöki, káptalani és a régi (1950 előtti) papnevelő intézet gyűjteményét – gyűjteményének maradványát – őrzik. Ezek a könyvtárak tehát – nem mindig számukat, hanem értéküket, régiségüket tekintve – viszonylag jelentős muzeális anyaggal rendelkeznek, de oktatási intézmény könyvtára lévén gyűjtik a modern teológia és segédtudományai irodalmát is. A teológia, egyháztörténet, egyházjog, filozófia mellett teljességre törekvően beszerzik – fenntartói megbízásból, elvárás alapján – az adott egyházmegyére vonatkozó dokumentumokat is. Az egyházmegyék többségében hasonló feltételek, körülmények között az ilyen felsőoktatási könyvtár mellett egy egyházmegyei könyvtár is működik. Ezek között előfordul olyan, ahol az egyházmegyei könyvtár „kvázi” könyvraktár, míg a főiskolai könyvtár jól működő gyűjtemény. Van olyan hely, ahol párhuzamosan (jól) működik a két könyvtár, létezik gyűjtőköri együttműködés is; a két intézmény kiegészíti egymást. Van olyan, ahol mindkét könyvtár jól működik – a kétféle könyvtártípusnak megfelelő igények szerint, vagyis a főiskolai könyvtár az aktívabb az adott felsőoktatási intézmény háttérintézményeként, a szakkönyvtárra emlékeztető egyházmegyei könyvtár fogad ugyan kutatókat, de a könyvtárhasználók száma kicsi vagy egyenesen elenyésző, hiszen a könyvtárat elsősorban kutatók, a helytörténet, az egyházmegye története iránt érdeklődők használják.

A 2009 és 2011 közötti vizsgálati időszakban ilyen könyvtárak a Veszprémi Érseki Könyvtár és a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola könyvtára voltak, ezek integrációján érdemes lenne elgondolkodni.

Muzeális állományrész mentését jelentené a Pécsi Egyházmegyei Könyvtár és a Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola könyvtárának összevonása. A Pécsi Egyházmegyei Könyvtár elhanyagolt könyvraktárnak tűnik, amelyet nagyon rossz körülmények között helyeztek el, és jelenlegi helyén olvasók, kutatók fogadására egyáltalán nem alkalmas és képes. Jóllehet, 2011-ben a munka tervezése során kijelöltük ezt a pécsi könyvtárat szakfelügyeleti vizsgálatra, ám a gyűjtemény állapota (könyvraktár, nem működő könyvtár) miatt nem láttuk értelmét a szakfelügyeleti vizsgálatnak. Ugyanakkor a Pécsi Hittudományi Főiskola Könyvtára folyamatosan fejlődik, fogadja a hallgatókat, bár nagyon sok „raktárhelye” (tárolóhelye) nincs, de véleményünk szerint az egyházmegyei könyvtár igazán értékes, muzeális gyűjteményét képes lenne befogadni. Vannak olyan hittudományi főiskolai könyvtárak (Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Könyvtára, Esztergomi Hittudományi Főiskola Könyvtára), ahol van arra példa, hogy felsőoktatási könyvtárként muzeális állományrészrel rendelkezik a könyvtár.

A veszprémi és pécsi könyvtárak esetében véleményünk szerint érdemes lenne elgondolkodni a könyvtárak integrációján. Tudjuk, hogy ennek gazdasági és jogi nehézségei lehetnek, és nagy mértékben függ attól, hogy a két könyvtár fenntartója képes-e párbeszédre egymással. Persze olyan könyvtárak is vannak, ahol azonos vagy részben azonos a fenntartó, így még kevésbé érhető, hogy miért érdemes két külön könyvtárat fenntartania.

Az egyházi könyvtárakról szóló ismertetőkből többször írtunk már arról, hogy e könyvtárakban rosszak a személyi feltételek. Átlagosan két-három könyvtáros dolgozik ezekben a könyvtárakban; egy-egy kollégára tízezres állomány-

nagyság jut. Ugyanakkor a néhány főállású könyvtáros általában nagy szakértelemmel végzi munkáját, a könyvtár jellegéhez mérten a működtetéséhez – kutatók kiszolgálása – elegendően vannak, ám a retrospektív számítógépes feldolgozáshoz, amely jogos igény és elvárás, vagy a felsőoktatási könyvtárak esetében, a könyvtár hatékony, korszerű és innovatív működéséhez szükség lenne további munkaerőre.

Meggyőződésünk, hogy az integráció elősegítené az érintett könyvtárak hatékonyabb működését. Tudatos, együttműködő szerzeményezéssel, megtervezett feldolgozó munkával, átgondolt nyitvatartási idővel, a személyi feltételek javításával a most külön-külön működő kétféle könyvtár típusból létrejövő egy könyvtár megbízhatóbban, a XXI. századi igényeknek megfelelően lenne képes működni.

(A nyitvatartási idővel kapcsolatban: az egyházmegyei gyűjteményt felkereső kutatók számára heti egy-két kutatónap elegendő, a hét többi napján a kollégák a főiskolai könyvtári munkába segíthetnének be, illetve feldolgozhatnának. A személyi feltételek javításával kapcsolatban: ha az összevont egy könyvtárba legalább két-három teljes munkaidőben és néhány megbízási szerződéssel foglalkoztatott kollégát felvennének még, az jelentősen észrevehető volna az egyházmegyei gyűjteményrészben a retrospektív feldolgozásban, a modern gyűjteményben pedig az olvasók színvonalasabb kiszolgálásában.)

Természetesen bármilyen változtatás – jelen esetben az esetleges integráció – az adott ordinárius döntési joga és hatásköre.

3 A rendszerváltozás után újonnan alakult egyházi könyvtárak sajátosságai, feladatai, gondjai

Ha egyházi könyvtárról hallunk, általában nagy múltra visszatekintő, muzeális gyűjteménnyel rendelkező műemlékkönyvtárra gondolunk. Pedig vannak a közelmúltban, a rendszerváltozás vagy az utolsó egyházi–közigazgatási rendezés¹⁰ után alapított egyházi könyvtárak is.

Egy új könyvtár létrehozása – legyen az bármilyen típusú könyvtár – nagy kihívás; egyszerre könnyű és nehéz. Könnyű, mert lehetőséget ad a könyvtárosnak arra, hogy a szakma és a technika legújabb vívmányait felhasználva, az adott kor követelményeit, lehetséges olvasóközönsége igényeit szem előtt tartva megvalósítsa a saját szakmai elképzeléseit, amelyre – ha már megszületik egy könyvtár létrehozásának terve – anyagi fedezet is adódik. Ám nehéz is, mert egy új könyvtár létrehozása alapos tájékozottságot, jártasságot igényel.

Nem közömbös, hogy egy újonnan létrehozott egyházi könyvtár alapításakor a könyvtárra, mint intézményre jellemző sajátosságokat vagy az egyházi könyvtárra jellemző történelmi hagyományokat tartják szem előtt.

Az újonnan létrejött egyházi könyvtárak állományának alapját megüresedett plébániák könyvanyaga,¹¹ egy-egy közösség által gyűjtött „magánkönyvtár”, esetleg egy megszűnt világi gyűjtemény adja. Utána azonban már tervszerű vásárlásokkal, adományokkal és hagyatékokból gyarapodik. Az állomány zöme tehát modern könyv, bár a régi plébániái könyvtárakból származó anyag muzeális köteteket is tartalmazhat.

Az újonnan létrejött egyházi könyvtárak általában a levéltárral együtt, közös gondozásban működnek.

A könyvtárak közül nem mindegyik vállalja a nyilvánosságot, bár a nyilvános státus szinte minden feltételének megfelel, és nyitvatartási idejében rendszeresen fogad olvasókat, kutatókat.

Ezek a könyvtárak általában rendelkeznek a könyvtár működésével kapcsolatos dokumentumokkal, és jó, korszerű, ha nem is mindig elegendő számú számítástechnikai és informatikai körülmények között dolgoznak. Az alapító okiratban és az SZMSZ-ben meghatározott alapfeladatuk teológiai, helytörténeti, egyháztörténeti szakirodalom, az egyházmegyére, az adott szerzetesrendre vonatkozó, illetve az adott oktatási intézményben folyó stúdiumokkal kapcsolatos irodalom gyűjtése és szolgáltatása a rendi közösség, az egyházmegye papságának, a katolikus oktatási intézmények tanárainak és tanulóinak. Ezen túl fogadják a kutatókat, szakdolgozókat, akik az egyházmegye és intézményei vagy egy-egy szerzetesrend történetének kutatásában szakirodalmi és levéltári információkat kaphatnak egyszerre.

Megfigyelhető, hogy az egyházi könyvtárak esetében a könyvtáralapítás nem egy új könyvtárpépület megépítését jelenti, hanem egy gyűjtemény kialakítását, amelyet gyakran műemlékpépületben kell elhelyezni. Ezért azt mondhatjuk, hogy az újonnan alapított egyházi könyvtárak szinte mindegyike máris raktározási gondokkal küzd.

Minden egyházi könyvtárra érvényes, hogy az újonnan, főként hagyatékokból kialakított és további hagyatékokból, valamint ajándékokból történő gyarapítás hátránya, hogy a hagyatékok átválogatása, duplumozása, a gyűjtőkörbe nem illő kötetek selejtezése nagy terhet ró a munkatársakra. Egyrészt azért, mert kevesen vannak ehhez a munkához, másrészt azért, mert könyvet kiselejtezni – igazában eldobni – egyetlen könyvszerető ember sem tud könnyű szívvel megtenni. Arról nem beszélve, hogy az antikváriumi könyvpiac nagyon telített; és tapasztalataink alapján még ingyen, ajándékozással sem lehet egy bizonyos témájú és bizonyos korban keletkezett állományrésztől megszabadulni. A könyvtár számára felesleges állományrészt azonban mégis érdemes felajánlani adományként, ajándékként, vagy antikváriumban, illetve helyben értékesíteni, akár jótékonyági céllal, a tartalmilag elavult vagy rossz állapotú anyagot pedig végző megoldásként hulladék papírként lehet értékesíteni. (Ez utóbbi ötlet nyilván felháborodást vált ki sokakban, de csak azokban, akik egyáltalán nem ismerik az „antikváriumok világát,” nem jártasak a könyvpiacra, és nem próbáltak meg még elavult egyházi–teológiai irodalmat értékesíteni...)

Az imént említett próbálkozások után is megmaradt duplumok tárolása nagy gondot okoz a könyvtáraknak a helyszűke miatt.

Az újonnan alakult egyházi könyvtárak esetében is előnyt jelenthet a technikai és egyéb fejlesztésnél, hogy ha a könyvtár a levéltárral vagy egy oktatási intézménnyel, esetleg kollégiummal együtt (egy épületben) működik. Ha vállalja az oktatási intézmény háttérkönyvtárának szerepét, az „iskolai” könyvtárral vagy más intézménnyel együttműködve olyan pályázati forrásokhoz is hozzájuthat, amelyekhez csupán egyházi könyvtárként nem lenne képes.

4 Az egyházi könyvtár mint „komplex kulturális intézmény”

Az, hogy egy-egy egyházi könyvtárban egyféle „kiadói tevékenység” is folyik, nem újdonság. Leginkább az adott gyűjteményben őrzött történelmi, irodalmi

és egyéb vonatkozású kéziratokat, a munkatársak tudományos kutatási eredményeit publikálják, jelentetik meg a könyvtárak, forráskiadványok formájában. Más könyvtárak gyűjteményeik egy-egy részének katalógusát (pl. muzeális gyűjtemény, ősnymtatványtár) adják ki.

Van olyan egyházi könyvtár is – az ún. Pálos Könyvtár¹² – amely a mai Magyarországon egyetlenként megmaradt barokk teremkönyvtárával, zömében duplumokból álló muzeális gyűjteményével, kicsi kutatóforgalmával, azzal a tényvel, hogy csak kézikönyv jellegű kiadványokkal gyarapítja állományát – valóban inkább múzeumra és könyvraktárra emlékeztet. De az itt végzett fordítói–kiadói–szerkesztőségi munka – itt készülnek a különböző pápai megnyilatkozások fordításai, és itt működik a *Magyar Katolikus Lexikon* szerkesztősége – miatt mégsem holt intézmény.

Működik olyan egyházi könyvtár, amelynek önálló könyv- és egyéb műtárgy (textilrestaurátor) műhelye is van, nem csak könyvtár tehát.

Szinte minden teremkönyvtárral vagy könyvtárteremmel rendelkező egyházi könyvtár rendez időről időre kiállításokat, és szervez különböző kulturális rendezvényeket (rendhagyó könyvtári óra, könyvbemutató, különböző kulturális estek, koncertek).

Az egyházi könyvtárak között egyedülálló „jelenség”, és az egyházi könyvtárak csoportosításakor sehova nem sorolható komplex intézmény a sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény, amely 1967 óta működik múzeumi, könyvtári, levéltári és adattári tevékenységgel. (A reformátusság egyik fő szellemi központjában ez a katolikus intézmény önmagában is szokatlan.)

Az intézmény létét Kuklay Antal atya, a jeles művészettörténész és Pilinszky-kutató „leletmentésének” köszönheti. A muzeális gyűjtemény alapját a falvakból, plébániákból, templomokból „bementett” anyag képezi. A könyvtárat a sárospataki jezsuiták és kegyurak – a Trautson, Bretzenheim, Windischgrätz családok –, valamint a plébánosok hagyatéka alapozta meg, majd a szerzetesrendek 1950-es feloszlata következtében újabb jelentős anyaggal, köztük ősnymtatványokkal is bővült. A levéltár több plébánia „historia domus”-át őrzi.

A három intézmény (múzeum, könyvtár, levéltár) nehezen választható szét, mivel a Szent Erzsébet Ház keresztény kulturális központként működik. Helyet ad a Szent Erzsébet Történelmi Társaságnak és a Szent Erzsébet Út Alapítványnak, különböző (katolikus és nemzeti) szellemű kulturális rendezvények központja a többségében református Sárospatakon. Évente megrendezik a hagyományos pütkösi Szent Erzsébet Ünnepet, de sokféleképpen ápolják a város szülőtte, Szent Erzsébet szellemét, kultuszát. 2007-ben a nagyszabású Szent Erzsébet Év fő szervezői voltak, a jubileumi évhez kapcsolódóan értékes kiadványokban mutatták be Árpád-házi Szent Erzsébet életét, hagiográfiáját (multimédiás CD, könyvek). Az intézmény a katolikus szellemiség közvetítését tekintti küldetésének a református többségű Sárospatakon és környékén. Evangelizációs-missziós, vallási-kulturális „törekvésekkel” működik.

A Ház dolgozói egyszerre könyvtárosok, muzeológusok és rendezvény-szervezők. Sokrétű feladatot látnak el vállalt küldetésük szellemében, hagyományörzőn, de felhasználva a XXI. század kínálta modern, korszerű lehetőségeket. Az elmúlt években eredményesen pályáztak épületfelújításra, berendezésekre, technikai eszközökre, infrastrukturális és szakmai fejlesztésekre.

A gyűjtemény 2009-ben kapott végleges helyet a felújított Szent Erzsébet Házban. A muzeális könyvvállomány egy részét a konferenciateremben látványkönyvtárként helyezték el, a többi része raktárban és zárható muzeális szekrényekben kapott helyet. Az olvasóteremben kb. 3000 kötetes modern kézikönyvtár várja az olvasókat, akik internetes számítógépet is használhatnak a kutatáshoz. Ugyanitt tárlókban láthatók a könyvtár új beszerzései.

A szépen felújított, százéves épületbe akadálymentes a bejutás, és a könyvtári szolgáltatások igénybevétele is. Az olvasóterem mellett állandó és ideiglenes kiállítások mutatják be a vidék hagyományos egyházi kultúráját és Szent Erzsébet életét. Modern művészeti alkotások is helyet kaptak a kiállításon.

A Sárospatakon végzett könyvtárosi és „komplex” múzeumi–művelődésszervezői munka példaértékű.

5 A „közfeladatiság” az egyházi könyvtárakban

Ha a közfeladatokról, a közművelődésről, a közgyűjteményi jellegről gondolkodunk, az egyházi könyvtárakkal kapcsolatban a következőket mondhatjuk. Ezek a könyvtárak a nemzeti kulturális vagyoni részét őrzik, gondozzák és szolgáltatják. Muzeális állományuk jelentős, gyakran díszes teremkönyvtárral is bírnak. Szakkönyvtári besorolásuk modern teológiai állományukat tekintve sem szorul magyarázatra.

Az egyházi könyvtárak többsége a magyarországi könyvtári hálózatba tartozónak gondolja magát. Együttműködésre törekcsenek egymással és a környezetükben működő települési és egyéb könyvtárakkal. Igyekcsenek bekapcsolódni különböző országos kezdeményezésekbe, programokba is: mint a digitalizálás, közös katalógusok, adatbázisok, (sajnos, csak egy könyvtár, a debreceni református nagykönyvtár tagja az ODR-hálózatnak), múzeumok éjszakája, időszaki kiállítások rendezése, könyvbemutatók, szakavatott könyvtárlátogatás, rendhagyó könyvtári órák, egyéb kulturális rendezvények stb., amelyeknek az egyházi könyvtár ad helyet. Mindezeket a feladatokat igen szűkös anyagi és személyi feltételek mellett vállalják és végzik.

Ha az egyházi könyvtárakat a közfeladatiság szempontjából vizsgáljuk, mindenképpen meg kell jegyeznünk, hogy ezek közül a könyvtárak közül nem mindegyik vállalja a nyilvánosságot, nem kérték felvételüket a nyilvános könyvtárak jegyzékére. A nem nyilvános könyvtárak (pl. Zirc¹³, Csorna¹⁴, Veszprémi Érseki Könyvtár) – különösen a könyvtárhasználók, kutatók számát tekintve – inkább magánkönyvtárra emlékeztetnek, amelyek azonban azokat a könyvtárhasználókat, kutatókat, akik az adott könyvtárban található speciális, olykor Magyarországon egyedülként őrzött anyag után érdeklődnek, készségesen fogadják, és a szűkös anyagi, csekély személyi és szegényes technikai feltételek ellenére is szakavatottan kiszolgálják.

Ezek a magánkönyvtárra emlékeztető könyvtárak egy szűk, zárt kör számára nyújtanak tehát szolgáltatásokat, de értékes gyűjteményüket a kevés számú szakirányú érdeklődésű kutató számára is rendelkezésre bocsátják. A helyben használaton kívül általában mindenhol lehetséges fénymásolás-fotózás, szkennelés, számítógép használata – legtöbb helyen internet is – és korlátozottan a kölcsönzés igénybevétele is.

Az intézményekben folyó könyvtári munka (ha alacsony mutatókkal jellemezhető is) vitathatatlanul közszolgálati, a munkájukat készségesen végző, különféle szolgáltatásokat kínáló kollégák az állományvédelmi szabályokat szem előtt tartva, eredetiben vagy digitális változatban, helyben használatra vagy kölcsönzéssel bárkinek rendelkezésére bocsátják a teljes gyűjteményt, szakszerűen és nagy felkészültséggel, készségesen szolgálják ki a könyvtárat felkereső kutatókat, akik egy sajátos könyvtárhasználói csoportot alkotnak.

Az intézmények közül ki a teremkönyvtárával, ki a levéltárával-irattárával, ki az egyházművészeti (iskolatörténeti) múzeumával együtt az adott település fontos idegenforgalmi célpontja.

Azonban műemléki környezetben működve a könyvtárak nagy része nem tudja megoldani a különböző fogyatékkal élők könyvtári ellátását. Ezzel bizonyos szempontok szerint megkérdőjeleződhet a tényleges közszolgáltatói jelleg.

Általánosságban elmondhatjuk, hogy ami az egyházi könyvtárakat illeti: a közművelődési könyvtárak feltételrendszerére vonatkozó vizsgálati szempontokkal ezeket a könyvtárakat nehéz vizsgálni, de ha a szolgáltatások közül a legfontosabbnak azt tartjuk, hogy a könyvtárat felkereső kutatóknak a Magyarországon csak itt megtalálható szakirodalmi anyagot készségesen a rendelkezésre bocsátja, vagy segít a dokumentumok elérésében a könyvtárközi kölcsönzés segítségével, a gyűjtemény ezeknek a szempontoknak (közfeladatok) is megfelel. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy ezek a könyvtárak az igényekhez képest, minden területen jól és a jogszabályoknak megfelelően végzik tevékenységüket, nem egy kiemelkedő tudományos műhelyként is működik.

Mivel a könyvtárak egy része inkább magánkönyvtárnak tekinthető, vagyis elsősorban az adott intézményben (kolostor, szeminárium stb.) élők számára nyújt szolgáltatásokat, és nem is szerepel a nyilvános könyvtárak jegyzékén, a szakfelügyeleti vizsgálatok során felmerült hiányosságokat, az egyéb könyvtártípusok esetében elvárt feltételek hiányát nem tartottuk olyan nagy hibának, amelyek egy nyilvános települési könyvtár esetében felróhatók. Már azért sem, hiszen a gyűjtemény őrzése, az igényekhez mért feltárása és a kutathatóság biztosított. Néhány ilyen könyvtár esetében nem is mindig láttuk értelmét a minőségi vizsgálatok elvégzésének, mert a minőségi kérdőív kérdéseire ezeknél a könyvtáraknál nem lehet válaszolni, hiszen nem kapnánk értékelhető eredményt. Ugyanakkor feleslegesnek érzünk egy esetleges utóvizsgálatot is, mert a valószínű hiányosságokon nem lehet – óvatosan tesszük hozzá még egyszer, a könyvtárhasználói igényeket figyelembe véve –, talán nem is szükséges javítani.

Még az 1950 után legmostohább sorsú egyházi–szerzetesi könyvtárakról is elmondható, hogy állományuk – már ami gyűjteményükből megmaradt – napjainkban rendezett, ha nem is integrált rendszerben, de számítógéppel feldolgozott, a kutatók számára kielégítően szolgáltatott gyűjtemények.

6 Könyvtár – műemléki környezetben – akadálymentesítés, esélyteremtés, esélyegyenlőség, fogyatékkal élők könyvtári ellátása

Az elmúlt években többször jeleztük, hogy a minőségi vizsgálat, illetve kérdőív, amely – egy közkönyvtár esetében nyilván jogosan – vizsgálja a különböző fogyatékkal élők könyvtári ellátását is, nehezen alkalmazható a szakkönyvtári jellegű, bár közfeladatokat is ellátó egyházi könyvtárak esetében.

Ahogy már a kérdőívekről szóló bekezdésben is elmondtuk, a minőségi kérdőív által nyújtott pontszámokban és százalékokban realizálható eredmény objektívnek tűnik ugyan, de csak az első látásra, mert az adott könyvtár sajátosságai nem jelennek meg az eredményben, és így igazságtalan minősítést adhat.

A megoldásra nem tudunk javaslatot tenni, de az egyházi könyvtárak esetében az igazságosság kedvéért a vizsgálati munka során annyit tettünk, hogy a siketek, halláskárosultak, illetve házhoz kötöttek könyvtári ellátásánál – amely az adott tudományt (teológia, segédtudományai) alapvetően gyűjtő szakkönyvtárnak véleményünk szerint nem feladata –, nem vontunk le pontot. Tettük ezt annál is inkább, mert az egyháziak között is vannak olyan könyvtárak, amelyek vállalják a vakok, gyengénlátók könyvtári ellátását, amely szintén nem alapfeladatuk. Van olyan könyvtár, ahol a jelentkező igények alapján teszik ezt, van, ahol dolgozik olyan kolléga, aki képzése alapján képes erre.

A problémát – hogy az egyházi könyvtáraknak véleményünk szerint nem is feladata a fogyatékkal élők ellátása – már korábban, más könyvtárak esetében is jeleztük. A vizsgálatok során éppen akkor használt kérdőív adta lehetőségeket figyelembe véve, illetve a más kérdéscsoportoknál elért eredményeket mérlegelve értékeltünk. (Például a Kecskeméti Református Egyházközség könyvtára közelében kiválóan ellátja a fogyatékkal élők könyvtári ellátását a kecskeméti Katona József Megyei Könyvtár; az Evangélikus Országos Könyvtár és a Ráday Könyvtár közelében a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár; a Debreceni Református Nagykönyvtár közelében a Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár és a Debreceni Egyetemi és Nemzeti Könyvtár stb.) A Ráday Könyvtárral kapcsolatban szeretnénk megjegyezni még, hogy a református egyházon belül működő ún. vakmisszió feladata a vakok és gyengénlátók ellátása. A Váci Egyházmegyei Könyvtárban siketekkel–hallássérültekkel érdemben foglalkoznak szakértő kollégák.

Ha az akadálymentesítésről szólunk egyházi könyvtárakkal kapcsolatban, fontos szem előtt tartanunk, hogy a legtöbb könyvtár több száz éves műemléképületben működik, ahol a legtöbb esetében a XXI. századi, korszerű életfeltételeket sem könnyű biztosítani, nemhogy az akadálymentesítést. De ezek között is látunk olyan példákat, ahol a patinás, ódon miliót kiválóan ötvözik a modern infrastruktúrával, és egyéni hangulatú, barátságos és modern információs technikával felszerelt olvasói, könyvtári terek fogadják a látogatókat.¹⁵ A szépen felújított épületekbe akadálymentes a bejutás, és a könyvtári szolgáltatások igénybevétele is. A vizsgálat során több könyvtárról is kiderült (köztük pl. a debreceni református nagykönyvtárról), hogy az egész épület, amelyben a könyvtár található, átalakítás, felújítás előtt áll. Készen vannak a tervek, amelyekkel az épületegyüttes felújítását és modernizálását kívánják elvégezni. A megvalósítás érdekében európai uniós pályázatot nyújtottak be. Várható és remélhető egy korszerű (és akadálymentes) könyvtár példaértékű megvalósítása – műemléki környezetben.

Dicséretes példát láttunk arra is (Váci Egyházmegyei Könyvtár), hogy a műemléki épületben működő egyházi könyvtár érdemben részt vesz a szükséges épület rekonstrukciós munkáinak tervezésében és új raktárak kialakításában.

Nem az akadálymentességgel kapcsolatos probléma, de a műemléki épületek miatt említenék meg azt, hogy a legtöbb egyházi könyvtár raktározási gondokkal küszködik. Márpedig a könyvállomány elhelyezése, állományvédelmi szem-

pontból is megfelelő elhelyezése legalább olyan nagy gond, mint a szolgáltatása, amelybe beletartozik a fogyatékkal élők könyvtári ellátása is.

* * *

A fentiekben az egyházi szakfelügyeleti munka során felismert és megfogalmazott észrevételeinket kívántuk megosztani könyvtárosokkal, a szakfelügyeleti munkát szervezőkkel, és reményeink szerint azokkal is, aki az egyházi könyvtárak fenntartásáért felelősek.

Alázattal be kell ismernünk, hogy a felmerülő kérdésekre még választ sem tudunk adni, nemhogy a gondokra megoldást kínálni. Célunk nem is ez volt, hanem inkább az, hogy „hangosítani” szerettük volna az egyházi könyvtárak szakfelügyelete során felismert jelenségeket, és az ezekből adódó feladatokat, tennivalókat.

JEGYZETEK

- 1 A szakfelügyeleti jelentések olvashatók az Egyházi Könyvtárak Egyesülése honlapján: <http://www.eke.hu/index.php/szakfeluegyelet>
- 2 Magyarországon kb. 40-44 olyan egyházi-felekezeti könyvtár működik, amelyekre ez a szakfelügyeleti „projekt” érvényes; az egyházi oktatási intézmények (egyetem, főiskola, középiskolai) könyvtárainak vizsgálata ennek a programnak nem része. Amikor 2006-ban, az egyházi könyvtárak szakfelügyeleti vizsgálatát tervezve számba vettük a vizsgálandó könyvtárakat, azt az eredményt kaptuk, hogy Magyarországon az egyházi oktatási intézmények könyvtárain kívül kb. 40 egyházi-felekezeti könyvtár található. 36 intézményről biztosan tudható volt, hogy könyvtárként működik, 4 státusa bizonytalannak látszott. Voltak olyan könyvtárak, amelyeket inkább a felsőoktatási könyvtárakhoz soroltunk (pl. Országos Rabbiképző Zsidó Egyetem Könyvtára), pedig gyűjtőkörét tekintve ez a könyvtár Magyarországon országos (hatókörű) könyvtár, a Magyar Unitárius Könyvtárhoz vagy a Szentendrei Szerb Ortodox Könyvtárhoz hasonlóan. A körülbelüli adat abból adódott 2006-ban és adódik ma is, hogy vannak olyan felekezetek, amelyeknek van ugyan könyvtára, de mint működő intézmény nincs benne az egyházi könyvtári és általában a könyvtári-szakmai köztudatban. A hozzávetőleges szám meghatározásához 2006-ban a *2001–2002 Magyarországi egyházak, felekezetek, vallási közösségek* – (Bp.) NKÖM Egyházi Kapcsolatok Titkársága (2002) című kiadvány állt rendelkezésünkre. Ez a névjegyzék az egyházak-felekezetek saját bevallása alapján készült. Napjainkban – éppen a szakfelügyeleti vizsgálat tapasztalatai alapján a kb. 40-nek mondott adatot úgy tudjuk pontosítani, hogy kb. 40-44 egyházi könyvtárral számolhatunk. A vizsgálatok során ugyanis kiderült, hogy vannak olyan könyvtárak, amelyek inkább könyvraktárak, mások beleolvadtak más gyűjteményekbe, illetve látószögünkbe kerültek olyan könyvtárak is, amelyekkel 2006-ban még nem számoltunk.
- 3 Ásványi Ilona: Szakfelügyeleti vizsgálatok. A magyarországi egyházi és felekezeti könyvtárak szakfelügyelete 2006 = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2006. 12. sz. 22–29. p.
- 4 Ásványi Ilona: A magyarországi egyházi és felekezeti könyvtárak szakfelügyelete 2006–2008. In: A könyvtári szakfelügyeletről. Tájékoztató a 2002–2008 közötti szakfelügyeleti vizsgálatok eredményeiről / Szerk. Richlich Ilona. – Bp., OKM, [2009]. – (A könyvtári rendszer stratégiai fejlesztése 4.) 52–61. p.

- 5 A szerzetesi–egyházi könyvtárak között találunk olyanokat (ferencesek, karmeliták), amelyek egy gazdasági egységben, ugyanazon fenntartó gondoskodásával, egy közös, bár az adott szerzetesi házra, kolostorra utaló elnevezéssel (pl. Magyar Ferences Rend Szécsényi Műemlékkönyvtára, Magyar Ferences Rend Gyöngyösi Műemlékkönyvtára stb.), de több különböző helyen működnek. Az egyes könyvtárak felelőse az adott ház rendi előljárója vagy megbízottja, de egyetlen szakképzett könyvtáros felel az összes könyvtárért.
- 6 1948-tól (a „fordulat évétől”) és az 1950-es évektől kezdve az 1990-es évekig az egyházi könyvtárakat zárt vagy korlátozottan nyilvános könyvtárakként tartottuk számon. Sok közülük könyvraktárként működött. A rendszerváltozást követően az egyházi könyvtáraknak egy új korban, megváltozott társadalmi, kulturális és technikai körülmények között, a megújuló könyvtári rendszerben-hálózatban kellett megtalálniuk helyüket, szerepüket, feladatukat. Identitásuk megtalálásában segítséget jelentett számukra az 1997-ben elkészült „kulturális törvény” (1997. évi CXL. Törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről), és az abban megfogalmazott nyilvánosság fogalma. A törvény a korábbi tipizálás – közművelődési könyvtár, szakkönyvtár stb. – helyett nyilvános és nem nyilvános könyvtárról beszél, és előírja, hogy a nyilvános könyvtárakról az illetékes minisztérium jegyzéket vezessen. 2000-tól, a nyilvános könyvtári jegyzék elkészülte – vö.: 64/1999. (IV. 28.) Kormányrendelet a nyilvános könyvtárak jegyzékének vezetéséről – után a nyilvánosságot vállaló egyházi könyvtárak számára ez az új tipizálás, különböző szakmai, státusbeli előnyöket hozott, és a finansziális alapforrásokon túli támogatások lehetőségét jelentette. Elősegítette, hogy a könyvtárak bekerülhettek az élő könyvtári rendszerbe. A hazai több mint 70 egyházi–felekezeti könyvtár közül napjainkban 30 nyilvános. A „kulturális törvény” és a nyilvános könyvtárak jegyzékének vezetéséről szóló miniszteri rendelet megjelenése után a nyilvános státus vállalása és elnyerése nagymértékben elősegítette az érintett egyházi könyvtárak új életre ébredését. A nyilvános státus azonban együtt jár bizonyos, az egyházi könyvtáraktól idegen „közszolgálatosság” vállalásával is.
- 7 Ld. 3. jegyzet
- 8 Különösen igaz ez az ún. vatikáni megállapodásban (1999. évi LXX. törvény a Magyar Köztársaság és az Apostoli Szentszék között a Katolikus Egyház magyarországi közszolgálati és hitéleti tevékenységének finanszírozásáról, valamint néhány vagyoni természetű kérdéstről 1997. június 20-án, Vatikánvárosban aláírt Megállapodás kihirdetéséről – „*Megállapodás, amely létrejött egyfelől a Magyar Köztársaság, másfelől az Apostoli Szentszék között a Katolikus Egyház magyarországi közszolgálati és hitéleti tevékenységének finanszírozásáról, valamint néhány vagyoni természetű kérdéstről*”) garantált állami támogatásra, amelynek neve is egyházi közgyűjteményi, és nem levéltári, könyvtári, múzeumi támogatás.
- 9 Ld. 1. jegyzet
- 10 1993. május 30-án, Pünkösöd ünnepén kelt II. János Pál pápa „Hungarorum Gens” kezdetű apostoli konstitúciója, amelyben megváltoztatta a magyar katolikus egyház szervezeti felépítését, rendezte és megváltoztatta a magyarországi katolikus egyház egyházmegyéinek határait.
- 11 A Debrecen–Nyíregyházi Egyházmegyei Könyvtár vizsgálatakor olyan példaértékű, eléggé nem méltatható jelenséggel találkoztunk, amelyre a magyarországi egyházi könyvtárak esetében nemigen van példa, legfeljebb a levéltárak teszik meg. A debreceni könyvtár állományának alapját a megüresedett plébániák könyvanyaga adta, jelenleg is ez az egyik fő garapítási forrás. De a könyvtár ezen kívül is kifejezett feladatának tekinti a megüresedett plébániák könyvanyagának megmentését, feltárását és megőrzését. Értékes gyűjtemények menekülnek meg így az enyészettől. Ehhez hasonló munka csak az erdélyi magyar egyházi könyvtárakban folyik. Ez a fajta mentőmunka Magyarországon is, minden egyházmegyében fontos feladat lenne, de az anyagi, személyi, technikai feltételek hiányában pillanatnyilag az

egyházmegyei könyvtárak a saját gyűjteményük őrzését, feldolgozását, gondozását és szolgáltatását is alig győzik. Természetesen biztosan lenne mód arra, hogy jó érdekérvényesítő képességgel forrásokat találjanak erre az egyházi könyvtári döntéshozók. A debreceni könyvtár vállalt feladatának dicséretesen tesz eleget.

- 12 A Pálos Könyvtár muzeális könyvtárterme az egyetlen, a mai Magyarországon megmaradt barokk teremkönyvtár, amely előzetes bejelentéssel látogatható. A pálosok 1770 körül berendezett könyvtártermét 1786-ban, az abolíció alkalmával kiürítették, és az eredeti pálos könyvállomány a néhány száz méternyi távolságban lévő Egyetemi Könyvtárba került. A Központi Papnevelő Intézet alapítása (1805) után az Egyetemi Könyvtárban felhalmozódott duplumállományból töltötték fel a barokk könyvtárterem szekrényeit egy-egy szakkal, pl. szentírástudomány, egyháztörténelem, patrisztika. A könyvtár nem önállóan gazdálkodik, fenntartója a Központi Papnevelő Intézet. Ennek ellenére nem mutat felsőoktatási könyvtári jelleget, inkább műemlékkönyvtárra emlékeztet. Modern szakirodalmat és folyóiratokat az ugyancsak az épületegyüttesben található PPKE Hittudományi Kar Könyvtára gyűjt. Ez utóbbitól a Pálos Könyvtár független. A Pálos Könyvtár csak modern kézikönyvekkel gyarapítja állományát, a gyűjtemény zöme régi könyv, a teremkönyvtár múzeum jellegű, a könyvtárhasználók száma alacsony, az „olvasótermi férőhelyek” száma legfeljebb egy-kettő, és egyetlen főállású könyvtáros és néhány segítő végzi a könyvtárosi munkát. Mégis bátran nevezhetjük az intézményt könyvtárnak és nem múzeumnak, mert ha kisebb számadatokkal, mutatókkal is, de megfelel annak az intézménynek, amelyet könyvtárnak nevezünk. Bár ősnymotatvány és antikva könyvek esetében igazában nem létezik duplum, hiszen a könyvek különböző kötése, a possessor-bejegyzések, egy-egy kézírásos glossza egyedivé teszi a dokumentumokat, mégis, az a tény, hogy a könyvállomány másodpéldányokból áll, meghatározza a könyvtár működését, vagyis az adott állományt, a gyűjteménnyel kapcsolatos feladatokat, annak „szolgáltatását” és használatát. A könyvtárhasználók könyvtörténeti kutatással foglalkozó kutatók, olyanok, akiket egy-egy dokumentum többedik kiadása is érdekel. A zömében muzeális állományt a teremkönyvtárban, elkülönített, zárható, de az olvasók számára is használható különteremben és az olvasóktól elzárt helyiségben helyezték el. A hagyományos és nem hagyományos szolgáltatások közül a látogatók a következőket vehetik igénybe: helybenhasználat, fénymásolás, irodalomkutatás, internethasználat, szkennelés, számítógép használata, nyomtatás. A könyvgyűjteményben cédula- és elektronikus katalógus segítségével kereshetünk. A Pálos Könyvtárban komoly műhelymunka folyik. Az intézmény egyben a Magyar Katolikus Lexikon szerkesztősége és a pápai dokumentumok „fordítóirodája” is.
- 13 A Zirci Ciszterci Apátság Újkönyvtára más szerzetesrendi könyvtárakhoz hasonlóan elsősorban inkább magánkönyvtárra emlékeztet, egy szűk, zárt kör számára nyújt szolgáltatásokat, de értékes gyűjteményét a kevés számú szakirányú érdeklődésű kutató számára is rendelkezésre bocsátja. A helyben használaton kívül fénymásolás, számítógép használata és korlátozottan kölcsönzés is lehetséges. A Zirci Apátság Újkönyvtárát – lévén szerzetesi könyvtár, szakkönyvtár – a közművelődési könyvtárak feltételrendszerére vonatkozó vizsgálati szempontokkal nehéz vizsgálni, de ha a szolgáltatások közül a legfontosabbnak azt tartjuk, hogy a könyvtárat felkereső kutatóknak a Magyarországon csak itt megtalálható szakirodalmi anyagot készségesen a rendelkezésre bocsátja, a gyűjtemény ezeknek a szempontoknak (közfeladatok) is megfelel. A könyvtár minden területen jól, az igényeknek és jogszabályoknak megfelelően végzi tevékenységét, sőt kiemelkedő tudományos műhelyként is működik. Ha a zirci ciszterci könyvtárról hallunk, mindannyiunknak az egyik legismertebb muzeális könyvtár, a Reguly Antal Műemlékkönyvtár jut eszünkbe. A szakfelügyelet során vizsgált könyvtár nem ez a gyűjtemény, hanem a Zirci Apátság Újkönyvtára, amely a rendszerváltozás, illetve a ciszterci rend újraéledésekor jött létre. A Reguly Antal Műemlékkönyvtár a Ciszterci Rend 1951-es feloszlata után az Országos Széchényi Könyvtár kezelésébe került, és múzeumkönyvtári jelleggel működött. A szerzetesrend újraindulása után a Műemlék-

könyvtár tulajdonjoga visszaszállt a rendre, de a működtetést továbbra is az OSZK végzi mind a mai napig. A Műemlékkönyvtár csak a kézikönyvtárát gyarapította, az újraalakuló rendi közösségnek azonban szüksége volt modern teológiai szakkönyvekre, a monasztikus élethez szükséges irodalomra. Ezért jött létre az apátság Újkönyvtára, amelynek feladata az apátságban élő szerzetesek és növendékek ellátása a szerzetesi életet és az oktatást szolgáló szak- és szépirodalommal. Ezért az Újkönyvtár bizonyos értelemben a Műemlékkönyvtár „folytatása”, de külön intézményi keretek között működik. A könyvtár elsődleges feladata az apátságban lakó szerzetesek és növendékek könyvtári ellátása. A gyűjtőkör, szolgáltatási rendszer és a nyitva tartás is ehhez igazodik. A házban élőkön kívül a szerzetességgel, a ciszterci rend történetével, életével foglalkozó külső kutatókat is fogadnak. A kutatás a könyvtári iroda helyiségében történik. Itt kapott helyet a ciszterci rend történetére vonatkozó szakirodalom is. A könyvtárnak ez a gyűjteménye külön figyelmet érdemel ritkasága és különlegessége miatt. A ciszterci nővérek kismarosi könyvtára mellett Magyarországon a Zirci Apátság Újkönyvtára gyűjti a ciszterci rendre vonatkozó irodalmat.

- 14 A Csornai Premontrei Prépostság Könyvtára a premontrei szerzetesrend csornai rendháznak nem nyilvános, szerzetesi könyvtára. Használói a rendházban élő vagy ehhez a házhoz tartozó szerzetesek, kisebb részben kutatók, így inkább magánkönyvtár és nem közkönyvtár jelleget mutat. 1950 után az egyik legmostohább sorsú egyházi–szerzetesi könyvtár lett. (Erről bővebben olvashatunk itt: Wix Györgyné: A szerzetesi könyvtárak sorsa Magyarországon 1950–1952. Bp., OSZK, 1997. – OSZK füzetei 11.) Állománya – már ami gyűjteményéből megmaradt – napjainkban rendezett, nem integrált rendszerben, de számítógéppel feldolgozott, a kutatók számára kielégítően szolgáltatott gyűjtemény. Az egykori állományból megmaradt muzeális anyagot 1992 után kapták vissza, feltárását a bejelentési kötelezettséget szem előtt tartva végzik. Az újra létrehozott Praemonstratensia gyűjteménybe tudatosan gyűjtik a premontrei rendre, történetére, az alapító Szent Norbertre és a neves rendtagok életére és tanítására vonatkozó irodalmat. Mint egyetlen premontrei könyvtár az országban – hiszen a Gödöllőn élő premontrei szerzetesek egy másik szerzetesi ághoz tartoznak – készségesen fogadják a rendi levéltárát–könyvtárát felkereső kutatókat. A Csornai Premontrei Prépostság Könyvtára esetében a szakfelügyeleti vizsgálatot végző kollégák találtak látszatra hiányosságokat az alapvizsgálat során, ám mivel a könyvtár nem szerepel a nyilvános könyvtárak jegyzékén, inkább magánkönyvtárnak tekinthető, vagyis elsősorban a szerzetesek számára nyújt szolgáltatásokat, a látogatás után nem tartottuk szükségesnek az egyéb könyvtár-típusok esetében elvárt jogi keretek és kutatási feltételek létrehozásának szorgalmazását, amelyek egy nyilvános könyvtár esetében elengedhetetlenek, hiszen a gyűjtemény őrzése, feltárása és a kutathatóság biztosított.
- 15 Pl. a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeinek Nagykönyvtárában, vagy a Váci Egyházmegyei Könyvtárban, továbbá a Sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjteményben.

Ásványi Ilona

**Egyházi könyvtárak szakfelügyelete
2006–2011**

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1.	Főszékes- egyházi Könyv- tár Kalocsa	Főegyház- megyei Könyvtár Eger	Egyházmegyei Könyvtár Győr	Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára Debrecen	Sárospataki Református Kol- légium Tudomá- nyos Gyűjtemé- nyi Nagy- könyvtára	Egyházmegyei Könyvtár Szombathely
2.	Kecskeméti Református Egyházközség Könyvtára	Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjte- ménye Könyvtár Budapest	Szent Mór Per- jelség Könyvtára Győr (bencés)	Debrecen–Nyír- egyházi Egyház- megyei Levéltár és Könyvtár Debrecen	Római Katolikus Egyházi Gyűjte- mény Sárospatak	Székesfehérvári Püspöki Könyvtár
3.	Evangelikus Or- szágos Könyvtár Budapest	Magyarországi Unitárius Egy- ház Könyvtára Budapest	Győri Evan- gélikus Gyüleke- zet Könyvtára és Levéltára	Érseki Könyvtár Veszprém	Magyar Feren- ces Könyvtár és Levéltár Budapest	Váci Egyházmegyei Könyvtár
4.	Dunántúli Refor- mátus Egyház- kerület Tudomá- nyos Gyűjtemé- nyi Könyvtár Pápa	Piarista Központi Könyv- tár Budapest	Soproni Evangelikus Egyházközség Sopron	Zirci Apátság Újkönyvtára Zirc	Magyar Ferenccs Könyv- tár Gyöngyösi Műemlékkönyv- tára	Szerb Ortodox Egyházmegyei Könyvtár Szentendre
5.	Ciszterci Nővérek Boldogasszony Háza Kismaros	Piarista Rend- ház Könyvtára Kecskemét	Főapátsági Könyvtár Pannonhalma	Csornai Premontrei Kanonokrend Könyvtára	Magyar Feren- ces Könyvtár Szécsényi Műemlékkönyv- tára	Kiskunhalasi Református Egyházközség Thúry József Könyvtára
6.					Magyar Feren- ces Könyvtár Esztergomi Műemlékkönyv- tára	
7.					Pálos Könyvtár Budapest	

Kulturális javak Virtuáliában

A közgyűjtemények és a digitális tér

A XIX. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál második napján, 2012. április 20-án a Millenáris fogadóépületének Lázár Ervin-termében Szellemi örökségünk digitális megőrzése címmel konferenciát rendezett a Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az Arcanum Adatbázis Kiadó. A megjelenteket Fehér Miklós, az MKE főtítkára köszöntötte; a rendezvény moderátora Tóth Máté, a Könyvtári Intézet munkatársa, a Pécsi Tudományegyetem oktatója volt.

Az előadások sorát Lovas Borbála, a Mandalat Munkacsoport tagja nyitotta meg a Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet (MaNDA) működéséről és alapelveiről szóló referátumával. Mint kifejtette, a digitális korban a kultúrának nemcsak reprezentatív terekben kell megjelennie, hanem mindenhol elérhetőnek kell lennie. Ebben a közegben a közgyűjtemények szerepe nemhogy csökken, éppen ellenkezőleg: a közeljövőben felértékelődik. Ha szolgáltatási funkciójuk háttérbe szorul is, továbbra is feladatuk marad a kulturális kincsek eredeti állapotban történő megőrzése, a digitális tartalmak folyamatos gondozása, ellátása a tájékozódást és a kutatást segítő metaadatokkal. Az internet nem helyettesíti, sokkal inkább kiterjeszti a közgyűjtemények tereit, hiszen alapvetően nem megőrzésre, hanem az információáramlás megkönnyítésére való. A virtuális térben megjelenő információk minden korábbinál hatékonyabban megsokszorozhatók (azaz: a felhasználók által saját gépeikre letölthetők), de igen sérülékenyek is.

Az előadó szót a Nemzeti Erőforrás Minisztérium, a MaNDA és az Arcanum közös adatbázisprojektjéről, amelynek keretében idén januártól nyolc intézmény – a Pannonhalmi Bencés Főapátság Könyvtára, az Eszterházy Károly Főiskola Könyvtára, az Evangélikus Országos Könyvtár, a Magyar Ferences Könyvtár és Levéltár, az Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár, a Pápai Református Gyűjtemények Könyvtára, a Ráday Könyvtár és a felvidéki Fórum Kisebbségkutató Intézet – körülbelül 250 ezer oldalnyi dokumentuma vált szabadon hozzáférhetővé a <http://www2.arcanum.hu/2011> oldalon.

Végül szó esett a MaNDA alapelveinek 2011 novemberében kibocsátott összegzéséről, a Mandatról (<http://work.mandarchiv.hu/wp-content/uploads/2011/12/Mandalat-v0.9.pdf>), amely egyelőre a 0.9-es verziószámot viseli. Az 1.0-s változatot a közgyűjtemények képviselőinek részvételével kívánják megalkotni.

Somfay Örs, az Arcanum marketingigazgatója először az Arcanum Digitális Tudománytár (ADT) legújabb fejlesztéseit ismertette. Az Elektronikus Információszolgáltatás (EISZ)-konzorcium tagjai számára hozzáférhető adatbázis ma már harminchárom teljes folyóirat-sorozatot és 1,5 millió oldalnyi digitális tartalmat kínál. Szolgáltatásai közé tartozik egyebek között az online instant keresés, a dina-

mikus sűgő és az eredeti oldalfelosztás kétoldalas nézetben. Mindezek – kiegészülve a lapozgató funkcióval – a közelmúltban 1,2 millió oldallal gyarapodott Magyar Digitális Múzeumi Könyvtárban (<http://muzeum.arcanum.hu/kiadvanyok>) is megtalálhatók.

Az Arcanum Digitális Tudománytár Plusz négy blokkja (Periodika, Esentia, Vademecum, Enciklopedia) számára folyóiratokat, okmánytárakat és lexikonokat egyaránt digitalizáltak; céljuk a heti százezer oldal bevitele. 2012-es kiadványaik közé tartozik a Fejér György által alapított, utóbb Vörösmarty Mihály által is szerkesztett *Tudományos Gyűjtemény*, a Magyar Tudományos Akadémia 1834-től 1844-ig megjelent *Tudománytár* című folyóirata, Katona István jezsuita szerzetesnek a XVIII–XIX. század fordulóján kiadott negyvenkét kötetes Magyarország-története és a XX. század első harmadának megkerülhetetlen információforrása, a *Révai nagy lexikona*.

Az Arcanum új ARC-ON rendszere lehetővé teszi bonyolult szerkezetű adatbázisok rugalmas kezelését, a könnyű jogosultságkezelést és karbantartást, a rekordok összekötését térképekkel és megosztását a Facebookon.

A harmadikként felszólaló Horváth Sándor Domonkos a tömeges digitalizálással kapcsolatos problémákkal, elsősorban szerzői jogi kérdésekkel foglalkozott. (*Előadásának szerkesztett szövege e tudósítás után olvasható. – A szerk.*)

Vonderviszt Lajos, az Országos Széchényi Könyvtár e-szolgáltatási igazgatója arra hívta fel a figyelmet, hogy a tömegdigitalizáció önmagában képtelen kielégíteni a felhasználók egyéni igényeit. Kellő mennyiségű automata szkennelrel ugyan gyorsan digitalizálni lehetne a nemzeti könyvtár állományának jelentős részét, de a nem lapozható kötetek nehezebb beolvasása, a korrektúra időigényessége, a régi könyvek esetében sokszor döcögő karakterfelismerés és a még élő alkotók szerzői jogai – mind-mind olyan tényezők, amelyek miatt nem érdemes megjósolni, mennyi idő alatt lehetne elektronikus formában hozzáférhetővé tenni valamennyi kiadványt.

Az OSZK e-könyvszolgáltatásáról (<http://www.oszk.hu/eod/>) Vonderviszt elmondta, hogy az érdeklődők a katalógusból választhatják ki a digitalizáltatni kívánt, a szerzői jog által már nem védett műveket, és ugyaninnen adhatják fel megrendeléseiket is. A költségekről előzetes kalkuláció készül; a feldolgozás állapotáról a vásárló elektronikus értesítőket kap.

A Nemzeti Kulturális Alap digitalizálási és tartalomszolgáltatási tevékenységéről Kenyeres István közgyűjteményi kollégiumvezető számolt be. 2006 és 2011 között százöt levéltári digitalizálási és adatbázis-építési projekt zajlott le az NKA támogatásával, 242 millió forint értékben. Az ötven országból napi 250-300 látogatót vonzó Magyar Levéltári Portálon (<http://archivportal.hu/>) több mint egymillió irat, 2,5 millió levéltári rekord, hárommillió digitális felvétel vált elérhetővé. Sor került a Magyar Országos Levéltár, három megyei és két egyházi levéltár, valamint a Magyar Mezőgazdasági Múzeum összesen 318 ezer középkori oklevelének digitalizálására. Elektronikus formában publikálták továbbá tucatnyi megyei levéltár 128 ezer (köztük 7900 kéziratos) térképét, a Magyar Országos Levéltár 45 ezer kataszteri, 20 ezer határon túli, valamint 30 ezer kéziratos és egyedi térképét.

Kétrétegű PDF-formátumban digitalizálták az Magyar Dolgozók Pártja és a Magyar Szocialista Munkáspárt vezető testületeinek mintegy félmillió oldalnyi iratanyagát.

A múzeumok számára ugyanebben az időszakban ötvenegy digitalizálási projektet hirdettek meg 115 millió forint értékben. A múzeumi kiadványok adatbázisa öt-ezer kötetet és 1,4 millió oldalt számlál, a múzeumi képeslap-katalógusban (<http://muzeum.arcanum.hu/kepeslapok/opt/a110529.htm?v=pdf&a=start>) 200 ezer dokumentum érhető el.

Kenyeres István a közeljövőben megvalósítandó nagy projektek között említette a közös közgyűjteményi portált, amelyen a múzeumok, levéltárak és könyvtárak kiadványai és tematikus adatbázisai egyaránt megjelennek majd.

Tóth Máté az Európai Unióban zajló digitalizálási tevékenységet felmérő ENUMERATE-projektről (<http://www.enumerate.eu/>) referált, ennek tíz konzorciumi tagja között szerepel az OSZK is. A statisztikai felvétel során harminc állam (az EU-tagállamok, továbbá Man-sziget, Liechtenstein és Svájc) 1619 közgyűjteménye, a kilencvenkilenc magyar válaszadó közül ötvennyolc szolgáltatott teljes választ. A legtöbb, kétszáz körüli kitöltővel Spanyolország és Németország büszkélkedhet, míg például Franciaország mindössze eggyel szerénykedik. Az intézménytípusok között európai szinten a levéltárak, a múzeumok és a szakkönyvtárak, Magyarországon a levéltárak, a szak- és a felsőoktatási könyvtárak jártak élen az adatszolgáltatásban.

Hatvanhárom hazai kitöltő állította azt, hogy digitális gyűjteménnyel rendelkezik vagy digitalizálási tevékenységet folytat. A digitalizált dokumentumok között többségben vannak a fényképek, a levéltári iratok, a térképek és a képeslapok. Az intézmények 33 százalékának nincs leírt digitalizálási stratégiája, 22 százalékuknak van, 1 százalék nem tudja, van-e, míg 44 százalékuk nem felelt erre a kérdésre. A hosszú távú tervezést elsősorban a pénz- és szakemberhiány, valamint a létszámleépítések lehetetlenítik el. Ugyanakkor több biztató beszámoló érkezett „külön utas” digitalizálási törekvésekről.

A hetedikként felszólaló Markója Szilárd, az Elektronikus Információs szolgáltatás (EISZ) iroda- és könyvtárvezetője az Educatio Nonprofit Szolgáltató Kft. tartalomszolgáltató projektjeit mutatta be. A Sulinettel (<http://www.sulinet.hu/>) kapcsolatos legújabb hír, hogy április közepén megindította web2-es szolgáltatásait. A Kempelen Farkas Digitális Tankönyvtár (<http://www.tankonyvtar.hu/hu>) 2005-ben kezdte meg működését. Most 630 művet kínál teljes szöveggel és védett tartalommal. A természettudományok 340, az alkalmazott tudományok 187, míg a humaniorák alig másfél tucat címmel képviseltetik magukat. A dokumentumok 95 százaléka PDF-ben, 77 százaléka Wordben, kétharmada e-pub-formátumban is hozzáférhető. A tankönyvtár új szolgáltatásai közé tartozik a cikkszerkesztő, az archívum és a gyorsabb keresőfelület. A felsőoktatási-kutatói szféra igényeit ki-elégíteni hivatott EISZ (<http://www.eisz.hu/hu>) ez év elején újult meg a TÁMOP 4.2.5-ös projektjének köszönhetően.

Toronyi Zsuzsanna főlevéltáros a Magyar Zsidó Levéltár (<http://www.milev.hu/>) és az Europeana (<http://www.europeana.eu/portal/>) közötti együttműködés eredmé-

nyeit ismertette. 2010 és 2012 között tíz intézmény vett részt az Európai Bizottság által támogatott *Judaica Europea* (<http://www.judaica-europeana.eu/>) elnevezésű programban, amely az európai városokban fellelhető zsidó kulturális örökséget van hivatva bemutatni. A projekt közreműködői eddig összesen 3,5 millió digitális objektumot (könyveket, újságokat, levéltári iratokat, kép- és hangdokumentumokat) töltöttek fel, közös weboldalt hoztak létre, hírleveleket bocsátottak ki, konferenciákat, workshopokat, közös virtuális kiállításokat szerveztek. Mivel az egyes intézmények által digitalizált tartalom a saját oldalukon található, mindegyikre – így a zsidó levéltárára is – komoly forgalom irányul a csupán a metaadatokat tároló *Europeana* felől. Bár a 2012–2014. években az Európai Bizottság nem támogatja a programot, a levéltár továbbra is részt vesz a digitalizált kéziratok feltöltésében.

Sándor Ákos, a Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtár osztályvezetője az innovatív digitális tartalomfejlesztés néhány példáját mutatta be a hallgatóságának. Elmondása szerint az egyetemi könyvtár gyakran alakítja szolgáltatásait az oktatói-hallgatói igényeknek megfelelően. Elektronikus tartalmaik első részét bárki elérheti, másik részét az egyetemi hálózathoz akár távoli eléréssel csatlakozók, a harmadikat a helyi hálózatra fellépők használhatják. Olvasóik a teljes szövegű visszakereshetőség, a repozitórium-jelleg és a közös keresők mellett a szórakoztató megoldásokat (így a lapozgató funkciót a régi könyvekhez) is elvárják. A digitalizáláshoz egy 100–120 lap/perc sebességgel dolgozó „darabolós szkennert” használnak, amelynek tálcájára körülbelül háromszáz papírlap fér el.

A *Contenta* repozitórium (<http://contenta.bibl.u-szeged.hu/>) a doktori disszertációk, a diplomamunkák és az egyetemen született publikációk gyűjtő- és szolgáltató helye. A dokumentumok mindegyike teljes szövegűen visszakereshető. A repozitóriumból nagyjából ezer disszertáció tölthető le. A diplomamunkákról készült pdf-ek kizárólag helyben olvashatók, de még onnan sem tölthetők le. A feltöltésre vonatkozóan nincs egységes szabályozás; vannak olyan karok és tanszékek, amelyek megkövetelik, hogy ezt a műveletet a szerző maga végezze el. Jelenleg több mint huszonnégyezer szakdolgozatot tartalmaz az adatbázis. Az egyetemi publikációkat a szerzők töltik fel és a könyvtárosok látják el metaadatokkal. A könyvtár tervei között szerepel a közös kereső kialakítása először a *Contenta* valamennyi gyűjteményére, majd az összes előfizetett és távoli elérésű adatbázisra. Az *Arcanum*mal kötött megállapodás értelmében egymillió oldal digitalizálására kerül sor a közeljövőben.

A tartalmas, gördülékenyen lebonyolított és számos újdonsággal szolgáló konferencia eredeti prezentációi elérhetők az *Arcanum* honlapján (<http://www.arcanum.hu/>).

Rózsa Dávid

Digitalizációs ködfoltok – avagy eltévedtek a csodák az úton?*

„A csodák eltévedtek az úton / megyek tovább / foszladozó esernyőmmel / a szemerkélő esőben”.

(Horváth Károly: A csodák eltévedtek az úton.
1981. március 15.)

Ködfolt: mindaz, ami a fejünkben gyökeredzik és a fülünkbe suttog, hiúságunkat birizgálja és rivalizálásra ösztönöz – magyarán megnehezíti számunkra az együttműködés tényleges (és nem papír-rongyként deklarált) megvalósítását.

Csoda: egy olyan együttműködési rendszer kialakítása, amely nem valami ellen, valamitől elhatárolódva, avagy másvalamihez csatlakozva, emezt-amazt deklarálva, kinyilatkoztatva, alátámasztva vagy megcáfolva, hanem csakis a közjó érdekében, a felhasználó önfejlesztésének támogatása érdekében valósul meg, és lép tartós fejlődési pályára.

Digitális ingyen leves sem létezik, avagy jogászi megközelítés

Anélkül, hogy jogi hivatkozásokkal megspékelve, kommentáridézetekkel tűzdelve, gyakorlati példákkal alátámasztva hosszan elmélkednék azon a csontig lerágott cubákon, amit ezerszer és ezerszer csócsálhatunk, mindig aktuális lesz: az említett leveshez hasonlít a digitalizált mű annyiban, hogy az elektronikus változat elkészítése sem jelenti azt, hogy törvényi engedély, avagy szerzői jogi jogosultsági engedély nélkül közkinccsé lehetne tenni az alkotást.

Valahányszor ezt elmondom, leírom, mindig vannak, akik megkiabálnak, maradinak és vaskalaposnak tartanak, pedig nem vagyok ebben a tekintetben semmi más, mint egy papagáj, amely a törvényi szabályozás rendelkezéseit szajkózza.

A törvény pedig – és ez szerte a világon nagyjából így van – nem tesz mást, minthogy felismeri azt, hogy a szellemi termék, mondjuk, egy irodalmi mű, messze illékonyabb, mint például egy ingatlan.

Ha építünk, vásárolunk egy házat, nyilvánvalóan abból is kiforgathatnak bennünket, de hát abban lakunk, ha valaki jogellenesen igyekszik megszerezni tőlünk, akkor van egy meghatározott személy, akire rámutathatunk, hogy csaló vagy tolvaj vagy szélhámos, aki néven nevezhető, akinek a módszerei nagyjából ismertek, a hatóság pedig több-kevesebb hatékonysággal védelmébe vesz bennünket.

Ha ingóságunk van, mondjuk, egy olyan klasszikusan veszélyeztetett tárgy, mint például egy kerékpár vagy egy gépjármű, nos, az már kevésbé biztonságos,

---

* A XIX. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon, 2012. április 20-án elhangzott előadás szerkesztett változata.

mivel mobil, kézben, illetőleg keréken elvihető. Messze több bajunk és bánatunk van az ilyesmivel. A tettest, aki megrövidít bennünket tulajdonosokat, minden tisztességes ember megveti, és szívesen látná a bűnüldöző hatóságok kezében.

Mindez világos, és jó esetben jogi ismeretek nélkül is, önmagában szocializációs hatásra erkölcsi kódexünk részévé vált, így nem tesszük zsebre a szelet csokoládét az üzletben, nem távozzunk fizetés nélkül az étteremből stb. Mert tudjuk, hogy ez helytelen dolog, valakit megkárosítunk, sérül a világ rendje, a dolgok természetes folyása; emellett ha ilyesmit tennénk, és kiderülne, a hatóságok bírságánál–büntetésénél is sokkal jobban fájna a megszegyenülés, ami a társadalmi értékítéletből, a környezet reakcióján keresztül ilyenkor természetesen bekövetkezik.

No persze, ahogy semmi nem abszolút egységes és vitathatatlan, itt is léteznek eltérések, hiszen az olyan bűncselekményekért, mint például a számviteli fegyelem megsértése, az adózási stílik és hasonlók, pláne, ha nem horribilis összegre mennek, az emberek általában nem húzzák össze a szemöldöküket, néha még bizonyos megértést is mutatnak a tettes iránt; azonban a túlnyomó többség nem jut olyan álláspontra, hogy az efféle megengedhető lenne, követni kellene az ilyen gyakorlatot stb.

És itt térnék vissza a szerzői mű illékonyására, hiszen egy könyv, egy tanulmány manapság könnyen lemásolható. Pedig a szerző tulajdona, a szerzőé, aki rengeteget dolgozott vele, vagy a kiadóé a felhasználási jog, aki kiválasztotta, lektorálta, korrektúrázta, tördelte, nyomtatta, majd elszenvedte, hogy a terjesztés a haszon zömét lenyúlja, nos, ez a mű is tulajdont képez, azonban sajátosságai miatt, pontosan az említett illékonyásra figyelemmel, a jogalkotó speciális szabályokat állapított meg a „tulajdonos”, azaz a szerzői jogi jogosult védelmére.

Ezen az illékonyágon egyébként azt értem, hogy nehezen megragadható, vagyis birtoklási szempontból az úgynevezett birtokvédelem nem jöhet létre. A pénztárcámat magamhoz szoríthatom, az ötezer példányban kiadott irodalmi alkotásomat azonban nem, hiszen ezeket meghatározott feltételek mellett és keretek között terjesztem, vagy terjeszti a kiadóm, illetve annak partnerei.

Nos ezt az illékonyágot fokozza fel két technológia. Érdeemes megjegyezniük, hogy két különálló tényezőről van szó, és ebből az első önmagában még nem annyira veszélyes a szerző érdekeire nézve. Az első a digitalizáció. Amikor jellemzően a papír alapú műről digitális másolat készül. A másik eset az, amikor ez a digitális változat letölthetővé válik az interneten, azaz a digitális változat terjesztése történik meg. Ezt a két mozzanatot élesen külön kell választanunk.

Mindez azért érdekes a nyilvános könyvtárak és néhány más, a törvényben meghatározott intézmény számára, mivel ezek készíthetnek másolatot a műről, azaz digitalizálhatják, függetlenül a szerző beleegyezésétől. Az elektronikus formát azonban csak szigorú feltételekkel, slendrián megfogalmazásban „képernyőről olvasható” módon, azaz helyben tehetik elérhetővé a felhasználóik számára, és bár ilyen intézmények, meghatározott feltételekkel hálózatba kapcsolhatják ezen gyűjteményeiket, a hálózat valamennyi pontján csak képernyőről olvasás történhet, mégpedig olyan technológiai megoldásokkal, amelyek kizárják a magáncélú másolat készítését e művekről. Ez a fajta használat nem népszerű a felhasználóink körében, különösen közkönyvtárakban nem, hiszen a felhasználó ennél jelentősebb könyvtári „kényeztetéshez” szokott.

Természetesen ez a védett szerzői művekre vonatkozik. És minden egyéni, eredeti jelleggel bíró mű védett, amelynek védelmi ideje nem járt még le, azaz a szerző halálát követő hetven éven belül vagyunk. Csak az a védett mű tehető közzé, amelyre ilyen felhasználási engedélyt ingyenesen vagy térítés ellenében megszerezték.

Mindez tehát szűk korlátok közé szorítja a digitális terjesztés lehetőségét.

A digitális terjesztésben azonban igen komoly ellentmondás rejlik. Hatalmas és növekvő társadalmi igény van rá, azonban a már digitálisan terjesztésbe került mű végtelenségig történő illegális duplikálása gyakorlatilag kivédhetetlen, sem feltörhető, se tökéletes DRM nem áll rendelkezésre, és az is nehezen elképzelhető, hogy lesz valamikor ilyen, hacsak nem egyszer használatos e-book olvasókon történő terjesztés formájában nem, ami azonban a nyomtatott könyv pepitában, semmivel nem jobb költségvonzattal és kényelmi tényezővel.

Vannak, akik azt mondják, hogy „mindent az olvasónak, mégpedig digitálisan” – mivel, ha nem kapja meg legálisan, beszerzi illegálisan. Ezzel azonban a patológiából gyártanak ideológiát. Annyiban igazuk van, hogy a „fekete”, privát digitális terjesztés hatalmas méreteket ölt. Az azonban, hogy „minden” megtalálható lenne a neten, minden könyv feketén is terjedne ebben a formában, egyszerűen nem igaz.

A sikerkönyvek a megjelenésüket követően napokon belül le vadászhatók a világhálóról. Azonban, ha a könyvpiaci kínálatról találmra kiválasztunk száz művet, és ezeknek vizsgáljuk meg a digitális–netes elérhetőségét, messze nem ilyen egyértelmű a helyzet. Persze annak a kiadónak, amelyik a sikerkönyvvel próbálja eltartani az egyéb, nagy szakmai vagy kulturális értéket képviselő, de kisebb érdeklődést vonzó kiadványát, annak ez nem vigasz.

A lehetőség tehát a védett művek esetében elsősorban a digitális kiadás–terjesztés jogának megvásárlása, az ingyenes jogosulti hozzájárulás megtételéhez egy formalizált és közismertté tett eljárásrend kialakítása – amiben az a ráció, hogy sok szerző adott esetben önmagában már kifizetődónek tekinti a publicitást is.

Szintén érdekes kérdés lehet az állami könyvtámogatás és a digitalizált művek viszonya, csakúgy, mint az az esetleges megoldás, hogy maga a kiadó terjeszt digitálisan is, különösen az adott könyv keresletének leszálló ágában, esetleg árukapcsolásként, amire jó példa, hogy vannak szótárak, amelyekhez idegen nyelvű könyvek letöltési lehetőségét is adják.

Az önös érdekek versenye, vagyis a könyvtárosi megközelítés

A hazai e-könyvtárak alapja és mintája – nézetem szerint – a Magyar Elektronikus Könyvtár, amely már a webtechnológia megjelenését megelőzően is szolgáltatott elektronikus dokumentumokat, tehát a '90-es évek első felében, amikor – ma már nehezen elképzelhető módon – a magyar nyelvű internetes tartalmakban sokkal kevésbé bővelkedtünk, mint manapság. A MEK a kilencvenes évek végétől az OSZK szervezetébe tagozódott, és minimális dologi költségvetéssel, de a korábbiaktól eltérően, most már főállású szakemberekkel végzi munkáját, a humán és a reál erőforrások által lehetővé tett keretek között. Időközben két tisztségi folyamaton is átment, egyfelől a „hőskorszak” önkéntesei által beküldött művek egy részét már nem szolgáltatja az OSZK szerverén, másfelől az utóbbi időben egy

alapos szerzői jogi szempontú utóellenőrzésen megy át, és aggály esetén az adott mű szolgáltatása megszűnik. A MEK lényegében az OSZK egyik szolgáltatása, azonban a mai napig nem minden részletében tisztázott a MEK mint ismertséggel és elismertséggel rendelkező kvázi entitás, illetve az anyaintézmény viszonya – és ezen tisztázatlanság a maga hátrányai mellett előnyöket is hordoz magában.

Azonban nem a MEK az egyetlen elektronikus könyvtár, amíg a MEK kvázi társadalmi mozgalomként indult, és jelentős civil háttérbázissal rendelkezik, addig lenyűgöző az MTDA dinamikus fejlődése, amely mögött magánszemély kezdeményezése és munkája áll.

Vannak még elektronikus könyvtárak, és számos könyvtár digitalizál, a digitalizálás egyfajta izgalmas szakmai tevékenységként ágyazódott be sok könyvtáros tudatába és tevékenységébe, amelyet aztán a maga lehetőségei és képességei szerinti ütemben végez, hosszú időn keresztül egyfajta innovációs, kiugrási lehetőségként tekintve erre a munkára.

Az elmúlt tizennyolc év azonban elhozta a digitális tartalmak iránti igény nagyságát, ami sajátos infokommunikációs forradalomként vagy robbanásként is értelmezhető, és nyilvánvalóan csak a jéghegy csúcsát látjuk még, a gazdasági világválság által egyébként folyamatosan át- és átszínezett környezetben.

Ennek megfelelően a digitalizáció és a digitális művek terjesztése egyre erőteljesebben kelti fel az üzleti világ érdeklődését, ahogy egy kolléga magánlevelében sarkítottan fogalmazott: a könyvtárigazgatók kedvenc játékából mára véres valóság lett. Az üzleti és szakmai érdekek egyre erősebb kontúrt kapnak, érdekek és ellenérdekek feszülnek egymásnak. Pénzről van/volt szó, és jövőről van/volt/lesz szó, bár ez utóbbiról inkább mint spekulatív és ösztönszerű útkeresésről mintsem kiérlelt koncepcióról.

Ebben a környezetben jelent meg új szereplőként a MaNDA, ismert szakmai programjának immanens részeként egyfajta integratív misszióval, amivel az elmúlt két évtized digitalizációs ívének végére egyelőre nem pontot, hanem kérdőjelet helyezett el.

Az új szervezet és annak programját a könyvtárosok jelentős része bizonyos szkepticizmussal és ellenérzéssel kezeli, nem jósolva túl nagy jövőt számára, azonban alternatívát sem vázolva fel, mivel ahhoz a partikuláris érdekeit fel kellene adnia, illetve bizonyos kultúrpolitikai ütközeteket vállalnia. Marad tehát a néma ellendrukker szerepében, nem teljesen mondva le arról sem, hogy esetleg valamilyen módon később részesülhet a „nemszeretem” koncepció kételkedve szemlélt sikerének gyümölcseiből is. Azt azonban botorság lenne bármilyen szintről és érdekszférából tagadni, hogy a digitalizációs „bumm” korszakában egy ilyen vagy hasonló szervezet által végzett szakmai tevékenység, szolgáltatás és koordináció alapvető és meghatározó szükségletnek tekinthető.

Az egyéni, intézményi érdekekre fókuszáló helyi műhelyek üzemeltetése tényleges és élő összefogás és összehangolódás híján sehová sem vezet. Kölcsönös és általános felelősségünk áll fenn a kultúra terjesztésében, ennek megfelelően a digitális hozzáférés biztosításában, kisbetűs szolgáltatás nagybetűs szolgáltatássá szervezésében.

Mert enélkül, ahogy a bevezetőben idézett verssorok mondják, rövidesen eldűnnyöghetjük magunk is, hogy *„A csodák eltévedtek az úton / megyek tovább / foszladozó esernyőmmel / a szemerkélő esőben.*

Horváth Sándor Domonkos

Homálynoky, a könyvtáros

Kálnoky László születésének
100. évfordulójára

Az évforduló – főleg, ha kerek, pláne, ha száz – jó alkalom az egykor élt jeles személyek alakjának felfedezésére, méltatására. Ilyenkor szokás az ünnepelt tiszteletére konferenciákat rendezni, pályázatokat hirdetni, utcát, iskolát, óvodát elnevezni; emléktáblát vagy szobrot avatni, koszorúzni és így tovább. Hogy mit szólna mindehhez születésének századik évfordulóján Kálnoky László költő, erről kicsit később. És hogy mindezek közül mit kap az idén – posztumusz, mert már csak így lehet –, arról majd jövőre tudunk összegzést készíteni, hiszen javában tart a centenáriumi év. Azt viszont most is elmondhatjuk: a könyvtárakban a költő köteteit rendezgetve a legtöbb könyvtárosnak eszébe jut: Kálnoky nemcsak költő, hanem könyvtáros is volt. Itt kell megjegyeznünk: ha másnak nem, de az ő irodalmi alteregójának, Homálynoky Szaniszlónak biztos fájna, hogy úgy írják az életrajzában: egy ideig „csupán könyvtárosként” dolgozott. Csupán! Ha még élne Kálnoky, ha most születne a *Homálynoky Szaniszló történetei* című versciklus, és benne az *Egy könyvtáros hányattatásai*, hősünk biztos szóvá tenné ezt a leminősítést!

E meglehetősen gyöngécske könyvtárosi önértet-felfortyantás után bevallhatjuk: csak a figyelemfelkeltés céljából és végett íródott ez a vicceskedő bevezetés. Mert ha ő nem „csupán”, hanem „főleg” lett volna könyvtáros, akkor most nem büszkélkedhetnénk a könyvtártudományi alapismeretek versbe emelt, művészileg megörökített soraival.

Homálynoky a könyvtárban

Kálnoky László költő az *Egy könyvtáros hányattatásai* című elbeszélő költeményében vetette papírra a következő sorokat. „*elhatározta – mármint Homálynoky Szaniszló –, hogy a könyvtár anyagát / a Dewey-féle egyetemes tizedes osztályozás szabályai szerint / fogja rendezni, minthogy ehhez a munkához / meglehetősen széleskörű általános műveltség kívántatik, / és mert valóban ez a módszer a legkorszerűbb és a legjobb.*”

Valószínű: ezeket a sorokat nem fogják felírni egyetlen könyvtár homlokzatára sem! Nem lehet kiragadni az egészből egyetlen részletet. Pedig Kálnoky költészetének jelentős darabja ez a vers is. „*Ritka tünemény az irodalomban, hogy valaki élete alkonyán, olyan csúcsokkal a háta mögött, mint a Lángok árnyékában és a Farsang utóján, gyökeresen megújítja poézise eszköztárát. Kálnoky László költészetében ez a csoda megtörtént. Kitalálta Homálynoky Szaniszló nevű alteregóját és azt a prózai műnem határaihoz közelítő szabadvers-formát, amelyben nosztal-*

giától sem mentes iróniával és nem kevesebb öniróniával beszél ki anekdotikus-novellisztikus történetekben egy élet megannyi keserédes emlékét...” – írja róla a 2010-ben *A modern magyar irodalom története* című könyvében Grendel Lajos író, irodalomtörténész.

Annak idején, halála előtt egy héttel – 1985. július 23-án – a Kossuth Rádió *Társalgó* című műsorában maga a költő mesélte el, hogyan találta ki ezt a kicsit csetlő-botló figurát. A beszélgetés szerkesztett változata *Homálynoky Szaniszló utolsó vallomása* címmel jelent meg a *Kritika* 1986. évi 1. számában. „*Mikor a Homálynoky történeteit megelőző versciklust írtam (ez volt az Egy magánzó emlékirataiból), ott még egyes szám első személyben szerepelek, igaz, hogy ez a múltból, a fiatalságonról szól, amikor még Egerben éltem; akkori élményeimről vagy olyan dolgokról amelyeket én is inkább szájhangományból ismertem. Homálynoky Szaniszló alakját a véletlen szülte. Mikor következő kötetemben szerettem volna tovább folytatni ezt a ciklust, első ötletem egy olyan költemény volt, melyet bizonyos okokból nem akartam egyes szám első személyben megírni. Viszont meg szerettem volna írni mindenképpen, és ezért kitaláltam Homálynoky Szaniszló alakját, akinek nevét saját családi és keresztnevem végéből képeztem...*”

Kálnoky László életrajzából tudjuk, hogy a jogi tanulmányok befejezése után előbb szülővárosában, Egerben dolgozott, de szeretett volna az irodalmi élet centruma közelébe kerülni. Így amikor 1941-ben állást kapott a Belügyminisztériumban, Budapestre költözött. De jött a betegsége, aztán a háború, majd az igazoló bizottság, és hiába ítélték feddhetetlennek, a fordulat éve után az egykori főosztályvezetőből könyvtáros lett.

Igyekezett becsülettel tenni a dolgát, de – a méltatlan körülmények, az értelmetlen költözések, átszervezések miatt – komolyabb szakmai sikerekkel nem büszkélkedhetett. Ahogy ezt Kálnoky megírta, Homálynoky „*lexikonokkal bástyázta el magát íróasztala mögött, / és versfordítással foglalkozott fedezékében, / mivel utálta tétlenül tölteni idejét...*”

A könyvtárossága idején szerzett élményeiről megemlékezik a *Félistenek és kérődzők* című prózaversében is. Igaz, nem elsősorban a szakmai tapasztalatok megőrkítése, sokkal inkább a hatalom természetrajza miatt kíváncszott versbe a következő történet.

„*Visszaemlékezett Szaniszló könyvtáros korára is, / mikor egy minisztériumi főosztályvezető / eléggé nyers modorban megróttá, egyrészt azért, / mert a szerinte reakciós, régi, jogi szakkönyveket, / továbbá az »Országos Törvénytár« és a »Rendeletek Tára« / felszabadulás előtti évfolyamait nem selejtezte ki, / másrészt azért, mert új, demokratikus szellemű szakkönyvet / keveset látott a könyvtárban. Pályatársam / hiába védekezett azzal, hogy a régebbi könyvekben / sok a még érvényes jogszabály, és míg azok helyett / a Törvényhozás újat nem alkot, / egyelőre nélkülözhetetlenek. Bibliográfiákkal és könyvárjegyzékekkel / igyekezett igazolni, hogy minden új, jogi szakmunkát / beszerzett a könyvtár részére, arról pedig / nem tehet, hogy ilyen könyvekből a felszabadulást követő / első öt-hat évben aránylag kevés / jelent meg. A főosztályvezető mogorván távozott, de kifogásait a következő / hónapokban újra és újra megismételte, mindaddig, / mígnem egy szép napon közölte, hogy a Tudományegyetem / jogi karára megy professzornak. Szaniszló / félszegen dadogott valamit, amit akár sajnálkozásnak is / érthetett a busa fejű, nagy férfitű. Csak a búcsúzás után, / hazafelé menet, a lépcsőházban / ötlött eszébe pályatár-*

samnak, hogy a következőket / kellett volna mondania: Rendkívül örvendek, / hogy már réges-régen elvégeztem / az egyetem jogi karát, és nem leszek kénytelen az ön / tanítványai közé tartozni.”...

Politikai szempontból is kínos lehetett Kálnoky számára ez az állás. Az Államvédelmi Szolgálatok Történeti Levéltára évkönyvében, a Trezor 2004-ben megjelent 3. számában Jobst Ágnes könyvtáros is megemlékezett róla. „...1947–48-ban egy jogi-igazgatási munkakörben dolgozó belügyi tisztviselőt bíztak meg azzal a feladattal, hogy a korábbi Belügyminisztérium romos várbeli épületéből annak hajdani könyvtárát kimentse és rendezze. Ez a tisztviselő az ismert költő-műfordító, Kálnoky László volt, aki az anyag egy részét kiválogatta, és az ÁVH Sztálin-úti épülettömbjébe költöztette, míg a Jászai Mari-téri épület pincéjében maradt könyvtömeget az Országos Könyvtári Központnak adta át. (...) 1953 őszén, a Belügyminisztérium átszervezését követően történt meg a különféle belügyi, illetve ÁVH-s kezelésben működtetett könyvtárak összevonása.” Ezzel Kálnoky belügyi munkaviszonya és könyvtárassága be is fejeződött.

Egri könyvtárosok és egyéb könyvesek

Kálnoky László költészetében nem Homálynoky Szaniszló az egyetlen könyvtáros. Az *Eretnek a századfordulón* című költeményben is megírta: „*K. Ákos, anyai nagyapám testvére falusi plébános, majd Egerben / az érseki liceumi könyvtár könyvtárosa volt.*” A következőkben számos érdekességet tudhatunk meg a rokonról, de könyvtári munkásságát nem részletezi. Csak sejthetjük, hogy a legendás nagybácsi ezen a téren jelentőset nem alkotott. Ezt a feltételezést megerősíti, hogy Antalóczi Lajos az egri Főegyházmegyei Könyvtár 1793 és 1989 közötti történetét feldolgozó tanulmányában még csak meg sem említi K. – vélhetően Kállay – Ákos nevét.

Újabb kutatási téma lehetne az egri irodalomtörténeti hagyományok iránt érdeklődők számára, hogy ki is lehet pontosan a *Szaniszló gyarapodik súlyban és bölcsességben* című Kálnoky-versben az a bizonyos dr. Edelenyi Tibold, megyei főkönyvtáros, aki egy fiatal irodalomtörténésszel azért keresi fel hősünket, hogy legyen a híres helyi íróról nevezett irodalmi társaság tiszteletbeli elnöke. A híres helyi író Gordoványi Gáspár, akiben mindjárt ráismerhetünk Gárdonyi Gézára, bár a szerző figyelmeztet: „*Ez a költemény teljes egészében a képzelet szülötte. A benne szereplő személyek, a történelemből és az irodalomból ismert nevek viselőit kivéve, sohasem éltek. Ha valaki önmagára vagy bárki másra ráismerni vél, legokosabban teszi, ha ezt a körülmények véletlen összejátszásának tulajdonítja.*” A Gordoványi Gáspár Irodalmi Társaság valóban csak a képzelet szülötte, létezik viszont Egerben a Kálnoky László Irodalmi és Művészeti Egyesület, amelynek célja a költő emlékének ápolása, műveinek népszerűsítése. Rendszeresen tartanak – együttműködve az egri Bródy Sándor Városi és Megyei Könyvtárral – megemlékezéseket, konferenciákat, emlékesteket. Az egyesületnek köszönhető, hogy a Telekessy István utca 4. szám alatti szülőházon 2011-ben kicserélhették a régi, téves dátummal készült emléktáblát.

Az egri Kálnoky-kultusz újabb bizonyítéka, hogy tavaly, 2011. április 29-én rendezte meg Egerben – az Eszterházy Károly Főiskola, a Miskolci Egyetem, az

egri főiskola Hébé-Juventus Közhasznú Egyesülete és az Északkelet-magyarországi Regionális Versmondó Egyesület, a Magyar Versmondók Egyesülete támogatásával – az I. Kálnoky László Regionális Nemzetközi Egyetemi, Főiskolai Versmondó Versenyt. (Arról nincs információnk, hogy bárki is választotta volna szabadon az *Egy könyvtáros* hányattatásai című szabad verset...)

Születés, halál, feltámadás

Kálnoky László nem éppen ünnepi megjelenése, hogy születésének centenáriumi évében „sikerült” bekerülnie a budapesti Centrális Galéria február 28-án nyílt *Halott könyvtár* című tárlatába. A magyar könyvtárak 1989 óta olvasatlan állományát modellező kiállításon a *Méltán vagy méltatlanul elfeledett művek?* között ott láthatjuk a *Lázás csillagon* című Kálnoky-kötetet is, és meghallgathatjuk Bán Zoltán András irodalmár ajánlását, aki szerint „*Kálnoky érdemtelenül elfelejtett, nagy költő, akinek felfedeztetéséért mindent meg kell tenni*”. Ennek szellemében jegyezzük meg, hogy éppen ez a *Lázás csillagon*-kötet tartalmazza az eredetileg 1942-ben a *Magyar Csillagban* megjelent *Szanatóriumi elégia* című költeményt. Ezt a nagy ívű verskompozíciót nemcsak a Kálnoky-életmű, hanem az új magyar líra egyik kiemelkedő alkotásaként is számon tartja az irodalomtörténet. A kötetet a *Könyvtáros* című folyóirat 1957. novemberi számában Vihar Béla méltatta, és ő is arra jut: „*Kálnoky László jelentős költő.*”

Az *Élet és Irodalom* szerkesztői szintén elismerhették a szerzőt, amikor az 1960. október 14-ei számban megjelentették *A kegyelet oltárán* című versét, bár az 1961. január 6-ai számban a visszajelzések, olvasói reakciók miatt magyarázkodni kénytelenek. „*Szerkesztőségünk a verset érdekes kísérletnek találta, ezért döntött úgy, hogy közli. Műfajilag afféle groteszknak ítélte – olvashatjuk az aláíratlan szerkesztői üzenetben. – Kálnoky verse triviális apróságokat sorol fel, amelyekkel – úgy éreztük – szatirikusan célba veszi az ezeket az apróságokat őriztő – ezeknek »kegyeletes« jelentőséget tulajdonító – polgári osztályt. Ennek az osztálynak triviális »ereklyéi«, hasonlóan hatalmukhoz, a »szeméttelre« kerültek. A vers e kicsengését félreérthetetlennek éreztük*”.

Nehéz lenne bizonyítani, hogy a szerkesztők valóban azt gondolták-e, amit üzenetükben írtak, bár a megjelenés dátuma arról „tanúskodik”, nem az osztályharcossága miatt közölték verset, viszont az „osztályharc élesedése” és a „nemzetközi helyzet fokozódása” miatt kellett magyarázkodniuk.

Az egykor botrányt okozó költemény, *A kegyelet oltárán* lett az alapja a Kálnoky-centenárium alkalmából a MIG-ráció Kft. által – a Szerencsejáték Zrt. és Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata támogatásával – meghirdetett irodalmi pályázatnak. Olyan verset vagy rövidprózát – drámát nem – vártak a pályázóktól interneten, amelyek első és utolsó sora azonos a Kálnoky-vers első vagy utolsó sorával. („*Hová lettek a családi ereklyék*”; „*szellemképüket az utódok őrzik*”). Egy hónap sem telt el a felhívás megjelenése után, és beérkezett kétszáz írás, majd újabb száz. Hogy milyen értékek születtek, hogy vannak-e a pályázók között zseniális alkotók, azt nem tudjuk, de azt igen: jó ügyet szolgált a pályázat. Nem volt kikötés, hogy az eredeti mű témájával egyező tartalmú legyen a benyújtott alkotás, de vélhetően a pályázók elolvasták az eredeti Kálnoky László-költeményt. Nem

biztos, hogy bementek érte a könyvtárba vagy levették otthon a polcra a költő kötetét, hiszen a Digitális Irodalmi Akadémia oldalain sokkal egyszerűbben megtalálhatták a verset.

Tehát a nyomtatott könyv riválisának tartott internet hozzájárulhat a halottnak hitt irodalmi alkotások feltámasztásához. Hogy egy kis csavarral ismét ideidézzük könyvtárosunk szellemét, bátran kijelenthetjük: ma már Homálynoky Szaniszlói is online katalogizálna!

Köszöntő helyett

Kálnoky László költészetének értékelői elsősorban pesszimizmusáról és groteszk látásmódjáról beszélnek. Akik személyesen ismerhették, azok arról is beszámoltak, hogy lételeme volt a humor. Lator László így mutatja be az *Egy magánzó a Krisztinavárosban* című írásában: „*Laci arca tulajdonképpen vonástalan volt, párnás-hullámos síkjai egyszerre fejeztek ki kópés-kaján huncutságot és gyerekes sértődöttséget*”. Költészetére jellemző volt az ironikus megközelítés. Domokos Mátyással beszélgetve fogalmazta meg Kálnoky: „*a költészetből kezd egyre inkább kifogni a pátosz, főképp pedig a retorika. Ez egyébként helyes és jó. Az érzelmesség már régebben kiveszett; érzelmes verseket már csak a tapasztalatlan költők vagy a dilettánsok írják. De valami módon az irónia és az önirónia egyre jobban átjárja a verseket, és hogyha a versek képanyagát vizsgáljuk, láthatjuk, hogy bizonyos groteskség kezd eluralkodni. Ezt a legkevésbé sem megrovólag mondom, nem tekintem költészetünk fogyatkozásának, hiszen állandóan újat keresünk.*” Végül arra jut: „*...nemcsak az érzelgősség, hanem maga az érzelem, maguk az emberi érzelmek kerülnek idézőjelbe a XX. század lírájában*”.

Kálnoky nem gyártott olcsó poénokat, nem vicceskedni, nem jópofáskodni akart, csak tükröt, igaz, görbe tükröt tartott a világ elé. Ennek szellemében születtek humoros, ironikus elbeszélő költeményei, amelyekben a bőbeszédűség is a komikum eszköze. Karikírozó tehetségének egyik kiemelkedő alkotása – a kezdetben Karinthy Frigyes művének hitt – halandzsanyelven írt, mégis tökéletesen érthető *XIX. Henrik* című műfordítás-paródiája.

Kálnoky László, a kétszeres József Attila-díjas költő – aki egy ideig „csupán” könyvtáros volt – születésének századik évfordulóján a könyvtárosoktól is megérdemelné a méltatást. Ha nem tudnánk tőle, hogy a pátosz, az érzelmesség költészetünkben már a múlt században kiveszett, írhatnánk – ha tudnánk – ünnepre köszöntő verset is. De hagyjuk a nagy szavakat! Inkább jó könyvmoly módjára rágjuk be magunkat a Kálnoky-kötetekbe!

Filip Gabriella

Hűség és szolgálat (II.)*

Köszegfalvi Ferenc, a hódmezővásárhelyi Németh László Városi Könyvtár helyismereti munkatársa közel negyedszázadnyi munka után 1999 márciusának elején ment (először) nyugdíjba. Ő 1984-ben a Könyvtárosban „Hűség és szolgálat” címmel készített interjút az akkor hetvenéves Kárász József íróval, munkaköri elődjével, atyai jóbarátjával. Most a 2012-ben 75. éves vásárhelyi helytörténészen a sor; hogy újólág beszéljen nekünk életéről, munkájáról, önmagáról, nyugdíjazása utáni éveiről.

– *Hogyan élte meg nyugdíjazását?*

– Csöndes rezignációval. Amilyen észrevétlenül jöttem, úgy is mentem el. Sem a szakma, sem a város vezetése nem vette észre, nem vett róla tudomást, hogy huszonhárom évi szolgálat után nyugdíjaztak. Hasonlóképpen érzek, mint Arany János *Rózsa és Ibolya* című népmeséjének koldusa: „*Nincs nálam szokásban kérni, kiabálni, Csak bemenni s bent az ajtóféltre állni*”.

– *Kérem, mondja el, hogyan lett Önből könyvtáros?*

– Kerestem a helyemet. Szegények voltunk, és szükségszerűen olyan iskolát kellett választanom, aminek elvégzése után szakmát kaptam. Így kerültem a Közgazdasági Technikumba, amit 1956-ban elvégeztem. Kijelölték a munkahelyemet. A Mórahalmi Gépállomás brigádszámolójaként kezdtem dolgozni, néhány hónap múlva a Rőszkei Gépállomáson folytattam ugyanezt a munkát. 1956 októberében, a következményekkel nem törődve, otthagytam munkahelyemet. 1957 tavaszán a JATE magyar-történelem szakára jelentkeztem, bár a felvételem sikerült, helyhiány miatt nem vettek fel. Ekkor életem egyik legválságosabb időszaka következett. Voltam kutyaösszeíró, tyúkoltó, adóügyi megbízott, tsz-könyvelő. 1958 augusztusában bementem a *Csongrád Megyei Hírlap* szerkesztőségébe azzal a kéréssel, hogy újságíró szeretnék lenni. Mivel éppen akkor hagyta ott a lapot egy gyakornokjelölt, kölcsönadták a szolgálati kerékpárt, és megbízólevéllel a zsebemben elküldtek anyagot gyűjteni. Zavaromban, s mert éppen eleredt az eső, bemenekültem egy szövetkezeti italboltba, ahol meginterjúvoltam a bormérő embert. A „kis színes” másnap megjelent. A lap fölött újságíró-gyakornoknak. Írni szerettem volna, az újságírás klasszikus értelmében, ugyanakkor naponta kishíreket követeltek tőlem. Menedéket az OTP-nél találtam, ahol számfektőként alkalmaztak. Ismét jelentkeztem az egyetemre, és meglepetésemre ezt a munkahelyem is támogatta. Az OTP-nél ismerkedtem meg későbbi feleségemmel. A házasság után azonban összeférhetet-

---

* A közölt interjú kibővített, aktualizált változata a Csongrád Megyei Könyvtáros 1999. 1–4. számában megjelent beszélgetésnek.

lenség miatt el kellett hagynom a pénzügyet. Ezután egy vállalat bérelszámolója lettem, de dolgoztam segéd munkásként a Kerámia Szilikátkémiai Szövetkezetben. Emellett írtam és befejeztem a szakdolgozatomat, és lettem az államvizsgám is.

1968-ban a Batida tanyaközponti iskolába neveztek ki tanárnak. Ez már majdnem a helyem volt. 1975-ben egy volt batidai kollégámtól hallottam, hogy a városi könyvtártól Kárász József nyugdíjba vonult. Felkerestem Vörös Mihály könyvtárigazgatót, aki rövid megbeszélés után alkalmazott. Ekkor, majd' negyvenévesen találtam meg igazi helyemet. Máig büszkeséggel tölt el, hogy az a Vörös Mihály vett föl, akinek javaslatára 1945-ben Vásárhelyre hívták Németh Lászlót, s akinek éppen 1976-ra sikerült elérni, hogy a könyvtár fölvehesse az író nevét.

– *1975. október 1-jén a könyvtár munkatársa lett. Kárász József ekkor még mint aktív nyugdíjas dolgozott tovább a helyismereti gyűjteményben. Mi volt a feladata az új munkaerőnek? Hogyan lett helyismereti munkatárs, helytörténész?*

– Hályogkovács módjára. Feldolgozó-helyismereti munkatársként kezdtem el dolgozni abban az időben, amikor a megyei könyvtár városi könyvtárrá alakult át. Kárász Józsefnek megkülönböztetett státusa volt a könyvtárban, másképpen volt ő helytörténész, mint lettem később én. Reprezentált, kalauzolta a könyvtárba látogató írókat, művészeket, irodalmi esteket szervezett, és gyűjtötte az anyagot a megyei sajtóbibliográfiájához és repertóriumaihoz, figyelte a lapokat valamint alkalmissal az állományt is gyarapította, mivel én kevéssel a Csongrád Megyei Könyvtár Vásárhelyről Szegedre való áthelyezése után kerültem a vásárhelyi könyvtárba, az én feladatomban lett a megyei helyismereti gyűjteményből a városi helyismereti gyűjteményt kialakítani, mind állományát, mind helyét tekintve. Három hónapot a pincében, a helyrajzi számon raktározott könyveket válogatva töltöttem el 1975/76 telén. Ezen kívül raknom kellett az olvasói szakkatalógust, amiről semmi fogalmam nem volt, de a mindennapi gyakorlat, kollégáim és Józsi bácsi segítségével próbáltam elsajátítani azt a tudást, ami e szakmához kellett. Vörös Mihály addig nem nyugodott, míg be nem iskolázott. 1977 és 1980 között így elvégeztem az Eötvös Loránd Tudományegyetemen a kiegészítő könyvtár szakot. De természetesen affinitásom is volt hozzá. Például már a munkába állásomat megelőző két nyáron át egy tanár kolléganőmmel feldolgoztuk a vásárhelyi Szántó Kovács János Termelőszövetkezet történetét.

– *Hogyan nyerte el jelenlegi arculatát a helyismereti gyűjtemény? Az állomány kialakítása mellett, után milyen fontos teendői voltak?*

– Átláttam a helyismereti munka jelentőségét, hasznosságát, és azt, hogy ez az alázatos háttérmunka, a tájékoztatás, adatszolgáltatás a kisiskolástól kezdve a kutatóig – sok ember számára nagyon fontos. Aki ezt a munkát vállalja, annak kötelessége a gyors, pontos és teljes információszolgáltatás. Ezt szolgálták alkalmi publikációim is. A szükség elindította az életrajzi adatgyűjtést, mert az 1974-ben megjelent *Hódmezővásárhely jelesei* című kislexikonból már nem lehetett pontosan és kimerítően tájékoztatni. Ekkor fogtam hozzá a meglévő életrajzok pótlásához, pontosításához és újak írásához. Bekapcsolódtam a várostörténet írásának munkálataiba. A kilencvenes évek elején újrainduló helyi sajtóban állandó helyismereti rovatot szerkesztettem. Beszereztem a vásárhelyi lapok hiányzó számait, évfolyamait, ezek közül talán a legértékesebb az 1944-es *Vásárhely Népe*, amely

még az OSZK-ból is hiányzott. A Józsi bácsitól örökölt cikk-katalógust átrendeztem, tárgyszórendszerét a kor követelményeinek megfelelően bővítettem, s az 1981-es évvel megkezdtem az éves városbibliográfiák összeállítását. Ezekből nyugdíjazásomig tizennyolc készült el. Az évtizedek során számos egyéb bibliográfiát és repertóriumot készítettem a helyismereti munka megkönnyítése érdekében. Kollégáim segítségével két nagyszabású kiállítást is rendeztem. Az egyiket 1982-ben a könyvtár megnyitásának 75. évfordulója, a másikat 2001-ben, Németh László neve felvételének 25. évfordulója tiszteletére.

– *Miért e hálátlan bibliográfusi tevékenység felé fordult? Kárász József hatása-e ez vagy személyiségéhez ez a munka állt a legközelebb, esetleg mindkettő?*

– Mindkettő. Ezt a munkát szépen, csöndben, elvonultan lehet művelni, és ez nekem megfelelt. Két nagyszerű egyéniség határozta meg bibliográfusi tevékenységemet; az egyik Kárász József atyai irányítása és öröksége, a másik Péter László munkássága. Az ő iskolájának vagyok a híve ma is. Azért azt mégsem mondanám, hogy hálátlan dolog, mert a jól végzett munka örömmel és meglelégedéssel tölt el, és ez kárpótól sok mindenért. Persze más kérdés, hogy kifelé ez nem látványos, nem mutatós. De ha újra kezdeném, akkor sem tudnék mást tenni. Közel hét éve nem járok be rendszeresen a könyvtárba, de még mindig helytörténésznek tartom magam, mert úgy gondolom, hogy egy miniszter nyugdíjba mehet, de egy helytörténész nem.

– *1993-ban a város Pro Urbe Hódmezővásárhelyért díjjal ismerte el addigi tevékenységét. Melyik munkája volt a legmeghatározóbb, legfontosabb, legkedvesebb és miért?*

– Érdekes történet ez is. Az ezt megelőző évben a *Hódmezővásárhely* útikönyv közreműködőinek ítelték oda ezt az elismerést. A szekszárdi Babits Kiadó 1992-ben a „Századvég magyarsága” című tervezett lexikonsorozat megvalósításán dolgozott, amelynek a megyei szerkesztője Bodrits István szentesi helytörténész volt. Ő engem is be akart válogatni ebbe a készülő munkába. Miután elküldtem szakmai életrajzomat, csodálkozott, hogy vajon én még miért nem kaptam meg e városi kitüntetést. De nemcsak tőlem érdeklődött e felől, hanem a polgármesternél is. Ennek hatására a vásárhelyi helytörténészek közül utolsóként nekem is átadták ezt a megtisztelő elismerést.

A legfontosabb munkámnak a várostörténetben megjelent művelődéstörténeti fejezetet tartom, amely a második szakdolgozatom édes gyermeke. E diplomamunkámban a város könyvkultúrájának történetét dolgoztam fel a kezdetektől, 1869-től 1949-ig. Ez amolyan első „merítés” volt ebben a témában. 1991-ben a gyomai Kner Nyomdaipari Múzeum meg is jelentette. Ez lett az alapja az előbb említett, 1993-ban, a monográfiában megjelent fejezetnek is.

Hogy melyik a legkedvesebb munkám? Mindegyik kedves, még a legkisebb is. De ha meg kell említenem néhányat, akkor elsőnek a könyvtárunk történetét feldolgozó munkát és a *Csodabogarak, bűnök, huncutságok* című 2007-es kötetemet emelném ki. A legfáradtságosabbnak, legmunkaigényesebbnek Tornyai János festőművész leveleinek gyűjtését, gondozását mondanám. (Ennek fővárosi gyűjtésében segítségem is volt.) Másik kedves anyagom Kohán György vásárhelyi éveit feldolgozó írásom, ami 1979-ben, a *Művészettörténeti Értesítőben* látott napvilá-

got, valamint a sokéves életrajzi adatgyűjtés eredményeként létrejött *Hódmezővásárhely jelesei* című életrajzi lexikon, de a város történeti kronológiája is.

– *Csakúgy, mint elődje, Kárász József, Feri bácsi is aktív nyugdíjasként, majd megbízási szerződéssel dolgozott tovább az intézményben 2005-ig, ezt követően mind a mai napig otthon. A folyamatban lévő munkáról, munkákról, illetve a tervekről szeretnénk hallani!*

– Igen, 2005-ig – amíg az önkormányzat engedte – naponta bejártam. Ezt követően itthon dolgozom. Nemrégiben jelent meg a *Könyv és Nevelés* című folyóirat elektronikus változatában Bodrogi János egykori könyvtárosra, a *Látóhatár* című helyi folyóiratban pedig Takács Ferenc szociáldemokrata politikusra való emlékezés. Közvetlen megjelenés előtt áll a város néprajzi monográfiája, ebben én állítottam össze *Vásárhely néprajzi bibliográfiáját* (ez közel 1100 tétel). A Németh László Társaság segítségével jelenik meg a 2003-ban befejezett Németh László bibliográfia kiegészítése 2010-ig. A *Művészettörténeti Értesítőben* várható egy válogatás Tornyai János festőművész levelezéséből. A *Honismeretben* – reményem szerint – Tornyai *Nagy András János* című festményéről írt dolgozatom lát majd napvilágot. Szeretném még a *Csodabogarak, bűnök, huncutságok* című kötetemet vásárhelyi anekdotákkal, ismert helyi személyek történeteivel bővítve, napvilágra hozni. Továbbá nyomdakész állapotban van egy vásárhelyi mesegyűjtemény is.

– *A családi kirándulást, természetjárást minden évben gondos, aprólékos szervezőmunka előzi meg. Hobbi ez, vagy már életstílus, szenvedély? Hogyan kezdődött?*

– Harmincegy éves koromig Szegednél messzebb nem jártam. Az általános iskolában a történelem és irodalom mellett a földrajz is kedves tantárgyam volt. Mindig is szerettem a térképeket, útleírásokat Corteztól Bíró Lajosig, de sokáig csak térképen, gondolatban utaztam. Pontosan 1968-ban kezdődött a batidai iskolában, ahol a kollégáimmal eszünkbe jutott, hogy el kellene menni a Mátrába. Ez a kirándulás igen emlékezetes volt egyébként. Néhány gyerek beteg lett, és az éjszaka kellős közepén, hordágyon vittük le az egyiket az ágasvári szállásunkról a turistaúton Mátrakeresztesre. Utána, amíg én pedagógus voltam, nem maradt ki egy év sem. Végül már az egész „falu” (valójában tanyaközpont) is bekapcsolódott. Jöttek a szülők, nagyszülők. Megismertem az ízét, és többé nem tudtam e nélkül élni. Ameddig bírjuk, ma is minden tavasszal, ősszel – most már unokákkal – el kell menni a Mátrába.

– *Majd megindultak a könyvtári dolgozóknak szervezett kirándulások, amelyek szinte a munkaterv részévé váltak. Mikor és miért vágott bele ezek szervezésébe?*

– Tulajdonképpen ott folytattam, ahol az iskolában abbahagytam. Korábban is kirándultak a kollégák, de csak egynapos rövid utakra mentek. A nyolcvanas évek közepén felvetődött, hogy miért ne lehetnének ezek az alkalmi túrák hosszabbak, akár több naposak is. Én elvállaltam a szervezést, és a tatai kirándulással hagyományt teremtettünk. Dupla öröm volt számomra, hisz’ már a szervezés, az előkészületek során gondolatban bejártam a tervezett útvonalat. Sok fáradtsággal járt. Nem volt hálás feladat. Minden kirándulás végeztével megfogadtam, hogy többet nem megyünk, de aztán a kollégák mindig kikövetelték maguknak a jussukat.

– A következő tényt azonban nem sokan tudják, nevezetesen azt, hogy az 1975-ben a Magyar Rádió első humorfesztiválján a döntőbe került. Hogyan jött az ötlet?
– Mindig is érdekelték az önkifejezés különböző módjai. (Különböző antológiákban például verseim jelentek meg, de mesét is írtam.) Gyakran meglátom a groteszket, a dolgok fonákját, ami különben nem mindig előny. Szóval a rádió kiírta a pályázatot, és én jelentkeztem. Szerettem volna megpróbálni magamat. Három fordulóból állt a verseny. Az elsőre egy monológot írtam, amit Sinkovics Imre olvasott fel; a második fordulóban Agárdi Gábor adta elő sajtóparódiámat, és a döntőben Kállai Ferenc és Szombathy Gyula előadásában hangzott el egy jelenetem. A verseny után még egy darabig hívogattak, hogy adjak anyagot, de szakmányba nem lehet humort termelni. Csak megpróbáltam.

Az életmű számokban:

A nyomtatásban is kiadott jelentősebb bibliográfiákat leszámítva hét önálló kötete jelent meg. Szerkesztőként vagy társszerzőkkel további 14 kötetet jegyez. Személyi bibliográfiája 395 tételt (cikket, tanulmányt, bibliográfiát, lektori jelentést) tartalmaz. „Vásárhely a hazai lapokban” címmel 1991 és 1994 között rendszeresen sajtószemléket adott közre a helyi sajtóban. 1981-től 1998-ig elkészült 18 városbibliográfiája eseménynaptárral. Írt 93 életrajzi szócikket. 1992-től egy éven keresztül helyismereti rovatot szerkesztett a Vásárhely és Vidéke című lapban. A helytörténelmi évek során körülbelül 7000 érdeklődőt, szakdolgozót, kutatót segített, tájékoztatott és 4504 db dokumentummal és 229 db újsággal egységgel gyarapította a Németh László Városi Könyvtár helyismereti gyűjteményét.

Borus Gábor

Az Informatikai és Könyvtári Szövetség a magyar könyvtárügyben és az IKSZ munkájában kiemelkedő teljesítményt nyújtóknak évről évre
A KÖNYVTÁRÜGYÉRT díjat adományozza.

A 2012. év kitüntetettjei

VENYIGÉNÉ MAKRÁNYI MARGIT,

a miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár igazgatója és

Az ORSZÁGOS IDEGENNYELVŰ KÖNYVTÁR KOLLEKTÍVÁJA.

Az ünnepélyes díjátadásra 2012. május 16-án az IKSZ éves beszámoló közgyűlésén került sor az Országos Széchényi Könyvtárban.

A kitüntetetteknek szívből gratulálunk!

Irodalmi délután

A Petőfi Irodalmi Múzeum volt a házigazdája annak a rendhagyó irodalmi délutánnak, amely az „utolsó kávéházi mesemondó”, Eötvös Károly (1842–1916) munkásságát, irodalmi értékét, és a szerző Balatonhoz kapcsolódó történelmi, földrajzi, honismereti tudását, élményeit, emlékeit idézte meg 2011 decemberének első napján. Mire ezek a sorok megjelennek, már a kora nyári napfény veszi át helyét a téli borúnak, az esemény krónikása azonban úgy érzi, mindenképpen érdemes, ha némi késéssel is, de számot adni erről a jókedvre derítő, szívet melengető téli eseményről, hiszen az itt bemutatott kötetek a nyári utazások és kirándulások közeledtével válnak igazán aktuálissá.

Az irodalmi délutánt a NEFMI kultúráért felelős államtitkára, Szöcs Géza nyitotta meg. Eötvös iránti személyes rajongásán túl erre az is okot adott, hogy Eötvös Károly két könyvének (*Utazás a Balaton körül*, *A balatoni utazás vége*) megjelenését a minisztérium támogatta. Az államtitkár méltatta a veszprémi Vitis Aureus kiadó vezetőjének, Kállai Szilárdnak remek, és mára már bizonyítottan sikeres kezdeményezését, azaz az Eötvös „útkönyvek” megjelentetését. (Az *Utazás a Balaton körül* 2006-ban, *A balatoni utazás vége* 2007-ben, míg a *Bakonyi utazás* 2008-ban jelent meg, a december 1-jén bemutatott két kötet pedig újrakiadása okán kapott publicitást. A teljes eötvösi életmű egyébként 24 kötetből áll.) Szarvas József színművész szólalt meg Eötvös „hangján”, és tolmácsolásában megéledt egy régen elfeledett világ máig erős és ható kultúrája, humora, és a kor emberének mentalitása. S bár a délután oldott hangulatban telt, ezt csak elmélyítette a Szeremley Huba badacsonyi gazda kitűnő boraival és mangalicakolbászaival körített vendéglátás, amely az irodalmi élményre és kulináris örömökre fogékony meghívottakat egyaránt kielégítette.

Eötvös Károly a Veszprémi Megyei Könyvtár névadója politikus, ügyvéd, író és publicista volt, akinek nevét és munkásságát méltatlanul taszította feledésbe az emlékezet.

„Túlzás lenne azt állítani, hogy Eötvös Károlyt nem ismeri a magyar olvasóközönség. Ám mivel manapság az emberek gyorsabban felejtenek, mint tanulnak, s amit tanulnak sem ér egy hajtófányit sem, mindig és mindig el kell mondani a lényegét az Íróról: egyike a legnagyobb magyaroknak. Számon tartja őt az irodalom, a sajtótörténet, a jogtörténet, a művelődéstörténet. Pedig igazándiból csak egyhez értett a papírja szerint: a jogászathoz. De oly korban élt, amikor a mini-polihisztorok világa következett el.”

Ezekkel a szavakkal idézte meg Eötvös alakját Praznovszky Mihály irodalomtörténész, aki nem melleleg évekig a veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtár igazgatója volt.

Praznovszky Eötvös munkásságát a legapróbb részletekig ismerő, értő és szerető szavakkal tárta fel, ennek a mára már méltatlanul kevésbé ismert szerzőnek az

irodalmi munkásságát és életútját. Eötvös „igazi, nagy szerelme” a Balaton volt, és mint veszprémi születésű ember, szinte a tó partján nőtt fel, és ennek okán a Balaton és a Bakony valamennyi természeti szépségét, elevenségét, évszakonként változó arcát ismerhette, élvezhette és megjeleníthette. Mindig is fájó pontja volt az írónak, hogy a magyar utazni vágyó polgárok bejárják a világ messzi tájait, ám vajmi kevés időt és fáradságot szentelnek a hazai föld fölfedezésének, befogadásának népszerűsítésének (ezek a gondolatok akár ma is megfogalmazhatók lennének). Így aztán feltett szándéka szerint, amolyan rendhagyó útikönyvet kívánt az érdeklődők kezébe adni, annak érdekében, hogy végre a szeretett Tó is meglegelje, elnyerje méltó helyét Magyarország idegenforgalmi nevezetességei között. Ennek az elképzelésnek az alapján született meg az *Utazás a Balaton körül* (első kiadása 1900-ban jelent meg) irodalmi útikönyv, amely a környék helyi történéseit, történelmi eseményeit megidézõ kitünõ, élvezetes stílusú anekdotagyűjtemény. Aki nem ismeri Eötvös írásait, annak a felfedezés, az örömteli rácsodálkozás élményét kínálja a kötet; aki pedig a beavatottak szakértelmével veszi kézbe a balatoni útleírásokat, ismételten élvezheti, átélheti, nemcsak a Tó szépségeit bemutató leírásokat, de azokat a remek humorról megformált anekdotákat, adomákat is, amelyekben a történelmi alakok mellett a Balaton ezerarcúsága, vízének és a tájnak jótékony hatása is értelmezõdik, miközben az itt élõ parasztok, borosgazdák és halászok hétköznapijai is megelevenednek:

„A Balaton a nyárban velünk mosolyog, velünk búsul s mintha éretné játszadozó képzeletünket: fénye, zaja, hullámozása, színei együtt élnek, együtt mozognak gondolatainkkal... A gyöngének született gyermek, a beteg idegzetű nõ, az ereje fogytán lévõ agg, a lábadozó beteg, a kifáradt agy, a tünedező életkedv, a megtámadott tüdő itt örökké meg fogja találni a napnak a tiszta fényét, a nyár egyenletes melegét, a tiszta levegõ erõs mozgását, a gyógyító vizek hullámait, a tenger szelídebb habverését, az arcnak pírját, a csontok szilárd fejlõdését, az idegek megedzését, az agynak kinyugvását, az életerõ fölpezsdülését, a munkához való kedvet, az életnek sok örömét s majdnem minden vidámságát.”

Nos hát mindezen túl, mire lehet szüksége még az embernek...

Az irodalmi délutánon bemutatott mûvek két egységet alkotnak, egyikük sem áll meg önmagában. Az *Utazás a Balaton körül* 1900-as, első kiadásának utószavában e sorokkal zárta le mûvét a szerzõ:

„Még hátravan a gazdag kékfestõ, hátravan Tátika, Keszthely, Hévíz és a Kis-Balaton. És hátravan Gyulai Pál úrnak erõben, egészségben, jókedvben való hazaérkezése. Ezekrõl is beszámolok valahol és valamikor.”

Szerencsére kilenc év elmúltával betartotta ígérletét Eötvös, aki látva az elõzõ kötet „bestsellerré” váló sikerét (kilenc év alatt hat kiadást ért meg), papírra vetette a folytatást is. A lenyûgözõ balatoni táj a háttére a bölcsességgel, remek humorról, a jóízû történetmesélés minden kellékével bíró írásoknak, az itt élõ emberek hagyományokkal átszõtt hétköznapi élete megjelenítésének. Így aztán nemcsak a

múlt századi olvasók vehettek részt, akár ténylegesen, akár csak a kötet segítségével ezen az élményekben gazdag utazáson, de a mai olvasók is elindulhatnak ezen az irodalmi élményekkel gazdagító kiránduláson, amelynek során nemcsak a már előző kötetben bemutatott Kisfaludy Sándor és Szegedy Róza (a szerzőt különös-képpen érdekelte ennek a kedvelt „irodalmi emberpárnak” a sorsa, munkássága, mindkettőjüknek nagy tisztelője volt) élete ismerhető meg, de más, a szélesebb körű ismertségre érdemes és méltó ember alakja is körvonalazódik, a mára már feledésbe merült történelmi helyszínek felidézése mellett. A vérkúti fürdő, a monoszlói visszhang ma már a helyiek által sem ismert története is megéled; az egykori kékfestőműhelyt üzemeltető vállalkozó, Ramazetter Vince munkássága pedig akár a mai kézművesek, vállalkozók számára is értékes és példamutató lehet. Az író stílusa magával ragadó, elvarázsolja az olvasót, aki úgy érezheti, egy régi ismerőssel borozgat a pincesoron, miközben nemcsak az emlékek felidézésének fonalát tartja kezében, de egy valóságos földrajzi útikaland részesévé is válik, hiszen a hajdanvolt balatoni élet és az ott élők mindennapjait olyan érzékletesen kelti életre az író, hogy az az olvasóban a személyes jelenlét érzetét kelti. A rendhagyó útikönyv máig ható aktualitását sommásan így foglalja össze a szerző:

„Jó magyarnak, okos hazafinak nem szabad idegen népek tengerét, idegen országok fürdőit látogatni, s szegény országunk fölös pénzét ott tékozolni. Majd ha a Balaton partjának minden alkalmas része kényelmes nyaralókkal lesz behintve, s ötvenezer fürdővendég helyett félmillió jön oda üdülni nyarankint: törekvésünk végére akkor jutunk el.”

A 3K „profilját” megfelelően – Könyv(ek): *Utazás a Balaton körül, A balatoni utazás vége*, Könyvtár: az Eötvös Károly a Veszprémi Megyei Könyvtár névadója, és Könyvtáros: Praznovszky Mihály a könyvtár ny. igazgatója – egység is indokolja a rendhagyó irodalmi délután krónikájának papírra vetését. A történet lejegyző krónikás pedig jó szívvel ajánlja valamennyi érdeklődő figyelmébe a *Veszprém vármegye kincseskönyvei* összefoglaló sorozatcímmelel megjelent köteteket. A korabeli, fekete-fehér és színes fotók, valamint Praznovszky Mihály értő ajánlása tesz teljessé a munkát, amely élvezetes olvasmánya lehet sokaknak, azoknak, akik már ismerik a szerző írásait, és azoknak is, akik még felfedezni vágyják a Balaton megannyi szépségét és a hozzá kapcsolódó intellektuális tartalmakat. Hasznos, érdekes, értékes és egyben szórakoztató tudnivalókkal szolgál a kötet, amelynek megjelenéséhez csak gratulálni lehet, hiszen a kiadó felismerte azt, hogy Eötvös Károly írásai igazi „ragyogó gyöngyszemek” a mai olvasók számára is.

Bartók Györgyi

Crescit eundo

Tisztelgő tanulmányok
V. Ecsedy Judit 65. születésnapjára

A hazai könyv- és könyvtártörténeti kutatások nagy múltú és egyik legjelentősebb szervezője a *Magyar Könyvszemle*. Az 1876 óta napvilágot látó folyóirat néhány évvel ezelőtt társult a közreadást vállaló *Argumentum Kiadóval* és az 1994-ben alakult és a régi könyvek feldolgozását koordináló grémiummal, a *Magyar Országos Közös Katalógus Egyesület* régi könyves szekciójával, a *MOKKA-R* tagozattal közös kiadványsorozat indítására. A 2008 óta megjelenő, *A Magyar Könyvszemle és a MOKKA-R Egyesület füzetei* elnevezésű vállalkozásban tematikailag összetartozó tanulmányok jelennek meg, olyan alapvető, új kutatási eredményeket tartalmazó dolgozatok, amelyek így együtt messze meghaladják a Magyar Könyvszemlében még közreadható terjedelmet. Eddig négy darabja jelent meg a sorozatnak, az első a MOKKA-R Egyesület 2007. december 17-ei ülésének anyagát tette közzé. A második darab egy Festschrift volt; a *Magistrae discipuli* című kötetben Madas Edit tiszteletére íródott közlemények kaptak helyet. A vállalkozás következő egysége az Országos Széchényi Könyvtár nagy jelentőségű *Biblia Sacra Hungarica. A könyv „mely örök életet ad”* elnevezésű kiállításához kapcsolódó 2009-es tudományos konferencia anyagát tette hozzáférhetővé *Biblia Hungarica Philologica. Magyarországi Bibliák a filológiai tudományokban* címmel.

Az önmagát füzetként meghatározó, a valóságban azonban terjedelmes köteteket közreadó sorozat legújabb darabja szintén Festschrift, ünneplő kötet. A köszöntött személy V. Ecsedy Judit, az Országos Széchényi Könyvtár tudományos kutatója. Általánosságban elmondható, hogy a régi könyvekkel foglalkozó vagy e kérdések iránt mélyebben érdeklődő, viszonylag szűk körű szakmai közönségen túl az aktuális napi gyakorlati problémákkal bajlódó könyvtáros társadalmat – természetesen tisztelet a kivételnek – nem szokta különösebb intellektuális izgalomba hozni egy-egy, a régi könyves kultúrával foglalkozó kötet megjelenése, legyen az akár önálló monográfia vagy Festschrift. Utóbbiak esetében – tapasztalatból tudom, az elmúlt években örvendetesen gyarapodik e műfaj köteteinek száma, és szerencsém volt több kiadványról recenziót írni – sajnálatos, de tény, hogy több jelenkori kiválóság neve a szélesebb szakma számára ismeretlen, semmit sem mond, vagy jó esetben csak egy név, de nem köthető hozzá életmű, munkásság, konkrét tudományos teljesítmény. Oka nyilvánvalóan sokféle, beletartozik egyebek között a szakmai közvélekedésben a történeti témák iránti érdeklődés csökkenése, a folyóiratok és a szakirodalom nem olvasása, a napi feladatok és gondok nyúge mellett a szakmai tájékozódásra fordítható idő és energia megcsappanása. Mindezek a megállapítások azonban a most köszöntött V. Ecsedy Judit esetében szerencsére nem igazak; személye széles körben ismert, megbecsült és tisztelt, a most tevé-

kenykedő és felsőfokú végzettségű hazai könyvtárosok szükségszerűen találkoztak munkásságával.

V. Ecsedy Judit ugyanis hosszú évek, évtizedek óta tananyaggá vált az itthoni képzésben. Tanulmányai, könyvei kötelező olvasmányok, az oktatás fontos tárgyköreit képezik az általa összeállított és szerkesztett bibliográfiák. V. Ecsedy Juditnak köszönhető *A könyvnyomtatás Magyarországon a kéziszajtó korában 1473–1800* című alapvető monográfia (és természetesen tankönyv) megírása, a magisztrális mű 1999-es közreadása óta a könyvtárosok képzésének nélkülözhetetlen darabja lett és nyilván még hosszú ideig az is marad. A kötet, pontosabban szerzőjének neve napjainkra immár egyfajta fogalomná vált és ha a konnotációja talán még nem is ugyanaz mint a „*Szinnyeinek*”, az „*RMK-nak*”, a „*Petriknek*”, a „*Kosárynak*”, a legjobb úton van afelé. (Fitz József nevét bizonyos értelemben már elhomályosította. Míg húsz-harminc évvel ezelőtt a hallgatók számára konkrét jelentéssel teli entitás volt „*a kis Fitz*” meg „*a nagy Fitz*” – értsd az előbbire a szerző 1959-es munkáját, *A magyar könyv története 1711-ig* címűt, utóbbira pedig a végül csonkán maradt *A magyar nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedelem története* két megjelent kötetét –, napjainkban már csak tudománytörténeti monumentumként emlékeznek a szakma a jeles kiadványokra.)

V. Ecsedy Juditot, a tudós könyvtárost köszöntik tehát a Simon Melinda és Perger Péter által szerkesztett és egybegyűjtött tanulmányok, összesen 27 írás. A szerzők egy része külföldi kutató, többségük azonban hazai „régikönyves”, közvetlen munkatárs vagy kutatási témájában a köszöntött által vizsgáltakhoz kapcsolódó pályatárs. A kötetben a tanulmányírók neve szerinti betűrendben közölt dolgozatokat közrefogja az ilyen jellegű ünnepi kiadványok természetes része, a köszöntött személy laudációja és műveinek bibliográfiája. A köszöntött a közeli munkatárs P. Vásárhelyi Judit jegyzi, személyes hangú írásában V. Ecsedy Judit pályafutását és eredményeit a kötet címéül is választott XVIII. századi nyomdászjelvény felirata világitja meg. *Crescit eundo*, vagyis *Haladva növekszik* olvasható a pécsi Engel-nyomda emblémáján egy lépcsőzetes emelvényen álló és kezében könyvet tartó angyalt ábrázoló kép felirataként. Ahogyan az angyal egyre feljebb lépett, de még nem jutott el a csúcusra, úgy teljesedett ki V. Ecsedy Judit pályafutása is az Országos Széchényi Könyvtárban, ahol könyvtár–angol szakos tanulmányait követően pályakezdőként 1971-ben lépett szolgálatba, és jutott el az egyetemi doktori címen át a kandidátusi fokozatig, majd 2007-ben nyomdatörténeti kutatásai eredményeként a Magyar Tudományos Akadémia doktora lett.

A tanulmányok többsége természetesen V. Ecsedy Judit tudományos tevékenységéhez kapcsolódik. Kissé önkényes csoportosítással négy nagyobb tematikai egységben helyezhetők el a dolgozatok, hiszen közös jellemzője az írásoknak, hogy tárgyakat több szempontból közelítik meg, így másféle szempontú rendszerezés is elképzelhető lenne.

V. Ecsedy Judit munkásságának gerince az 1800-ig terjedő nyomdatörténet, a könyvnyomtatás úgynevezett kézműipari korszaka. Az első tematikai egységbe a szűkebben vett nyomdatörténeti tanulmányok sorolhatók. Az ünnepelt a közelmúltban tette közzé a régi hazai kiadói és nyomdászjelvényekkel foglalkozó munkáját, kutatásainak ehhez a területéhez kapcsolódik három tanulmány. Borsa Gedeon írása (*Az első hazai nyomdászjelvény*) a szebeni nyomda működéséhez szolgáltat adalékokat, a legújabbban előkerült adatok szerint már 1525-ben nyomtató

műhely 1528-ban készítette nyomdászjelvényét, amely évtizedekkel később cirill betűs szebeni és gyulafehérvári nyomtatványokban is felbukkant.

Deé Nagy Anikó *Közös jegyek a korai nyomdász- és kiadójelvények formakincsében* című dolgozatában elsősorban a kérdés európai geneziséét világítja meg XV. és XVI. századi példák alapján. A közös elemek az azonos szimbólumkészletből származnak, ezek forrása pedig az európai kultúra, vagyis a görög-római tradíció, a kereszténység és a Szentírás fogalomrendszere. Az azonos források mellett a közös formakincs kialakulásában természetesen szerepet játszott a nyomdászok vándorlása, intenzív érintkezése egymással a vizsgált korszakban. Simon Melinda tanulmánya témájában és nem időben kapcsolódik az ünnepeelt munkásságához: írásában a hazai kiadók és nyomdák XX. századi beszélő jelvényeiből mutat be egy csokrot.

Tótfalusi Kis Miklós munkásságát, életét, illetve nyomdai felszerelésének halála utáni sorsát két tanulmány elemzi. Kurta József dolgozatában a betűkészletével foglalkozik (*Ismeretlen kolozsvári egyleveles nyomtatvány 1702-ből*), a Tótfalusi-tanítvány Telegdi Pap Sámuel mestere elhunytát követően tovább használta a műhelyt, illetve annak felszerelését, és minden jel szerint ő állította elő az eddig bibliográfiailag ismeretlen nyomtatványt. John A. Lane angol nyelvű tanulmányában Tótfalusi Kis Miklós amszterdami tartózkodását tárgyalja, közelebről lakhelyének egészen pontos lokalizálását végzi el.

Mészáros Klára a jeles humanista, Valentinus Eck egy Krakkóban megjelent és eddig ismeretlen nyomtatványát elemzi, újabb adalékokat szolgáltatva az 1510-es évekből Eck bártfai kapcsolataihoz. Pavercsik Ilona *Weber Simon Péter nyomdájának alapításáról* című írásában a tipográfus 1783 előtti működéséről és a pozsonyi officina alapításáról kutatott fel új adalékokat.

V. Ecsedy Judit szűken vett nyomdatörténeti kutatási mellett jeles bibliográfus is, az RMNy kötetek munkatársa, továbbá a Petrik-féle könyvészet pótköteteinek szerkesztője. A kötetben tiszteletére írott tanulmányok második csoportja a *Régi Magyarországi Nyomtatványok* eddigi kötetéhez és a Petrik-bibliográfiához szolgáltat adatokat. (V. Ecsedy Judit művei között egyébként az RMNy 4. tomusa már megjelentként olvasható, a bibliográfia 2011-ben azonban még nem jelent meg, a legfrissebb hírek szerint idén tavasszal várható a nyomdai munkák befejeződése.) Dörnyei Sándor írása az ex librisek világába kalauzolja az olvasót. Azokat a könyvjegyeket tárgyalja, amelyek nem egyedi metszetként készültek, hanem egyszerűbbek, szedett szövegből állnak és ebből következően elvileg beletartoznak a retrospektív nemzeti bibliográfia gyűjtőkörébe. Nyomdai meghatározásuk természetesen nem egyszerű, de a *Nyomdában készült régi hazai ex librisek (XVI–XVIII. század)* című írás egy eddig kellő figyelemre nem méltatott, fontos és érdekes forráscsoport bemutatásával megtette az első lépést ezen az úton. Kapcsolódik írásához, ha nem is bibliográfiai megközelítésű, Kimpfián Annamária írása, amely szintén a könyv tulajdonlását kifejező különleges jegyekkel foglalkozik. (*Főpapi supralibrosok a marosvásárhelyi Teleki–Bolyai Könyvtár gyűjteményeiben*). A szerző a bibliotékában őrzött állomány átnézése során 12 darab, egyházi méltósághoz köthető kötéstáblába sajtolt supralibrost kutatott fel, ezek közül 9 könyvjegyet sikeresen azonosított. Emödi András a nagyváradi római katolikus püspökség gazdasági levéltárában kutatva számos könyves adatra bukkant. *Nagyváradi könyves kalászat* című közleményében ezeket az adatokat teszi közzé, köztük több mint fél-

száz, bibliográfiailag eddig ismeretlen tételt. Kétségtelen tény, hogy a levéltári adatokból kihámozható bibliográfiai tételek túlnyomó többsége alkalmi nyomtatvány, irodai űrlap, adott egyházi évre készült egyházmegyei direktórium, ugyanakkor ezek az önmagukban nem túl jelentős adalékok a nagyváradi szemináriumi nyomda 1740–1792 közötti működésének pontosabb, árnyaltabb megismerését tehetik lehetővé.

A Régi Magyarországi Nyomtatványok első kötete 1971-ben jelent meg, immár több mint negyven éve. Az eltelt évtizedek alatt a tomosban található tételekhez számos kiegészítés, pótlás, új kutatási eredmény társult. Bánfi Szilvia írásából többek között arról értesülünk, hogy készül az első kötethez önálló kiadványként kapcsolódó kiegészítés. A szerző írásában (*A bécsi Singriener-nyomdához köthető Pesti Gábor-féle Nomenclatura kiadások tipográfiai vizsgálata*) a hatnyelvű szöveget különféle kiadásait elemzi, és jut figyelemre méltó eredményekre a XVI. századi nyomdászok munkamódszereinek vizsgálatában. Borda Lajos forrásközlésében (*Egy könyvészetileg ismeretlen nyomtatvány*) Pápai Páriz Ferenc 1794-ben új kiadásban megjelent alkalmi nyomtatványát mutatja be, amelyet a szakirodalom ismert, tárgyalt, ám Petrik Géza bibliográfiájából, illetve annak pótkötetéből is kimaradt. Ileana Dârja *Batthyány Ignác kiadványai* című írásában a gyulafehérvári püspökhöz köthető művek bibliográfiáját tette közzé. A tárgyalt 46 könyvet hat csoportba sorolva mutatja be, vagyis az általa írt művek, a közreadásában megjelent kötetek, a fordításában kiadott vagy a megbízása alapján lefordított szövegek találhatóak egy-egy csoportban. A negyedik részben az általa támogatott kiadványok, az ötödikben a tiszteletére írott, a hatodikban pedig az emlékére kinyomtatott munkák adatai kaptak helyet. A 46 tétel közül néhány bibliográfiailag ismeretlen volt. Zvara Edina *17. századi ismeretlen társulati kiadványok a kismartoni Esterházy-könyvtárból* című közleményének szűkebb témáját az alcím fejezi ki: *Pótlások az RMNy-hez*. A barokk egyházi élet fontos intézményei voltak a Mária-kongregációk; a szerző három, eddig ismeretlen nagyszombati és egy bécsi társulati kiadványt ismertet.

A kötet harmadik tematikai egységébe olvasás- és könyvtártörténeti vonatkozású dolgozatok kerültek. Monok István írásában (*Város és könyvkultúra Magyarországon a 16–17. század fordulóján*) fontos elvi megállapítást tesz, leszögezve, hogy a hazai városi könyvkultúra a XVI–XVII. század fordulóján mind mennyiségi szempontból, mind az olvasmányanyag korszerűségét tekintve a kor átlagos európai (értsd: nyugat-európai) színvonalán állt. Verók Attila forrástanulmányában Daniel Croner brassói lelkész, orgonista könyvei nyomába ered. A szerző az 1656 és 1740 között élt Croner egyik kolligátumát, pontosabban annak asztrológiai vonatkozású darabját mutatja be *Asztrológiai érdeklődésű orgonista lelkész? Egy érdekes kolligátumkötet a brassói Daniel Croner (1656–1740) könyvtárából* című írásában. Viskolcz Noémi cikke (*Illusztrált könyvek, reprezentatív albumok, képes kiadványok a kora újkori Magyarországon*) a sokszorosított grafikát vizsgálja a hazai nyomtatványokban és a gyűjteményekben. Az illusztrált könyvek gyűjtése – a kiadványok magas ára miatt – szűk körre korlátozódott, ráadásul a fennmaradt korabeli könyvjegyzékekből nem könnyű jelenlétüket megállapítani a vizsgált gyűjteményben, ugyanis létezik drága, képekkel díszített és metszeteket nem tartalmazó olcsóbb kiadása is egy-egy műnek; azonban hogy konkrétan melyik edícióról van szó, arra az egykori jegyzékekben csak ritkán található utalás. Doina Hendre

Bíró francia nyelvű tanulmányában részben kapcsolódik Ileana Dârja írásához; ő a Batthyány-család három tagjának, a XVI. századi diplomata Orbán, valamint a két XVIII. századi főpap, József és az intézményalapító bibliofil Ignác szerepét vizsgálja a magyarországi és erdélyi művelődésben. Marton József a Batthyány Ignác alapította gyulafehérvári bibliotéka XX. századi, Trianon utáni és még ma sem megnyugtatóan rendeződött helyzetét tárgyalja tanulmányában (*Márton Áron püspök küzdelme a Batthyaneumért*), egyúttal méltó emléket állítva a sokat szenvedett főpap erőfeszítéseinek. W. Salgó Agnes tanulmányában gróf Apponyi Sándor hitvesének portréját vázolja fel, egyúttal újabb adalékokkal világítja meg a bibliofil főúr Hungarica-katalógusának kiadástörténetét („...én bizony vajmi elhagyatott és támasz nélkül álló hölgy vagyok”. *Esterházy Alexandra és az Apponyi gyűjtemény*).

A Festschrift negyedik tartalmi egységében különféle művelődés-, egyház- és irodalomtörténeti témájú dolgozatok kaptak helyet, olyan írások, amelyek közvetlenül nem, pontosabban csak tágabb összefüggéseikben kapcsolódnak V. Ecsedy Judit kutatásaihoz.

Hubert Ildikó egy XVIII. századi klarissza apáca, Virágh Aloysia kéziratosa lelki vezetőjében fennmaradt litániát ismertet („*Szent Mária arany szöve...*”), Szelestei N. László *Lelki fegyverház* című dolgozatában pedig egy nagyon népszerű, a XVII. század végétől számos kiadásban, utoljára 1904-ben napvilágot látott katolikus imakönyvet taglal. Varga Bernadett a protestáns kegyességi irodalom egyik 1645-ben, talán Váradon megjelent darabját tárgyalja *Interkonfesszionális és Kempis-recepció Keresztúri Pál Mennyei társalkodásában* című tanulmányában. A Báthori Zsófia hitbéli megerősítése céljából íródott mű sajátos helyet foglal el Keresztúri művei között és a – műfaji meghatározása szerint – prózameditáció a XVII. századi hitélet fontos dokumentuma. Bellágh Rózsa írása („...*Kegyelmed levelét becsülettel vöttem...*”. *Magyar asszonyok levelezése a 18. században*) három, eltérő társadalmi helyzetű és műveltségű asszony levelezésében mutatja be azt a folyamatot, miként lett a magánlevél az önkifejezés eszközévé, szinte a szóbeli társalgás elevenségét is visszaadni képes közlési formává. Kovács Eszter dolgozatában a jeles jezsuita történétíró, Timon Sámuel (1675–1736) munkáiban található cseh vonatkozások forrásait tárja fel (*Timon Sámuel cseh történelmi olvasmányai*). Jaroslava Kašparova írásában prágai hungarikumokat ismertet (*Magyarország leírása a Cseh Nemzeti Múzeum és Kinsky-palota könyvtárának spanyol és francia nyelvű nyomtatványaiban*). Időben távolabbi és nem magyar vonatkozású forrást mutat be Tóth Anna Judit *Egy késő antik hivatalnok memoárjai* című közleményében. A VI. században élt *Ióannés Lydos De magistratibus*ában megírta önéletrajzát is, egyikét a nagyon kevés korabeli autobiográfiának. Tóth Anna Judit a munka ezen részét tette közzé magyar fordításban, a szöveget értelmező és megvilágító kommentár kíséretében.

A változatos tartalmú írásokat összeköti a magyar könyves műveltség múltját kutató V. Ecsedy Judit iránti megbecsülésen és szereteten túl – mondani is fölösleges – a friss kutatási eredmények közlése és a magas szakmai színvonal, így biztosan állítható, hogy a kötet a régi könyvekkel foglalkozók számára hosszú ideig nélkülözhetetlen segédlet lesz.

A recenzió írója sokáig törte a fejét, milyen záróformulával tudná méltóképpen befejezni írását, de rá kellett jönnie, hogy a laudációt jegyző P. Vásárhelyi Juditnál nem tud szebbet, méltóbbat és okosabbat írni, ezért az ő szavaival fejezi be ismer-

tetését: „*Őszinte szívvel kívánjuk, hogy ünnepeltünk életében is minden változatlanul folytatódjék tovább! Tudós férje mellett, szeretett családja körében Isten éltesse sokáig jó erőben, egészségben, töretlen munkakedvvel, hogy még sokáig gazdagítsa tudásunkat a magyarországi könyv- és művelődéstörténet területén mindnyájunk örömére!*”

(Crescit eundo. Tisztelgő tanulmányok V. Ecsedy Judit 65. születésnapjára [szerk. Simon Melinda, Perger Péter]. [Budapest] Argumentum, 2011. 276 p. /A Magyar Könyvszemle és a MOKKA-R Egyesület füzetei ; 4./)

Pogány György

Klimo György püspök és kora

A kötet a 2010-ben, Klimo György pécsi püspök születésének 300. évfordulójára megrendezett konferencia előadásait tartalmazza. Először Monok István levelező elnök tollából olvashatunk egy rövid bevezetőt, majd a konferencia „főszerplője”, Klimo György életrajza következik.

A kötet szerkesztői, Pohánka Éva és Szilágyi Mariann jól elkülöníthető tematikai egységekre osztották a kiadványt. Az elsőben, *A nagy könyvtáralapítók* címmel igyekeztek kontextusba helyezni Klimo György tevékenységét és könyvtárát. Az első tanulmányt Pohánka Éva jegyzi; a szerző kísérletet tesz arra, hogy a korábban megjelent és a szakirodalomban széles körben elterjed adatokat, amelyek a könyvtár állományának nagyságáról szólnak, helyesbítse. Munkája alapját a Klimo püspök halálakor készült leltárban szereplő könyvjegyzék és a Koller József által készített, az 1779-es állapotot tükröző katalógus adja. Az új adatokat, amelyek a korábbiakhoz képest lényegesen kisebb állományról szólnak, másfajta vizsgálattal is igyekszik a szerző alátámasztani. A püspöki könyvtár eredeti helyszínének alaprajza és leírása ad támpontot annak mérlegeléséhez, hogy a polcokra mekkora állomány férhetett el.

Eszterházy Károly püspök egyik egyházlátogatása során véletlenül bukkant egy, a tridenti zsinatot ábrázoló metszetre, s ez az ábrázolás annyira elnyerte tetszését, hogy az Egri Főegyházmegyei Könyvtár díszítésének alapjául választotta. Löffler Erzsébet a könyvtár berendezésének ikonográfiai programját elemzi tanulmányában, de nem művészettörténeti szempontból, hanem azt vizsgálja, hogy Eszterházy Károly püspök világgépét hogyan tükrözi a freskó.

Doina Biro Hendre francia nyelvű tanulmánya Batthyány Ignác, a gyulafehérvári Batthyaneum megalapítójának történetírói munkásságát, tudományszervező és könyvtáralapítói tevékenységét mutatja be.

A következőkben Boda Miklós, Szelestei N. László, Hartvig Gabriella, Jankovits László és Szilágyi Mariann Klimo Könyvtárban folytatott kutatásairól kapunk áttekintést. Boda Miklós szubjektív visszaemlékezése sok élményt idézhet fel azokban, akik részesei voltak a Klimo Könyvtár nyilvánossá tételének 200. évfordulóján rendezett ünnepségeknek 1974-ben; a fiatalabbakat pedig olyan korszak-

ba kalauzolja, amikor még egy jubileum megünnepléséhez is politikai beleegyezésre volt szükség.

Szelestei Nagy László tanulmányában Lodovico Antonio Muratori erkölcstani műveinek latin és magyar fordítását, kiadását, terjedését vizsgálja. Klimó György még a magyarországi ügyek referenseként dolgozott a bécsi Magyar Kancellárián, amikor megismerkedett Bernardo Lamaval, aki Muratori művének fordítását megkezdte. Muratori a reformkatolicizmus híve volt, munkáinak megjelenését akadályozták a jezsuiták – tehették, hiszen az ő kezükben volt 1759-ig a cenzúra-hivatal. Muratori művét már első megjelenésekor támadták az olasz jezsuiták, így XIV. Benedek vizsgálatot rendelt el az ügyben. Muratori számára kedvező döntés született: a mű elvei egyeztek az egyház tanításával. Megkezdődhetett a *De recta hominis Christiani devotione* terjesztése. A korban igen gyakori volt, hogy *liber gradualis*ként – néhány lapos tézisekhez kötve könyveket „terjesztettek” teológiai vagy bölcsészeti vizsga alkalmával a hallgatók. Szelestei Nagy László tanulmányában arra következtet, hogy Muratori művét a bécsi akadályoztatás ellenére ilyen módon terjesztették Magyarországon.

Hartvig Gabriella tanulmánya középpontjába Michael Denis császári könyvtárost állítja, aki James Macpherson ossiáni verseit elsőként fordította németre, s a műhöz csatolva saját verseit is kiadta. Magyarországon fordításai mellett jelentősége Denist az is, hogy a bécsi Collegium Theresianum professzoraként kapcsolatba került több magyar főúrral is, akik jelentős könyvtárat hoztak létre. Közéjük tartozik Széchényi Ferenc, akinek gyűjteményére, annak katalogizálására is hatással lehetett.

Jankovits László különleges kötet elemzésére vállalkozik: Klimó György elődje, Berényi Zsigmond (1740–1748) negyvenedik születésnapjára kézzel írt és festett ajándékkönyvet kapott egyik papjától, Juren Mártontól. Jankovits László emblematikai kalandozásra hívja az olvasót, amelynek során a Berényi család címerében szereplő mókus „nyomába eredhet”.

Szilágyi Mariann a Klimó Könyvtár állományában megtalálható magyar nyelvű nyomtatványokat kísérli meg összegyűjteni. Sorra veszi az ehhez használható katalógusokat, könyvlistákat. Alapvető forrása a már említett Koller-katalógus, amelyet elkészülte után valószínűleg 1835-ig vezettek, de a kezdetekhez képest kevéssé gondosan. Szilágyi Mariann aprólékos munkával kiszűri a többször feltüntetett munkákat, így ad végleges számot a magyar nyelvű nyomtatványokra vonatkozóan. Tanulmánya mégis onnan válik izgalmassá, ahol a Klimó Könyvtár magyar nyelvű anyagát a többi korabeli könyvtár anyagával hasonlítja össze, hiszen így kapunk valódi képet a hajdani püspöki könyvtár értékéről, a korszakban elfoglalt helyéről.

A *Klimó György* nevét viselő következő egység első tanulmánya Fejérdy András és Soós István közös munkája, ebben Klimó püspök és Giuseppe Garampi bécsi nuncius levelezésébe – legalábbis annak fő témáiba – „olvashatunk” bele, s ezen keresztül megismerhetjük a két főpap barátságának történetét is. Garampi széles körű kapcsolati rendszert alakított ki a magyar főpapokkal utazások, levelezés útján. Nincs pontos adat arra vonatkozóan, hogy Garampi és Klimó mikor kerültek egymással kapcsolatba, de az bizonyos, hogy Klimó könyvtárosa, Koller József közvetítő szerepet vállalt a két főpap között. Garampi és Klimó levelezésének témáit a szerzők öt csoportra osztják, ezek: a pécsi egyházmegye története, Pécs

szabad királyi városi rangra emelése, a pécsi egyházmegye joghatósága, Lorber Miksa egyházmegyei pap ügye, valamint Garampi és Klimó kultúrapártoló tevékenységét tükröző témák. Érdekes adatokat olvashatunk a korról, az egyház és az állam törekvéseiről. Garampi Klimó halálakor Koller Józsefet kérte meg, hogy írjon nekrológot a főpapról, ő maga pedig megjelentette a bécsi *Gazetta*-ban, és ezzel nemcsak barátjának állított emléket, hanem a tudós püspököt példaként állította a többi főpap elé.

Gózsy Zoltán tanulmányában arra vállalkozott, hogy bemutassa, milyen szempontok, vagyis stratégia szerint irányította Klimó püspökként egyházmegyéjét és főispánként a hozzá tartozó vármegyéket. Mária Teréziának fontos volt az általa kinevezett püspök-főispánok hűsége – Klimó ennek a kívánalomnak igyekezett is megfelelni. Kinevezése után megkezdte az egyházi és a világi közigazgatás konszolidációját. Egyházmegyéjében hatékonyabbá és jobb minőségűvé tette a papképzést, konzisztórium működtetéséről intézkedett, saját kancelláriát szervezett a püspökségen. Mária Terézia 1753-ban teljes körű *canonica visitatio* adott utasítást, amelyet Klimó lelkiismeretesen végre is hajtott. Világi területen erősítette a vármegyei közgyűlés szerepét, azok elnöklétében maga is részt vett. A tanulmány perspektivikus áttekintést ad a kérdésről, rávilágít a püspök átgondolt szervező tevékenységére.

Verók Attila a hallei Franckeai Alapítványok könyvtárában végzett több éves kutatómunkája első eredményeibe avatja be az olvasót. Az említett könyvtár történeti gyűjteményeiben szisztematikusan vizsgálta át az ott található portré- és térképgyűjteményt, valamint a régi könyves állományt magyar vonatkozású emlékek után kutatva. Jelen tanulmányában a Pécsre vonatkozó agyagot kategorizálja, majd ebből von le következtetést arra nézve, hogy ebben az állományban Pest, Buda, valamint a jelentősebb magyar városokhoz képest milyen mértékben jelenik meg Pécs. Plasztikusabban kirajzolódott volna a téma, ha a tanulmányhoz képmelléklet is kapcsolódik, de a kutatás összességékor talán erre is lesz mód egy későbbi kiadványban.

A tanulmánykötet utolsó fejezete *Pécs városa – a pécsi egyházmegye* téma köré csoportosul. Koller József és Dobai Székely Sámuel levelezésén keresztül mutatja be Hencz Enikő a XVIII. századi Magyarországon a tudományszervezés egyik szegmensét. Koller, akit Klimó bízott meg a pécsi egyházmegye történetének megírásával, kiterjedt levelezést folytatott a korszak jeles magyar és külföldi személyiségeivel, hogy saját levéltári és könyvtári kutatásai mellett újabb adatokat szerezzen munkájához. Így került kapcsolatban Dobai Székely Sámuellel, aki szintén jelentős kapcsolatrendszerrel rendelkezett. Hencz Enikő tanulmányából megtudjuk, hogy Dobai Székely saját könyvtárában megtalálható forrásokkal, oklevél- és levélmásolatokkal segítette a hozzá fordulókat. A szerző 39 darab, nagyjából két év alatt íródott levél vizsgálata után teszi közzé megállapításait: a levelek fő témája a pécsi püspökség története, de Dobai Székely olyan munkákról is tájékoztatta Kollert, amelyeket érdekesnek talált, de a püspökséghez nem kapcsolódtak. Koller és Dobai Székely nemcsak adatokat, tudományos híreket közölt egymással, hanem utóbbi könyveket és érmekeket is adott el Klimó püspöknek, de a részletekről nem közvetlenül a püspökkel tárgyalt, hanem Koller közvetített kettejük között. A levelekből az említetteken kívül az olvasó ráláthat egy történeti munka megírásának korabeli folyamatára és az akkori tudományos közéletre is.

Horváth István a Pécsi Papnevelő Intézet uradalmának XVIII. századi működéséről közöl értékes adatokat. Levéltári források alapján bemutatja az uradalom működésének gazdasági alapját, az alkalmazottait, azok fizetését és tevékenységét. Az adatok összegzése, elemzése után a szerző arra a következtetésre jut, hogy a Pécsi Papnevelő Intézet uradalma nem folytatott igazán termelékeny gazdálkodást, mert célja nem a nyereség, hanem az intézet fenntartása volt.

„Az exempt plébániák a területileg illetékes egyházmegye fennhatósága alól kivéve közvetlenül az esztergomi érsekhez tartoztak” – írja tanulmányában Borsy Judit. Az exempt területek plébániáinak* ellátása nehézséget jelentett a távolság és a helyismeret hiánya miatt. Ennek az ésszerűtlenségnek a felszámolására a jezsuita rend 1773-ban történt feloszlatásakor került sor. A pécsi egyházmegyében található exempt területek 1776-os átvételének előkészítéséről, majd magáról az átvételről közöl részletgazdag tanulmányt a szerző, írásához az apátságokra, plébániákra vonatkozó, igen értékes adattár is tartozik.

Tegzes Ferenc a gyükei Szent Bertalan-kápolna történetére, hitéletére vonatkozó forrásanyagot gyűjtötte össze és dolgozta fel minden részletre kiterjedő alaposan. A tanulmányt jól kiegészítik a mellékletben közölt fotók a kápolna tervrajzairól, a felszentelő püspöki miséről, a kápolna harangjáról.

Tengely Adrienn tanulmánya egy XIX. századi eseményről tudósít: a Franciaországból induló és nagy tömeget megmozgató katolikus társulat, a Boldogságos Szűz Szeplőtelen Szívének Társulata pécsi megalapításáról. A társulat 1845-ös megalakulását Scitovszky János pécsi püspök is támogatta, a belvárosi plébániatemplomban társulati oltárt állíttatott fel, sőt maga is tagja lett a társulatnak. Az ünnepélyes beiktató ünnepséget 1845. március 25-én, Gyümölcsoltó Boldogasszony napján tartották a belvárosi plébániatemplomban.

A *Klimo György püspök és kora* című kötet írásai témájukat tekintve nagy változatosságot mutatnak, mint ahogy a Klimo Könyvtár és az ott végzett kutatás is sokszínű. A kötet szerkezete jól átgondolt, szerkesztése körültekintő, tanulmányai új adatokat tartalmaznak, és nemcsak a szakma, hanem a helytörténet iránt érdeklődő laikusok figyelmére is számot tarthat.

(Klimo György püspök és kora. Egyház, művelődés, kultúra a 18. században. A 2010. október 14-én, Pécsen, Klimo György pécsi püspök születésének 300. évfordulójára megrendezett tudományos konferencia tanulmányai. Szerk. Pohánka Éva, Szilágyi Mariann. Pécs, 2011. Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár, 300 p. /A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 9./)

Csóka-Jaksa Helga

---

* A megyés püspök joghatósága alól kivont, magasabb egyházi hatóság alá rendelt plébánia, terület. (A szerk.)

Eger városának története

Az erdélyi származású, joga végzettségű és élete végéig gazdálkodással foglalkozó Gorove László (1780–1839) a XIX. század első évtizedeinek, a reformkornak volt egyik jellegzetes szellemi embere. Annak a kornak, amikor – a nyelvújítás mellett – rendkívüli figyelem és érdeklődés irányult a nemzeti múlt kérdéseire. Amikor a „haza és haladás” programját a korszak meghatározó személyiségei a múlt ismeretének és tudatosításának alapzatán képelték el és szolgálták önzetlenül. Gorove 1820 körül kezdett Eger múltjával foglalkozni; kutatásai során megfordult a nemzeti könyvtárban, esztergomi, pozsonyi, bécsi levéltárakban és természetesen sokat időzött Eger városában is, hogy fölhasználhassa a rendelkezésére álló írott forrásokat (így Katona István, Pray György és mások munkáit), illetve a helyszínen tanulmányozza a múlt emlékeit. Gorove László tudományos hitelességet tanúsító hivatkozásai, forrásmegjelölései arra utalnak, hogy ő már nem afféle, sokszor konfabuláló elbeszélő történetíró volt, hanem az akkori történettudomány kritériumai szerint dolgozó helytörténész szaktudós. Megjegyzendő, hivatalt soha nem vállalt, egész életét a gazdálkodásnak, az írásnak és a tudomány művelésének szentelte. A lényegében autodidakta történész 1835-ben el is nyerte az akadémiai tagságot. Miután elkészült Szolnok város históriájával, megalkotta *Eger városának története*i című monografikus művét, amely könyv alakban csak jóval a halála után, 1876-ban jelent meg az egri Érseki Lyceum Könyvnyomdájának gondozásában, és amelyet most a Líceum Kiadó hasonló formájában adott közre.

A szerző Eger város históriáját a püspökség 1009. évi alapításától kezdi tárgyalni. Felfogásában a középkori város története voltaképpen a püspökség története, hiszen a XVIII. század végén, a XIX. század elején föltárt emléktárgy döntő többsége egyházi eredetű és vonatkozású. Gorove László ugyan a korabeli tudományos kritériumoknak messze megfelelő könyvet írt, de kedvtelven elevenítette föl a várostörténet érdekes eseményeit, különös epizódjait. Természetesen a legtöbb alkalmat erre az epikus lendületű előadásmódra az egri vár 1552. évi török ostromának és a várvédők hősi küzdelmének föllevenítése adott számára. Módszertani szempontból érdemes megfigyelni, hogy a szerző egyfelől autentikus forrásokat, iratokat használt föl, másfelől nem tartózkodott a másodlagos, elbeszélő forrásokhoz (például Tinódi Lantos Sebestyén históriájához) nyúlni. Ugyanakkor a helyszínen is igyekezett minden apró nyomot fölfedni, számos részletet tisztázni a várvédelemmel kapcsolatban, sőt a török kor végvári harcai taktikájának kérdéskörét is számos alkalommal érintette, azaz hadtörténeti szempontból is figyelemre méltót alkotott. Ugyancsak elemében volt a szerző az egri vár 1687. évi visszafoglalása históriájának ábrázolásakor. Vagyis jó érzékkel ragadta meg Eger múltjának csomóponti kérdéseit, mondjuk, a Rákóczi-szabadságharc helyi eseményeinek bemutatásakor.

A XVIII. századi Eger képének megrajzolásához részben az akkor még csekély számban rendelkezésre álló írott forrásokat használta föl, részben saját helyszíni

tapasztalataira hagyatkozott. Gorove lelkiismeretesen bejárta a várost, megvizsgálta minden helyet, épületet, emléket, följegyezte az egyházi és világi épületek legfontosabb adatait, fölkutatta a várban föllelhető maradványokat. Adatok utalnak arra, hogy a könyv írása közben egyházi méltóságokat éppen úgy kifaggatott, mint egyszerű, a vár tövében lakó embereket, mindazokat, akiktől új adatok megismerését remélhette. Sőt, élénken érdeklődött a várat övező legendák, „titkok” – például a kazamaták – iránt is.

A hasonmás kiadáshoz előszót író Nagy József ny. főiskolai tanár szerint az erdélyi születésű Gorove László azért választotta kutatása témájaként Eger múltját, mert korában, a reformkorban az érdeklődés homlokterébe került a nemzet mennyi sorskérdése. Ilyen értelemben Egernek a magyar államalapítástól kezdve fontos történelmi szerepe volt az 1440-es évek husziták elleni harcától a végvári küzdelmeken át a XVIII. századra jellemző gyors és lendületes fejlődésig. Az 1552. évi ostrom napjaiban, heteiben pedig egyenesen az ország, a nemzet sorsa múlott az egri vitézek helytállásán. Eger tehát „példa” volt a reformkor eszméinek történelmi megalapozásához. A könyv stílusának, nyelvezetének vizsgálata is arra utal, hogy a szerző hangja akkor válik átfűtötté, lelkesé, helyenként rajongóvá, ahol és amikor az önzetlen hazafiság megnyilvánulásait méltathatta.

Az *Eger városának története*i eredetileg a *Tudományos Gyűjtemény*ben, hat folytatásban látott napvilágot 1826-tól kezdődően; kötetformát fél évszázad múltán kapott, illetőleg most, az egri vár védelmének 460. évfordulója alkalmából. Ez az új hasonmás kiadás számos fölismerésre vezetheti a XXI. század érdeklődő olvasóját. Utal arra, hogy a közgazdasági szakmunkákat, szépirodalmi alkotásokat író és történelmi segédtudományokat is művelő szerző a korát némiképp megelőző forráskritikával és forrásmegjelöléssel dolgozta föl a hevesi megyeszékhely történetét – azaz széles érdeklődésű, sok műfajú szerző volt, aki tudását, tehetségét a nemzete szolgálatába kívánta állítani. Tehát maga is a reformkor jellegzetes alakja, szellemi embere volt, akinek stílusában, nyelvhasználatában a nyelvújítás friss eredményei is tükröződnek. De tán a legfőbb és legidősebb fölismerés ma az lehet, hogy egy nagy múltú, jól feldolgozott történetű város ilyen nagy figyelemmel, műgonddal fordul a múltja felé, nem hagyja feledésbe merülni gazdag történelméről egyetlen egy forrását sem. Eger történelmének igen számos feldolgozása ismert, Eger múltja aprólékosan feldolgozott, mégis az önismeret és a múlttudat egyetlen kútforrását sem akarja nélkülözni.

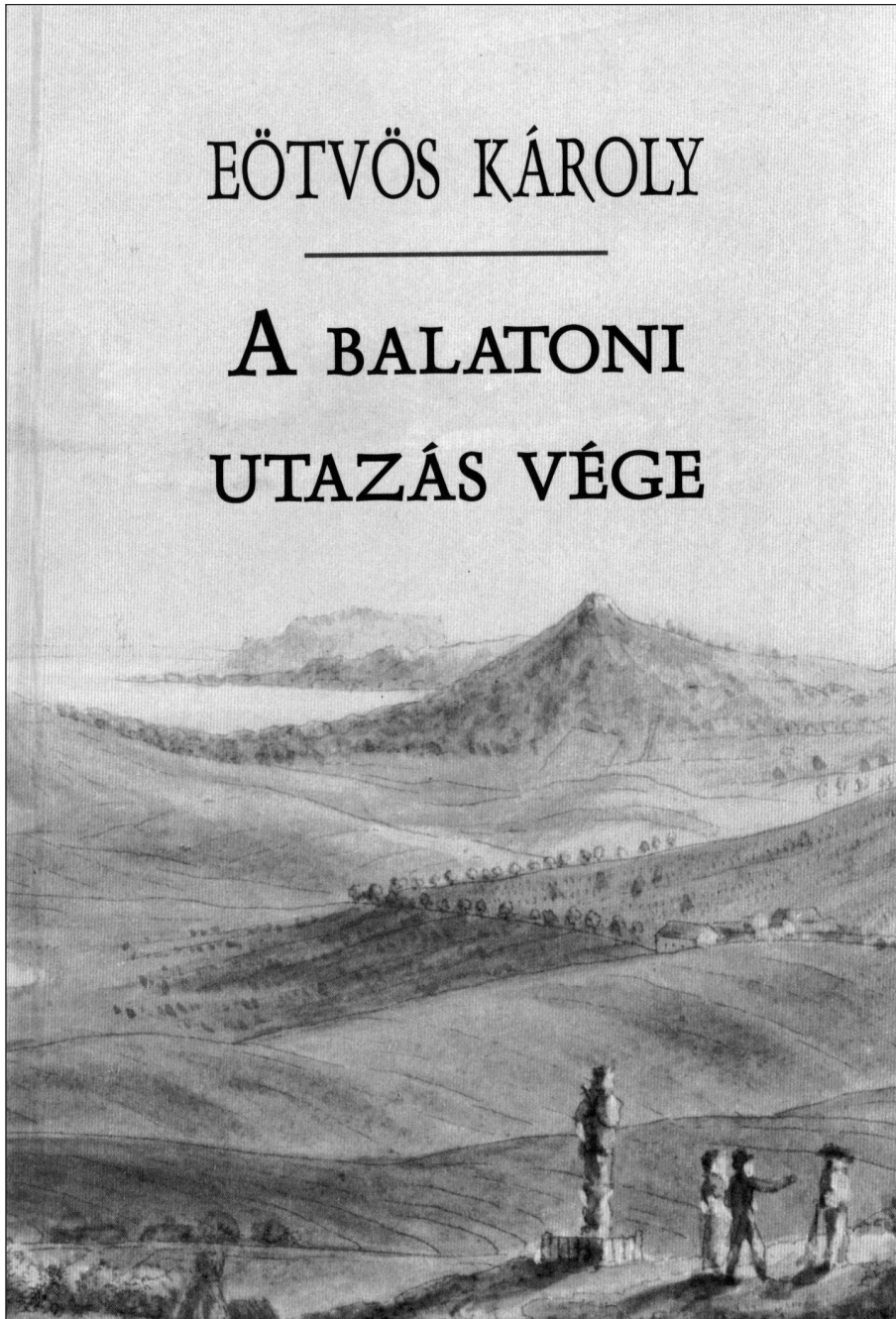
(Gorove László: *Eger városának története*. Eger, 1876. Hasonmás kiadás. Bev. Nagy József. Eger, Linceum Kiadó, 2011. 286 p.)

M. L. M.

EÖTVÖS KÁROLY

A BALATONI
UTAZÁS VÉGE

Cikkünk az 51–53. oldalon olvasható.

EGER VAROSÁNAK
TÖRTÉNETEI.

Í R T A

Gattáji GOROVÉ LÁSZLÓ,
több Ts. Ns. VÁRMEGYÉK TÁBLABÍRÁJA.

(1828-ban a fenti czímen Pesten megjelent munka utánnnyomása.)

EGERBEN,
NYOMATOTT AZ ÉRS. LYC. KÖNYVNYOMDA BETŰIVEL.
1876.